LEI 118 +
2 T.J.
LEI 120

I.S.B.N. 973-95015-2-4

CESARE LOMBROSO

omul delincvent

*

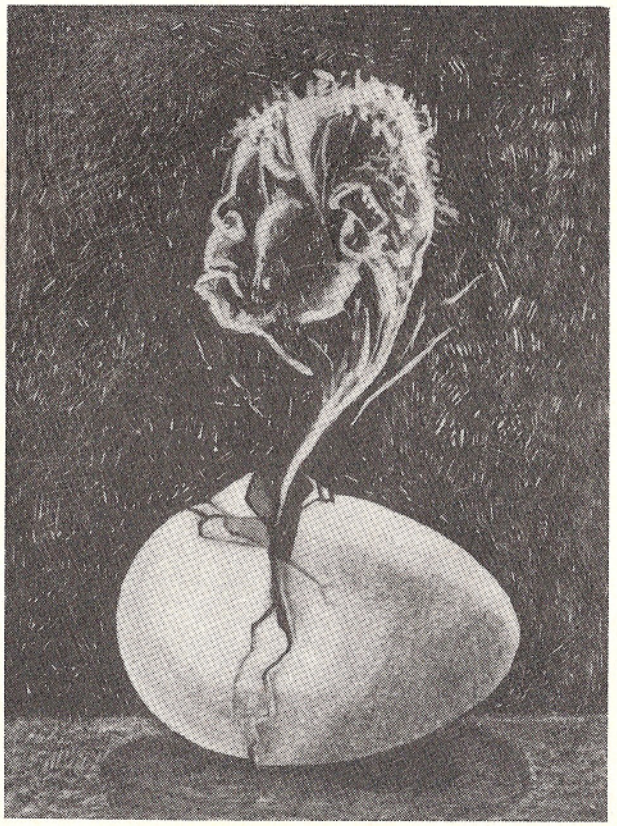

EDITURA
MAIASTRA

CESARE LOMBROSO

OMUL DELINCVENT

Coperta: Mihai Rădulescu

L'UOMO DELINQUENTE
in rapporto
all'antropologia, alla giurisprudenza ed
alle discipline carcerarie
Quinta edizione

Fratelli Bocca Editori, Torino, 1896

Toate drepturile acestei versiuni
sînt rezervate editurii "Măiastra"

I.S.B.N. 973-95015 - 2 - 4

CESARE LOMBROSO

omul delincvent

VOL. 1

TRADUCERE DE NICOLAE FRIGIOIU

EDITURA „MAIASTRA", BUCUREȘTI - 1992

PARTEA ÎNTÎIA

EMBRIOLOGIA DELICTULUI

CAPITOLUL I

DELICTUL ŞI ORGANISMELE INFERIOARE

A. Aparenţele delictului la plante şi animale

1. După ce Espinas a aplicat studiul zoologiei la ştiinţele sociale şi Cognetti la cele economice iar Houzeau la cele psihologice, era firesc ca noua şcoală penală, care datorează atît de mult studiilor moderne privind evoluţia, să caute să o aplice la antropologia criminală şi să încerce să facă din ea chiar fundamentul ei primar. Într-adevăr, prima mea încercare în această privinţă a fost imediat urmată de o alta a lui Lacassagne şi de un studiu, care ar putea fi etichetat aproape complet, al lui Ferri*.

---

* Brehm, *La vita degli animali*, Torino, 1872 - 1875; Pierquin, *Traité de la folie des animaux et de ses rapports avec celle de l'homme et les législations actuelles*, Paris, 1839; Buchner, *La vie physique des bêtes*, Paris, 1881; Boccardo, *L'animale e l'uomo*. Prefaţă la volumul VII din *Bibl. dell'Economista*, seria a III-a, Torino, 1882; Lioy, *In montagna*, Bologna, 1880; Darwin, *Sulla origine della specie per elezione naturale*, Torino, 1975; *Idem*, *L'origine dell'uomo e la scelta in rapporto col sesso*, Torino, 1882; Lombroso, *Archivio di psichiatria*, Torino, 1881, vol. 2, fasc. IV - *Il delitto negli animali*; Lessona, *Dell'esterna conformazione del cavallo*, Torino, 1829; Rodet, *Notions élémentaires de vétérinaire militaire*, Paris, 1847; Houzeau, *Etudes sur les facultés mentales des animaux à celle de l'homme*, Mons, 1872, 2 vol; Espinas, *Des sociétés animales, étude de la psychologie comparée*, Paris, 1878, 2 éd.; Lacassagne, *De la criminalité chez les animaux*, în *Revue scientifique*, 14 ianuarie 1882; *Idem*, Lyon 1882, p. 32; Rousse, *Instinct des animaux*, Paris, 1825; Roberts, *Les animaux domèstiques*, Bruxelles, 1837; *Idem*, *Les animaux sauvages*, 1831; Romanes, *Animal intelligence*, Londra, 1882; Camerano, *Scelta sessuale degli anfibi*

Vechii juriști vorbeau de o justiție divină, eternă, aproape inerentă naturii; în schimb, dacă examinăm fenomenele naturale vedem că actele considerate de noi mai criminale sînt și cele mai naturale, atît sînt de răspîndite la speciile animale și chiar la plante, oferindu-ne, așa cum bine o spune Renan, "natura drept exemplul celei mai implacabile insensibilități și al celei mai mari imoralități".

Cine nu cunoaște profundele demonstrații efectuate după Darwin*, Drude, Kohn, Rees și Will asupra plantelor insectivore, asupra a nu mai puțin de 11 specii de drosarocee, 4 de saracenacee, 5 de nepentacee, 11 de utricolarii nu știe că *Cephalatus follicularis* comit adevărate asasinate în rîndurile insectelor. Cînd, de exemplu, o insectă, oricît de mică ar fi, chiar mai puțin grea decît a 124-a mia parte dintr-un bob de grîu, pătrunde în discul foios al unei plante de drosera (și se pare că acest fenomen nu are loc întotdeauna întîmplător ci insecta este atrasă de mirosurile anumitor secreții ale foii), ea este imediat cuprinsă și învăluită de tentaculele foarte numeroase, aproximativ 192 la o foaie, care se închid în urma ei în 10 secunde și o transportă într-o oră și jumătate în centrul foii. Acestea nu se mai desfac decît atunci cînd victima este moartă și în parte digerată grație unui acid și unui ferment foarte asemănător cu pepsina noastră, secretat în mare cantitate de glande care influențează tentaculele vecine și pe cele înconjurătoare, cu o mișcare asemănătoare, crede Darwin, celei a mișcării reflexe a animalelor.

Cînd insecta se oprește pe o parte a discului, tentaculele înconjurătoare se apleacă toate spre punctul de excitație, oriunde ar fi el;

anuri, 1882; Ferri, *Dell'omicidio* (în curs de tipărire); Muccioli, *Degenerazione e criminalità nei colombi*, Arch. di Psich, 1893; Cristiani, *Criminalità ed epilessia nei cani*; *Idem*, 1893; Lombroso, *Criminalità negli animali*; *Idem*, 1893.

* Darwin, *Insectivorous plants*, 1880; D. O. Drude, *Die Insektenfressenders Pflanzen*, în *Handbuch der Botanik herausgegeben*, von prof. Schenk, Breslau, 1881; F. Cohn, *Beitrage zur Biologie der Pflanzen*, Band II, Heftl; Ress und Will, *Botanische Zeitung*, 1875.

impulsul motor, cînd se răspîndește de la una sau mai multe glande, prin disc, se propagă pînă la baza tentaculelor vecine și acționează, la rîndul său, asupra punctului de excitare, mărește secreția glandelor și le acidifică iar acestea, la rîndul lor, acționează asupra protoplasmei.

La specia *Dionea muscipula* nu se provoacă contracțiile glandelor ucigașe la curenții de aer, nici la corpurile lichide ci numai la corpurile solide care sînt nitrogenate și umede. În plus, se observă că glandele încrucișate lasă să scape insectele mici a căror digerare nu le-ar face plăcere.

La plantele din specia *Pinguicole*, picăturile de apă nu determină o încreștire a foilor; mai mult, ele nu reții nici substanțele solide care nu sînt organice. Fluidele nonnitrogenate, dar dure, provoacă secreția glandelor, dar nu abundentă și nu acidă, în timp ce secreția este foarte abundentă și fatală iar strîngerea foilor rapidă cînd este vorba de un corp azotat.

Genlisea ornata prinde micile animale întocmai precum pescarii întrebuințează plasa de pescuit.

Utricularia neglecta atrage insectele prin unele procese în patru faze: jucîndu-se cu aceste plante, ele pătrund imprudent într-o valvă care, fiind elastică, se închide numai în urma lor și le încarcerează într-un utricul unde mor (Darwin).

Citez amănunțit aceste fapte unde mi se pare că întrevăd primii zori ai criminalității, deși acestea pot fi contestate de aceia care nu cunosc dependența lor absolută de condițiile histologice, pînda, uciderea din lăcomie și, pînă la un anumit punct, acea libertate de alegere (refuzul insectelor prea mici, al substanțelor neazotate) în care atîția, în mod eronat, și-au imaginat baza responsabilității.

2. Cu atît mai clară reiese analogia cînd se trece la lumea zoologică. Numai în ce privește crimele de ucidere între animale, Ferri (*op. cit.*) a putut să identifice nu mai puțin de 22 de tipuri, dintre care nu puține sînt asemănătoare cu cele descrise în codurile noastre.

Astfel ar fi: uciderea din cauza hranei, relele tratamente și uciderea din ordinul tribului precum și delictele noastre din ambiție etc. și care se regăsesc la cai, tauri, cerbi.

Albinele nu au decît o singură regină și dacă se întîmplă să existe mai multe, acestea sînt ucise; tot astfel este condamnată la moarte vechea regină care nu a avut timp să-și creeze un alt roi cînd se năștea rivala sa. Altfel, fosta suverană face toate încercările pentru a împiedica urcarea pe tron a rivalei sale. Ea se năpustește asupra celulelor din faguri care adăpostesc puietul de matcă, le străpunge și ucide larvele reginelor.

3. **Uciderea pentru posesia femelelor.** Pentru toate animalele cu reproducere sexuală este atît de comună lupta înverșunată a masculilor pentru cucerirea femelelor și satisfacerea instinctului de procreație încît acest fapt a dat naștere ipotezei darwiniste a alegerii sexuale (Ferri, *op. cit.*).

În perioada căldurilor crește gelozia și ura împotriva rivalilor; se dau lupte grele și chiar cei mai timizi devin curajoși și bătăioși. Leii, tigrii, jaguarii, leoparzii sînt teribili în luptele pentru împerechere. Hearne povestește că bivolii mușchiuloși, în perioada împerecherilor duc lupte atît de crîncene încît mulți mor din această cauză iar femelele devin atunci excedentare față de masculi într-o proporție considerabilă. Brehm amintește de luptele amoroase ale jderilor (I, 580), pisicilor (I, 329), cangurilor (II, 52), veveriților (II, 81), hîrciogilor (II, 157), cămilelor (II, 442), moscilor (II, 442). Cerbii și elanii sînt printre cei mai înverșunați luptători (II, 452, 462, 481, 496).

4. **Uciderea pentru apărare.** Se știe că locuitorii unui stup nu acceptă albinele străine în casa lor. Un apicultor a luat o albină și a pus-o în mijlocul celor care erau de pază la intrarea în stup. Acestea au imobilizat intrusa involuntară, au ucis-o și au aruncat-o afară. Se poate întîmpla ca o regină, rătăcindu-se pe drum, la întoarcerea din zborul nuptial, să nimerească într-un stup străin, a cărui intrare nu este bine păzită; nimeni nu ar putea-o salva atunci de la o moarte sigură, prin înfometare, sufocare sau din cauza veninului inoculat prin înțepături.

Am impresia că aici se încadrează și uciderile din rațiuni de utilitate comună. Se știe că trîntorii au sarcina unică de a fecunda matca, în timp ce albinele muncitoare asigură menținerea societății. Dar toamna, sau la sfîrșitul verii, odată cu terminarea zborului nuptial precum și cu apariția crizei de rezerve alimentare, albinele lucrătoare îi omoară pe trîntori cu acele lor sau îi aruncă afară din stup, unde mor de frig sau foame.

Tot astfel uciderile din lăcomie, ca la furnicile consumatoare de păduchi de frunze care preferă uneori să-și procure prin jaf aceste populații, exterminînd, după cum vede Forel la furnicile *exsêctes*, proprietarii legitimi.

5. **Uciderile războinice.** Cu toții știm că multe animale, chiar din cadrul aceleiași specii, duc adeseori adevărate lupte, determinate indirect de lupta pentru existență, dar cu scopul imediat de a ucide, din plăcerea de a ucide.

Este un fapt cunoscut că gorila, aruncîndu-se în luptă, scoate un lung strigăt de război, întru nimic comparabil cu cel al sălbaticului, și că se aruncă asupra dușmanului cu furia și dezordinea unui locuitor al pădurii. Dar sentimentul de excludere și de opoziție nu se manifestă la nici o altă specie atît de viu ca la furnici și termite.

Dacă se pun într-o cutie mai multe furnici împreună cu adversarele lor, le vom vedea aruncîndu-se unele asupra celorlalte. M. W. a pus în fața cuiburilor de diferite mărimi furnici din cutiile acoperite cu musolină, unele conținînd furnici prietene, altele furnici dușmane. Acestea din urmă nu acordau deloc atenție primelor, în timp ce se năpusteau subit asupra ultimelor. După ce, cu mari eforturi, au reușit să străpungă pînza, furnicile închise ar fi fost ucise toate dacă nu ar fi intervenit naturalistul. Sir John Lubbock a făcut aceeași experiență și a văzut cum au fost ucise toate furnicile închise. (Ferri, *op. cit.*).

Este canibalism pur și simplu? În ciuda proverbului, lupii se mănîncă între ei. Șoarecii de cîmp, de-abia prinși în capcană, se sfîșie între ei. Astfel se întîmplă și cu alte specii de șoareci; lăcomia și canibalismul știucii sînt cunoscute; doi greieri închiși într-o cutie se sfîșie între ei. Acum cîțiva ani, în grădina zoologică din Londra, doi șerpi boa trăiau în aceeași colivie. Într-o zi, paznicul de-abia a avut timp pentru a-l salva pe cel mai mic, deja înghițit pe jumătate de tovarășul său. Adeseori, șoarecii și cobaii se devorează între ei, chiar dacă sînt hrăniți din belșug (Lacassagne).

În laboratorul profesorului Bizzozero, un cîine care era hrănit din abundență a sfîșiat și și-a devorat tovarășul.

În laboratorul zoologic al Universității din Torino se găseau, într-un acvariu, broaște asemănătoare. O broască mai mare a atacat-o de la spate pe cea mai mică și a început să o înghită, în așa fel încît nu mai rămăsese decît capul acesteia în gura celei mai mari. În acel moment a fost descoperit incidentul și salvată broasca mai mică ce era gata să fie înghițită (Lessaro, *Anfibi anuri del Piemonte*, Memorie dell'Accademia dei Lincei, 1880).

Chaetocampa processionea și *Thyatira* trăiesc în comun; dar indivizii cei mai puternici îi devoră pe cei mai slabi și pe cei îngreunați printr-o alimentație supraabundentă. Același lucru se întîmplă cu mantidiile, cu scorpionidele, cu furnicile de miere din Mexic. Furnicile, în timp ce au grijă de cadavrele tovarășelor lor moarte în luptă, distrug cadavrele dușmancelor lor și le sug sîngele. O marmotă din grădina zoologică din Viena, găsind o alta în culcușul său o ucide și o devorează. Pîrșii se devorează unul pe altul cînd le este foame.

În sfîrșit, noi întîlnim la animale canibalismul combinat cu infanticidul și paricidul. Fanteziile privind vocea înnăscută a sîngelui, privind afecțiunea maternă și filială, sînt dezmințite la animale, așa cum constată Houzeau și Ferri (*op. cit.*) prin simpla observație a faptelor.

Femela crocodilului își mănîncă uneori puii care nu știu încă să înoate. Dar trebuie să observăm că la multe animale, ca și la unele popoare barbare, o conformație defectuoasă a capului provoacă rușinea și disprețul. Am văzut o găină, din ai cărei pui unii apăruseră pe lume slabi și infirmi, părăsindu-și într-o zi cuibul cu puii săi cei mai robuști, fără să se preocupe de soarta bieților pui care rămîneau.

Așa cum unele păsări își sparg ouăle și își distrug cuiburile cînd își dau seama că acestea au fost atinse, tot astfel există rozătoare, femela șobolanului de exemplu, care își devorează puii cînd cuibul lor a fost deranjat. Femela șoarecelui își mănîncă tînăra sa familie într-o noapte, cînd cuibul său a fost atins. Printre maimuțe, femelele uistitelor (Hapale) mănîncă uneori capul unuia din puii lor; tot astfel, ele își ucid puii lovindu-i de un arbore cînd au obosit să-i mai poarte în spinare. Femela uistitelor jaco, studiată de Cuvier la Paris, a mîncat capul primului din fiii săi, arătînd, totuși, grijă și afecțiune pentru ceilalți. Guramii, peștii chinezi, își mănîncă puii; plosnițele arborilor încearcă să-și mănînce puii dar sînt împiedicați de femele. Printre pisici, iepuri de cîmp, iepuri de casă există unii care își mănîncă puii lor. Chiar și printre cățele, al căror instinct pare mai conform cu afecțiunile domestice, există unele care își mănîncă puii. Canibalismul paricid se întîlnește la vulpi, "ai căror pui se mănîncă între ei și uneori își mănîncă chiar mama" (Brehm, *La vita degli animali*, Torino, 1872-1875).

B. Echivalentul autentic al delictului și al pedepsei la animale

1. Cu toate acestea, dacă am prezenta drept crime autentice aceste uciderи comise de animale - ca și furtul normal și prin asociere la maimuțe, furtul domestic la pisică, la coțofană, răpirea puilor la furnicile roșii, înlocuirea puiului la cuc, care își depune ouăle în cuibul vrăbiei și,

pentru a o înșela mai bine pe aceasta, răpește cîteva din ouăle care se găseau în acest cuib - ar părea puțin serios deoarece înțelegem ușor că aceste acțiuni care ni se par acte criminale sînt, dimpotrivă, rezultatele necesare ale eredității, ale structurii organice sau sînt impuse de concurența vitală (moartea bondarilor), de alegerea sexuală, de necesitatea socială de a împiedica neînțelegerile (moartea șefilor) și de nevoia de alimentare la animalele foarte lacome precum lupii, șoarecii sau de războaiele pe care ele le declanșează și obligă animalele să se comporte așa cum noi înșine o facem în timp ce ne luptăm cu dușmanii sau cînd ne permitem să mîncăm găini și carne de vită, fără să ne pese că lumea ar putea cel puțin să ne condamne din această cauză. Totuși, aceste acte tind spre distrugerea speciei și trebuie să le considerăm ca intrînd în obiceiurile acesteia, atît timp cît ele sînt comise la o scară vastă. Cu toate acestea, ele servesc la a ne demonstra vanitatea ideii absolute de justiție și ne ajută să înțelegem pentru ce tendințele criminale renasc atît de frecvent în mediul însuși al celor mai civilizate popoare, în ciuda obstacolelor tot mai crescînde care li se opun și pentru ce ele renasc sub forme care devin cele mai triste printre speciile animale și să ne explicăm de ce în epocile vechi, care erau, probabil, mai logice decît cele moderne se condamnau sub toate formele animalele nocive sau profanatoare ale lucrurilor considerate de om ca fiind sacre*.

* Legea mozaică *(Exodul, XXI)* condamna la lapidare boul care a cauzat moartea unui om; și dacă faptul s-a repetat, însuși proprietarul boului era lapidat. În Evul Mediu se condamnau animalele homicide sau dăunătoare agriculturii (Lacassagne, *op. cit.*). Totuși, în epoca lui Francisc I li se dădea un avocat. În 1356, la Falaise, o scroafă care devorase un copil a fost condamnată să moară de mîna călăului. Episcopul din Autun a excomunicat șobolanii care roseseră obiectele sacre. Benoit Saint-Prix înregistrează 80 de condamnări de acest gen, începînd cu măgarul și sfîrșind cu greierul. Municipalitatea din Torino a cumpărat de la Vatican (prin intermediul ambasadorului) un blestem împotriva omizilor, pe care episcopul, cu mare pompă, asistat de primar și de asesori, l-a lansat din înălțimea unei estrade ridicate în piața Castello. Frecvente erau și procesele cu acuzații și apărări oportune. La Vercelli s-a discutat dacă unele omizi trebuiau să fie condamnate de tribunalul civil sau de tribunalele ecleziastice pentru că atacaseră vița de vie a parohiei. (Vezi Lessona, *I nemici del vino*, Torino, Loescher ed. 1880). Vezi și D'Addosio, *Le bestie delinquenti).*

Pentru a ne apropia și mai mult de delincventul uman, după un criteriu care nu mai este cel al bunilor noștri strămoși din evul mediu, trebuie să examinăm mai ales animalele domestice și acele animale sălbatice care trăiesc în grupuri, formînd (cum spune Espinas) societăți animale care oferă primele elemente ale societăților umane și le arată în germene toate monstruozitățile.

Educația impusă de noi și transformată prin ereditate în instinct, nevoile și raporturile de convietuire au creat habitudini speciale de la care indivizii nu se abat decît în cazul unor circumstanțe speciale, așa cum se întîmplă cu delincvenții noștri.

2. **Delincvenții născuți cu anomalii cerebrale.** Dintre acestea, cea mai importantă pentru noi este acea tendință criminală care se observă la speciile mai domestice și mai docile, cel mult ca urmare a unor alterații congenitale cerebrale. Astfel, printre caii de trupă se observă o rezistență la disciplină și o memorie foarte vie a relelor tratamente îndurate, neuitînd luni de zile cine i-a lovit. Unii (scriu Rodet, *Notions élémentaires de vétérinaire* și Lessona tatăl) sînt trădători și nu lasă să le scape nici o ocazie de a face rău omului și chiar semenilor lor, deși nu sînt provocați. Alții devin răi după ce suportă "relele tratamente excesive" sau "din aversiuni particulare".

Trebuie să observăm că în rîndul veterinarilor nu a existat nici cea mai mică îndoială că aceste instincte agresive nu sînt dependente de o organizare defectuoasă a creierului, așa cum mulți o recunosc în forma craniului, în fruntea îngustă și teșită ca buza de iepure, particularitate pentru care veterinarii militari francezi i-au denumit *cai cu nasul coroiat (chevaux à nez busqué,* în franceză în text) pentru forma avută care prelungește fruntea spre nas. Aceste instincte agresive sînt considerate de natură ereditară, încît arabii țin seama de ele și nu acceptă în hergheliile lor descendenții cailor care sînt afectați de ele.

Ceva asemănător pare să se întîmple și la elefanți. Există unii care se îndepărtează de turma lor și duc o viață solitară. Este adevărat,

pentru a o înșela mai bine pe aceasta, răpește cîteva din ouăle care se găseau în acest cuib - ar părea puțin serios deoarece înțelegem ușor că aceste acțiuni care ni se par acte criminale sînt, dimpotrivă, rezultatele necesare ale eredității, ale structurii organice sau sînt impuse de concurența vitală (moartea bondarilor), de alegerea sexuală, de necesitatea socială de a împiedica neînțelegerile (moartea șefilor) și de nevoia de alimentare la animalele foarte lacome precum lupii, șoarecii sau de războaiele pe care ele le declanșează și obligă animalele să se comporte așa cum noi înșine o facem în timp ce ne luptăm cu dușmanii sau cînd ne permitem să mîncăm găini și carne de vită, fără să ne pese că lumea ar putea cel puțin să ne condamne din această cauză. Totuși, aceste acte tind spre distrugerea speciei și trebuie să le considerăm ca intrînd în obiceiurile acesteia, atît timp cît ele sînt comise la o scară vastă. Cu toate acestea, ele servesc la a ne demonstra vanitatea ideii absolute de justiție și ne ajută să înțelegem pentru ce tendințele criminale renasc atît de frecvent în mediul însuși al celor mai civilizate popoare, în ciuda obstacolelor tot mai crescînde care li se opun și pentru ce ele renasc sub forme care devin cele mai triste printre speciile animale și să ne explicăm de ce în epocile vechi, care erau, probabil, mai logice decît cele moderne se condamnau sub toate formele animalele nocive sau profanatoare ale lucrurilor considerate de om ca fiind sacre*.

* Legea mozaică *(Exodul, XXI)* condamna la lapidare boul care a cauzat moartea unui om; și dacă faptul s-a repetat, însuși proprietarul boului era lapidat. În Evul Mediu se condamnau animalele homicide sau dăunătoare agriculturii (Lacassagne, *op. cit.*). Totuși, în epoca lui Francisc I li se dădea un avocat. În 1356, la Falaise, o scroafă care devorase un copil a fost condamnată să moară de mîna călăului. Episcopul din Autun a excomunicat șobolanii care roseseră obiectele sacre. Benoit Saint-Prix înregistrează 80 de condamnări de acest gen, începînd cu măgarul și sfîrșind cu greierul. Municipalitatea din Torino a cumpărat de la Vatican (prin intermediul ambasadorului) un blestem împotriva omizilor, pe care episcopul, cu mare pompă, asistat de primar și de asesori, l-a lansat din înălțimea unei estrade ridicate în piața Castello. Frecvente erau și procesele cu acuzații și apărări oportune. La Vercelli s-a discutat dacă unele omizi trebuiau să fie condamnate de tribunalul civil sau de tribunalele ecleziastice pentru că atacaseră vița de vie a parohiei. (Vezi Lessona, *I nemici del vino*, Torino, Loescher ed. 1880). Vezi și D'Addosio, *Le bestie delinquenti).*

Pentru a ne apropia și mai mult de delincventul uman, după un criteriu care nu mai este cel al bunilor noștri strămoși din evul mediu, trebuie să examinăm mai ales animalele domestice și acele animale sălbatice care trăiesc în grupuri, formînd (cum spune Espinas) societăți animale care oferă primele elemente ale societăților umane și le arată în germene toate monstruozitățile.

Educația impusă de noi și transformată prin ereditate în instinct, nevoile și raporturile de convietuire au creat habitudini speciale de la care indivizii nu se abat decît în cazul unor circumstanțe speciale, așa cum se întîmplă cu delincvenții noștri.

2. **Delincvenții născuți cu anomalii cerebrale.** Dintre acestea, cea mai importantă pentru noi este acea tendință criminală care se observă la speciile mai domestice și mai docile, cel mult ca urmare a unor alterații congenitale cerebrale. Astfel, printre caii de trupă se observă o rezistență la disciplină și o memorie foarte vie a relelor tratamente îndurate, neuitînd luni de zile cine i-a lovit. Unii (scriu Rodet, *Notions élémentaires de vétérinaire* și Lessona tatăl) sînt trădători și nu lasă să le scape nici o ocazie de a face rău omului și chiar semenilor lor, deși nu sînt provocați. Alții devin răi după ce suportă "relele tratamente excesive" sau "din aversiuni particulare".

Trebuie să observăm că în rîndul veterinarilor nu a existat nici cea mai mică îndoială că aceste instincte agresive nu sînt dependente de o organizare defectuoasă a creierului, așa cum mulți o recunosc în forma craniului, în fruntea îngustă și teșită ca buza de iepure, particularitate pentru care veterinarii militari francezi i-au denumit *cai cu nasul coroiat (chevaux à nez busqué*, în franceză în text) pentru forma avută care prelungește fruntea spre nas. Aceste instincte agresive sînt considerate de natură ereditară, încît arabii țin seama de ele și nu acceptă în hergheliile lor descendenții cailor care sînt afectați de ele.

Ceva asemănător pare să se întîmple și la elefanți. Există unii care se îndepărtează de turma lor și duc o viață solitară. Este adevărat,

ei pasc aproape de turmă, frecventează aceleași locuri, se adapă la aceleași surse de apă și pot să-i urmeze pe ceilalți. Dar ei păstrează întotdeauna o anumită distanță față de turmă și nu sînt niciodată cu adevărat acceptați în familie. Dacă ei încearcă să pătrundă în ea, loviturile plouă asupra lor din toate părțile; chiar și femela care este din fire mai blîndă îi lovește cu trompa. Indienii numesc pe acești elefanți *Gundah* sau, dacă ei sînt răi, *Rogues*. În timp ce turma își urmează pașnică și tăcută drumul ei, evită întotdeauna omul și nu îl atacă decît în cazurile de necesitate extremă, în timp ce ea respectă chiar și proprietatea, elefanții *Rogues* nu cunosc asemenea interdicții (reguli). Viața lor solitară, împotriva naturii, ii înrăiește și îi face furioși. În India se organizează împotriva lor vînători speciale și nimeni nu are milă de ei (Lacassagne, *op. cit.*).

3. **Uciderile din antipatie.** Oricît ar părea de dificil să izolăm diferitele motive psihologice care împing la crimă - deoarece crima este rareori provocată de o singură pasiune distinctă - trebuie să recunoaștem, totuși, că, chiar la animale, antipatia care există nu numai între speciile diferite dar și între indivizii aceleiași specii, conduce adeseori la violență și uneori la moarte prin ucidere.

Unele femele au o antipatie viscerală pentru indivizii din specia lor și de același sex ca, de exemplu, la maimuțele antropomorfe și, mai ales, la urangutan, ale căror femele le tratează pe semenele lor cu o animozitate instinctivă: le bat și ajung chiar să le ucidă (Houzeau, 2).

Jack, bunul și pașnicul ghepard din Brehm, a devenit furios din pură antipatie cînd i s-a adus în cușcă un leopard. A trebuit să fie separați pentru a nu se ucide între ei (II, 141). Printre pardoși, unii trăiesc în pace cu semenii lor, în timp ce alții se bat între ei pînă la moarte.

În călătoriile sale în Persia, Lessona a fost avertizat într-o zi să nu se apropie cu calul său de cel al tovarășului său deoarece caii erau dușmani. El a vrut să se convingă de acest lucru și, într-adevăr, calul său,

care era pașnic cu toți ceilalți cai, a devenit furios de îndată ce s-a văzut alături de adversarul său, pe care a încercat să-l lovească.

4. **Bătrînețea.** Se știe că bătrînețea provoacă la oameni egoism și lipsă de sensibilitate (Maudsley, *La responsabilità nelle malattie mentali*, Milano, 1875). Chiar și animalele, odată cu vîrsta, devin iritabile și puse pe ceartă și, de aceea, foarte adesea, animalele bătrîne sînt izgonite de tovarășii lor și atunci, în izolare, ele devin din ce în ce mai rele. Acest lucru se observă, după Brehm, la caprele de munte, caprele sălbatice și la elefanți (Brehm, II, 599; Ferri, *op. cit.*, 41) care, în acest caz, sînt animale destul de periculoase, deoarece sînt cuprinse de un fel de frenezie și sînt înclinate să urmărească oamenii și animalele pentru a le masacra (Pierquin, II; Ferri, p. 41).

O pisică de Angora fusese întotdeauna tandră cu puii ei; îmbătrînind, s-a urîțit și, ca urmare, a început să fie neglijată și tratată cu dispreț de cei din casă; caracterul ei a devenit tot mai trist și mai nervos, nu mai putea să sufere hîrjoana puilor, a refuzat să-i mai alăpteze, mîncînd unul din ei. Acestea sînt formele care la om se numesc nebunie morală.

5. **Accesul de turbare.** La 4 august 1883, spre orele după-amiezii, o vacă era mînată de o femeie pe strada Montmartre din Paris. Dintr-o dată, această vacă a fost cuprinsă de o furie groaznică, năpustindu-se asupra a tot ce întîlnea. A ucis și a rănit mai multe persoane, răsturnînd în dreapta și în stînga orice obstacol, pînă cînd un foc de armă a culcat-o, moartă, la pămînt (Pierquin, II, 505).

6. **Răutatea perversă.** În această categorie, ca și la oameni, intră acele cazuri în care, cum bine observă Ferri, animalele își ucid semenii lor fără nici o cauză, atentînd la deprinderile urmate de majoritate și dăunînd speciei însăși, dar nefiind în nici un raport, sau într-unul slab, cu organismul speciei, cu toate că ele pot să fie într-un raport cu cel al individului.

Acest lucru se aseamănă cu ceea ce vechii juriști numeau răutatea perversă, nefiind întrutotul exactă afirmația lui Zannetti în această privință, conform căreia "animalele care fac parte din aceeași specie nu se luptă între ele decît pentru cauze instantanee, precum disputarea hranei sau posesia femelelor, dar nu din cauza unei uri implacabile și înnăscute".

Foarte adesea, animalele sînt cuprinse de o furie belicoasă care nu se justifică prin nimic, nici nu se explică, nici nu se motivează și aceasta fără nici un impuls exterior, fără cea mai mică provocare. Animalele noastre domestice, cîinele mai ales, ne oferă în acest sens exemple frecvente. Gall ne relatează că un cîine din rasa barbet, foarte iubit de stăpînul său, care îi dădea o hrană destul de abundentă, căuta pretutindeni pe stradă ocazia de a se bate. De fiecare dată se reîntorcea acasă cu noi răni. Stăpînul l-a închis săptămîni de-a rîndul; de îndată ce era pus în libertate, el se arunca asupra primului cîine pe care îl întîlnea și se lupta pînă cînd învingea sau pînă cînd era eliminat din luptă.

Hamsterii se mușcă și se ucid între ei din pură răutate. La cerbi, există masculi care maltratează femelele fără nici un motiv (Ferri, *op. cit.*).

7. **Delictele din pasiune.** În alte cazuri, tendința spre delict este determinată, ca și la om, într-un mod implacabil, de pasiunile excitate prin dragoste, lăcomie și ură. Dromaderele, scrie Rousse, care, totuși, sînt atît de răbdătoare sfîrșesc, cînd sînt agasate, prin a deveni furioase. Dar de îndată ce ele cred că s-au răzbunat, redevin pașnice. Astfel, arabii au obiceiul în asemenea cazuri să-și scoată veșmintele și să le arunce în fața animalului pentru ca acesta, călcîndu-le în picioare, să-și descarce furia după care el își reia liniștit lucrul (Buchner, cap.III).

Tot astfel, furnicile nu își devorează afidele lor, chiar și atunci cînd nu au altă hrană. Dar Lauret povestește cazul unei furnici care, enervată de rezistența uneia din afidele sale, a ucis-o și a devorat-o.

Mai frecvent este delictul de pasiune furioasă la furnicile din specia *Formica rufibarbis*. Adeseori, după o luptă, se întîmplă ca războinicele să fie cuprinse de o furie veritabilă care le împinge să muște orbește tot ceea ce întîlnesc în jur: larve, tovarășe, chiar și pe sclavele lor care caută să le calmeze prinzîndu-le de picioare și imobilizîndu-le pînă ce le trece furia (Forel, *Les fourmis*, 1874). În anotimpul foarte cald, sclavele furnicilor amazoane, aparținînd speciei *Formica fosca*, obosite și enervate de stăpînele lor care le cereau continuu de mîncare, le apucau pe acestea de un picior și căutau să le tragă afară din cuib, uneori chiar mușcîndu-le. Dar stăpînele, iritate, le prindeau pe rebele de cap și strîngeau tot mai puternic în mandibulele lor pînă le ucideau (*Ibidem.*). Iată un delict ușor pentru furnici, cum ar fi fost odinioară pentru o matroană romană uciderea unui sclav. Totuși, acest act prejudiciază specia însăși, lipsind-o de un ajutor puternic. Fiind astfel contrar obiceiurilor lor, el ar trebui să constituie o crimă în jurisprudența furnicilor. Unele furnici sînt cuprinse de o depresie nebănuită, altele, în prada unui acces de furie turbată, se aruncă asupra tuturor celor pe care le întîlnesc în drumul lor, indiferent dacă sînt prietene sau dușmance (Buchner, *op. cit.*). Forel a văzut ucise furnici sclave care căutau să le calmeze pe stăpînele furioase (*op. cit.*).

Toată lumea știe că elefantul își proporționează răzbunarea sa în raport cu injuria: el împroașcă cu apă sau noroi sau zdrobește cu picioarele pe cel vizat, după gravitatea ofensei. Recent, un elefant a omorît cu o lovitură de trompă pe conducătorul turmei care îi dăduse tutun. Un urs pe care l-am rănit ușor la o labă a vrut să mă apuce și, nereușind, și-a mușcat laba și bara cuștii în care era închis.

8. **Interesul.** Un cîine, obligat să-și împartă hrana cu un porc, a ajuns să-l urască pe acesta, și-a rupt lanțul, s-a aruncat asupra lui și i-a sfîșiat pîntecul.

9. **Teama.** Se observă și emoții cauzate numai de teamă. Brehm relatează că la Prater, în Viena, dintr-un mare număr de cerbi exista

unul care, fiind foarte blînd, se plimba printre oameni, în căutare de dulciuri și mîngîieri. Dar într-o zi, împiedicîndu-se de un scaun, s-a speriat atît de tare încît a fugit precipitat, cu scaunul între coarne, rănind și omorînd mulți dintre semenii săi.

10. **Durerile fizice.** O altă cauză frecventă a delictelor sînt durerile fizice. Pentru a ne convinge de acest lucru este suficient să asistăm la un spectacol dat în public cu ajutorul unui microscop gigantic. Crustaceele (*Oniscus assellus*), ciclopii, dafniile, atît de pașnice mai înainte, pe măsură ce mediul se încălzea și devenea letal au devenit feroce și au început să se muște unele pe altele.

11. **Uciderile din dragoste.** Dar, probabil, la animale, ca și la oameni, crimele din pasiune cele mai frecvente sînt cele care au drept cauză dragostea. Astfel, elefantul, de obicei atît de prudent, devine furios la cea mai mică excitare cînd este în rut. La galinaceele poligame nevoia de reproducere suprimă toate celelalte nevoi și simțurile: ei par surzi și orbi, atacă omul (Brehm, 329). În astfel de situații, canarul mascul își distruge adesea cuibul și împrăștie ouăle (Houzeau, II, 394), își ucide soața și, pentru a se calma, îi trebuie două soațe. Cocoșul cedron (de munte) devine furios și se aruncă chiar asupra omului cînd este în perioada împerecherii (Brehm, 320).

Cornevin povestește că o iapă, de obicei docilă, a devenit nervoasă în perioada rutului și o dată era cît pe-aci să-i rupă o mînă.

O pisică de Angora, foarte bună de prăsilă, își iubea cu patimă puii, ca majoritatea animalelor domestice. Dar cînd era însărcinată, atinsă de nimfomanie, îi ura, îi bătea și îi mușca cînd aceștia se jucau în preajma ei.

Burdach și Marc compară frecvența infanticidelor fără motiv la lăuze cu tendințele ucigașe care se observă la vacile și iepele nimfomane, nu numai în perioada rutului dar și mult timp după aceea.

În grădina zoologică din Hamburg, un cangur și-a ucis femela și puiul într-un acces de furie erotică. Cămila aflată în rut devine foarte

rea și mușcă pe toată lumea, inclusiv pe femele. La unele specii de păianjeni, femela, care este mai mare, întinde curse masculului, pe care îl ucide după împerechere.

Huzard-fiul relatează despre o iapă a cărei furie uterină nu se manifesta decît din cînd în cînd, după multe zile. Animalul, destul de liniștit între accese, devenea iritabil în perioada erotismului care dura o zi sau două, uneori chiar trei.

Hildenbrandt povestește despre un cîine căzut pradă unui puseu erotic violent pe care, neputînd să și-l satisfacă, a devenit feroce și apoi hidrofob.

Rice a văzut o turmă de bivoli care după ce au mirosit sîngele unui tigru rănit, au urmărit dîra de sînge cu furie turbată, au străbătut și au devastat pădurea, au frămîntat pămîntul și, în sfîrșit, ajunși la paroxismul furiei au început să se lupte între ei, în ciuda eforturilor depuse de văcar pentru a-i liniști (Brehm, II, 55).

12. **Adulterele.** Și la animale, ca și la om, se întîlnesc adultere, urmate uneori de moartea soțului.

Charles Vogt povestește că de cîțiva ani un cuplu de berze își clădise cuibul într-un sat de lîngă Salletta. Într-o zi s-a observat că atunci cînd bărbatul era plecat la vînătoare, un altul, mai tînăr, venea să curteze femela. Mai întîi a fost respins, apoi tolerat, apoi acceptat. În cele din urmă, cei doi adulterini și-au luat zborul într-o dimineață spre balta unde bărbatul vîna broaște și l-au ucis cu lovituri de cioc (Figuier, *Les oiseaux*, 1877).

Chiar porumbelul, nevinovatul porumbel, este uneori adulterin, invidios și rău față de semenii lui, cărora le ascunde sub aripi hrana de care el nu are nevoie. Cînd unui bărbătuș i se ia femela, el zboară la porumbarele vecine și obligă femelele altor porumbei să îl urmeze.

"În porumbarul meu (îmi scrie A. Muccioli) și în cele ale prietenilor, populate cu porumbei călători belgieni, am observat cazuri ase-

mănătoare de *degenerare sexuală*, în timp ce selecția nu se limitează decît la un număr restrîns de *aleși*.

Caracterele anormale pe care le-am observat au fost: gelozia morbidă crudă, desfrîul neînfrînat și seducția; contra deprinderii extinse la un număr mare de femele: poligamia, poliandria, tribadismul; pederastia printre masculii prezenți, în ciuda abundenței femelelor; violul violent, coitul anormal.

Poliandria am observat-o în porumbarul unui columbofil din Romagna. Doi porumbei trăiau cu aceeași femelă: după ce aceasta își depunea ouăle făcute cu unul dintre ei, îi lăsa acestuia grija clocitului lor pentru a-și petrece nopțile cu celălalt și așa mai departe. Această societate conjugală în trei părea să decurgă liniștit.

Actele sexuale violente sînt exercitate de masculii adulți asupra femelelor puice sau chiar asupra bărbătușilor fii. Cea mai mare parte din cei exilați sau din cei pierduți în zborurile cu mesaje sînt cei mai puțin inteligenți și cei mai slabi din porumbar".

13. **Aglomerațiile.** Și aici observăm o altă analogie cu cauzele delictelor la oameni: aceea a marilor aglomerații; actele sodomice care nu au niciodată loc în grajdurile mici sînt frecvente în marile *haras* (Scarcey).

Instinctul erotic nesatisfăcut, așa cum se întîmplă în grajdurile cailor, în staulele bovinelor și în cadrul societăților hymenopterelor împinge deseori aceste animale la plăceri contra naturii.

Un delict care pentru condițiile organice ar trebui să fie asimilat violului asupra minorului sau, mai exact, cu rănirea gravă urmată de moarte, este cel observat de Huber la furnicile mascul: atunci cînd sînt lipsiți de femele aceștia violează muncitoarele care, avînd organele sexuale atrofiate, sînt grav rănite și mor din această cauză (Huber, *Sur les abeilles*, t. II, p. 443). Un alt caz și mai frapant a fost cel observat de Houzeau la un cocoș care a violat un pui - mascul - astfel încît acesta a suferit mai multe zile din această cauză (II, 291).

Lessona a văzut în Egipt, în țarcurile unde noaptea sînt mai mulți măgari împreună, comițîndu-se acte sodomice de către aceste animale din cauza lipsei femelelor. Același lucru se întîmplă la găinile lipsite de cocoș.

În muzeul din Torino se mai păstrează încă doi cărăbuși masculi mumificați și cuplați (Camerano).

Vacile *taurine* sînt numite astfel pentru că ele înlocuiesc taurul pe lîngă semenele lor. În marile crescătorii de păsări, unde masculii sînt puțini, găina se comportă adeseori ca un cocoș; tot astfel, se observă acte asemănătoare la armăsari în marile herghelii unde iepele lipsesc (Scarcey).

Un delict asemănător cu bestialitatea este coitul lebedei cu gîsca, al elanului sau al bizonului cu vaca, cuplare care dă produse sterile și care constituie acte dăunătoare pentru ambele specii (Houzeau, II, 295). Houzeau a văzut cîini cuplîndu-se cu lupoaice și pe un cîine curtînd chiar o tigroaică. În împrejurimile orașului Torino se văd adesea broaște rîioase care își răspîndesc sperma pe ouăle broaștelor ce trăiesc în aceleași mlaștini (Lessona).

Astfel, Espinas (*Sociétés animales*, p. 380) vorbește despre catîri care, pentru a se supune unui instinct morbid de maternitate, știu să atragă puii de la mamele lor prin artificii și să-i determine să-i urmeze. Neputînd să-i hrănească îi lasă să moară de foame, comițînd astfel un rapt de minori urmat de infanticid.

a) Delicte temperamental-sanguinare. Înmulțirea, aprovizionarea cu alimente în anumite condiții, fabricarea cuibului, oferă cele mai frecvente pretexte sociale pentru agresivitate. Și printre porumbei există unii calmi, liniștiți, după cum există bătăuși, gata oricînd să se rănească pentru nimic. Există, dealtfel, luptători foarte serioși, dar din cîte am văzut pînă acum lupta nu a dus niciodată la uciderea adversarului.

b) Pruncucideri. O mamă din varietatea Lagest mi-a permis să văd această tristă formă de delict. De obicei, ea obișnuia să-și ucidă noii

săi născuți cu lovituri de cioc pînă ce creierul se revărsa afară. Motivul delictului trebuia să fie gelozia sexuală și, după cîte se pare, chiar lupta pentru alimentație. Fără nici o îndoială, în acest caz era vorba de un delict care nu are nici măcar stimulul social elementar printre porumbei, prin care să elimine pe cel aproape degenerat, pe adevăratul delincvent înnăscut.

c) Furt. În porumbarele noastre furtul nu are, în general, ca obiect alimente ci mai curînd materiale mai adaptate, mai bine alese pentru construirea cuibului. Astfel, nu este deloc rar să-i surprindem pe hoți, care se numără printre cei mai puțin inteligenți și cei mai puțin abili mesageri, furînd cu plăcere fire de paie adunate de alții pentru construirea cuibului lor.

Pe cît de mare este inteligența porumbeilor perfecți, pe atît de deficientă este aceea a degeneraților. Cînd m-am dus la porumbar cu inelul de expediție, au venit imediat în mîinile mele cei puternici, cei inteligenți, cei cu voință, care aspiră la executarea acestei misiuni din care sînt siguri că se vor întoarce triumfători. Foarte adesea leneșii, recalcitranții sînt indivizii destinați să se rătăcească, să se piardă. Nu astfel stau lucrurile cu indivizii perfecționați prin selecție, care se pregătesc în liniște pentru cultivarea aptitudinilor lor, perfect simțite, mulțumindu-se doar cu un singur lucru, adică hrana de onoare pusă în scrisoarea de transport, hrană acordată la plecare.

14. **Asocierea răufăcătorilor printre animale.** De obicei, castorii sînt blînzi și sociabili. Totuși, Figuier povestește că trei castori se stabiliseră într-un loc convenabil de pe malul unui fluviu unde își înălțaseră barajul lor, în timp ce un al patrulea trăia singuratic. Într-o zi s-au dus în vizită la el, bucurîndu-se de o primire ospitalieră. Dar cînd acest singuratic le-a întors vizita ei l-au ucis.

Se povestește că un cîine mic, maltratat de un dog, a adunat timp de mai multe zile oase în pivnița casei, după care a invitat la ospăț

mai mulți cîini din vecini. După ce i-a ospătat pe săturate i-a asmuțit să se răzbune pe dușmanul său, atingîndu-și astfel scopul.

La animalele domestice și la cele care trăiesc în grupuri se văd germenii acelui delict despre care se spune că este cu adevărat uman, asocierea răufăcătorilor, germeni determinați, evident, de marile aglomerații. Iată unele dintre probe.

Recent, Spencer (*Justice*, 1893) a descoperit un foarte frumos caz de furt prin escrocherie.

Domnul Jones, corespondent al lui Spencer, a relatat un foarte curios caz de viclenie, disimulare și criminalitate asociate, între un cîine și o pisică. "Am văzut de multe ori în gara din Windoche o cățea frumoasă, care la semnalul de sosire a trenului alungă de pe linie găinile șefului de gară. Mi s-a părut inteligentă și-am întrebat cine o învățase să elibereze linia la ora fixă. Mi s-a răspuns că nimeni nu o învățase dar că, observînd pe impegatul care executa manevra, ea și-o asumase apoi ca pe o datorie; cunoștea orele, semnalele, fiecare lucru".

Domnul Jones a luat cu sine această cățelușă. O probă, spune el, a caracterului său egoist a fost ușurința cu care ea și-a uitat casa și stăpînul. Dusă înapoi la gară ea nu mai lucra, nici nu mai avea chef să-și reia preocuparea sa.

După trei zile, de cînd se afla la domnul Jones, a mușcat un rîndaș. Domnul Jones a coborît să o certe și atunci ea a încercat să-l muște; atunci domnul Jones a bătut-o crunt timp de cinci minute, apoi a lăsat-o. Ei bine, din acea zi el nu a mai bătut-o iar cățelușa s-a arătat cu el tot timpul ascultătoare, dorind să-i placă, cooperantă.Aceeași poziție a adoptat-o și față de doamna Jones și față de bucătăreasa lor, care era o femeie energică, dar a continuat să fie rea cu rîndașul, cu un alt servitor și cu multe alte persoane.

De fapt, ea ducea o viață dublă, schimbîndu-și caracterul ori de cîte ori auzea pașii d-lui Jones. El a ajuns la concluzia că această docili-

tate nu era decît efectul fricii și, într-o anumită măsură, speranța unei recompense, această calitate fiind în fond simulată și nefăcînd parte din caracterul ei. El avea grijă să fie hrănită din belșug. După 15 zile de cînd era în casă, bucătăreasa a început să spună că întotdeauna ceva lipsea din bucătărie. Sau una din pisici începuse să fure sau Indy era vinovata, dar nu se știe cum putea să apuce obiectele pe care le fura. Este atît de lungă și de rigidă încît dacă încearcă să sară pe un scaun cade deja pe cealaltă parte, spunea dl. Jones. Prin urmare au spionat-o pe gaura cheii și au văzut că Indy pune pisica să sară pe masă și să arunce jos alimentul pe care ea îl mînca. Intrați în timp ce mînca, ea a abandonat prada și s-a aruncat asupra pisicii, complicele ei forțat.

Amiralul Sullivan i-a povestit lui Darwin că transportase un tînăr armăsar englez cu opt iepe în insulele Falkland, unde mai erau doi armăsari sălbatici, fiecare cu cîte un mic grup de iepe. Acești armăsari nu se întîlneau niciodată fără să se bată; fiecare încercase apoi să se bată de unul singur cu armăsarul englez și să-i alunge iepele sale, dar nici unul din cei doi nu a reușit în această încercare. Pînă într-o zi, cînd s-au unit și l-au învins.

Un fapt asemănător s-a petrecut în parcul din Chillingham. Cîțiva boi sălbatici se luptau pentru prioritate. S-a observat că doi dintre cei mai tineri boi s-au înțeles să lupte împotriva vechiului șef, l-au răsturnat și l-au lăsat pe moarte. La cîteva zile după aceea, unul din boii cei tineri s-a dus singur în tufișul unde zăcea șeful prăbușit. Și atunci acesta, care clocise *răzbunarea*, a țîșnit din tufiș și în scurt timp l-a ucis.

15. **Escrocheria.** Tot astfel se prezintă lucrurile cu escrocheria care se manifestă numai în marile aglomerații de animale domestice sau la cele mai inteligente, precum la caii de trupă, la maimuțe sau la cîinii domesticiți.

Nu putem uita, spune Lacassagne, că există cazuri autentice de simulare sau de înșelătorie, imaginate de animale pentru a evita oboseala sau pentru a obține un avantaj. Astfel, în cazărmile de cavalerie s-ar găsi frecvent cai care simulează că șchioapătă pentru a nu merge* la instrucția militară (Lacassagne).

La Coste povestește despre un cîine care, pentru a-i abate pe tovarășii săi de la un loc de pe stradă unde lui îi plăcea să stea, începea să urle infernal în curte pînă cînd ceilalți cîini alergau cu toții la el, lăsînd liber locul dorit.

Un cimpanzeu, cuprins de tuse, a fost îngrijit cu pastile dulci; vindecat, el simula adeseori tusea pentru a obține pastilele (Lombroso, *Uomo bianco*, etc., Padova, 1871).

16. **Furtul.** *Cercopitoecus monas* este un adevărat hoț de buzunare. În timp ce te mîngîie îți vîră labele în buzunar, te fură fără să îți dai seama și ascunde prada printre pături și cearșafuri, ca multe animale domestice (Brehm).

Un dulău din Rennes era suspectat că fură și mănîncă miei, dar stăpînul său nega acest lucru pentru că nu îl găsise niciodată fără botniță. Pînă într-o noapte, cînd, făcînd mai atent de pază, a observat că animalul, pe înserate, își scotea botnița și apoi, odată prada furată devorată, își spăla botul în apă, își punea la loc botnița și se reîntorcea imediat în cușcă (Rousse, *op. cit.*). Iată un adevărat furt premeditat și care este în opoziție cu rezultatele devenite acum ereditare, obținute prin educația acestei specii domestice.

Tot astfel, în timp ce albina este cel mai harnic dintre animale, există roiuri care încetul cu încetul devin hoațe și adeseori adevărați criminali prin deprindere.

Buchner, în lucrarea *Viața psihică a animalelor*, vorbește despre albinele hoațe care, pentru a-și cruța forțele sau pentru a nu face efort,

---

* Acest fapt mi-a fost relatat de veterinarul militar șef Aglieri și de căpitanul de cavalerie Harachesquen.

asaltează în masă stupii bogați în provizii, violentează santinelele și pe locatari, jefuiesc stupul și duc acasă la ele proviziile astfel capturate. După repetarea acestei acțiuni, de cele mai multe ori fără succes, ele, ca și oamenii, capătă gust pentru jaf și pentru violență și conferă acestora, ca în țările expuse brigandajului, o adevărată forță de atracție, conducînd tot mai numeroase campanii și sfîrșesc prin a constitui adevărate colonii de albine-briganzi, adevărate asociații brigandești. Există indivizi izolați care trăiesc din furt și caută, fără să fie descoperiți, să se strecoare în stupi străini. Mersul lor șovăielnic trădează că sînt obligați să se ascundă și că sînt conștienți de delictul lor.

Babuinii au fost văzuți asociindu-se cu sutele pentru a putea jefui mai ușor grădinile unde se pătrunde greu. Cel mai bătrîn și mai viclean dintre ei studiază terenul, înaintează primul, pune o santinelă în punctul cel mai amenințat. Desfășurați în lanț, unii culeg fructele, în timp ce ultimul le așează în ascunzătoarea comună. Dacă santinela avertizează de un pericol oarecare lanțul se rupe, fug toți, însă cu un fruct în gură, cu unul în labă și cu unul la subțioară. Iar dacă pericolul devine mai mare, ei aruncă fructul de la subțioară, apoi pe cel din mînă, dar pe cel din gură niciodată (Franklin).

Și în această privință observăm că la animale nu se semnalează diferența constatată de Spencer (*Revue philosophique*, 1881) între tendința spre crimă la societățile primitive, care ar fi mai înclinate spre aceasta decît societățile războinice și mai puțin înclinate decît cele industriale. Oricum, la furnici, albine și elefanți am observat tendința frecventă spre asociații care în lumea zoologică ar reprezenta adevărate societăți industriale.

17. **Băuturile alcoolice, etc.** O altă cauză a crimei, comună oamenilor și animalelor, este întrebuințarea băuturilor alcoolice și a altor substanțe care irită celulele nervoase și pe care animalele inteligente le poftesc mai mult decît celelalte, devenind apoi, ca și oamenii, mai înclinate spre acte criminale, după cum am văzut mai sus în cazul albinelor hoațe prin natură.

Buchner observă că aceste albine hoațe pot fi produse artificial prin intermediul unei alimentații care constă în miere acidulată și amestecată. Ca și omul, ele prind gust pentru această băutură care exercită asupra lor aceeași influență pernicioasă. Ele devin excitate, alcoolice și încetează să mai lucreze. Foamea se face astfel simțită. Atunci, ele cad (cum se întîmplă și cu omul) dintr-un viciu în altul și se dedau fără scrupule la jaf și la furturi (Ferri, *op. cit.*).

Furnicile, după narcoza cu cloroform, rămîn imobile, cu excepția capului cu care mușcă tot ce le iese în cale (Forel, *Les fourmies*).

Se știe că în secta asasinilor din Orient furia homicidă era excitată de un amestec de semințe de cînepă și opiu. Answiter a avut ocazia să observe el însuși fenomenul la animale, provocat de aceeași cauză și relatează că unele vaci, după ce au mîncat maci de grădină, au devenit furioase (Pierquin).

Magnan, după întrebuințarea continuată a substanțelor alcoolice, a văzut cum cîinii cei mai liniștiți devin bătăuși. De altfel și eu am văzut același lucru la găinile hrănite cu porumb stricat în timp ce, mai înainte, alimentate cu porumb sănătos, erau foarte liniștite.

18. **Bătrînețea.** Korscheff a văzut o rață femelă a cărei vîrstă înaintată dusese la atrofierea ovarelor, odinioară foarte active, căpătînd penajul masculin și chiar tendințele sexuale ale masculilor. El explica acest lucru prin teoria caracterelor sexuale latente a lui Darwin. Prin acest fapt noi vom putea explica tendințele împotriva naturii ale masculilor bătrîni și prostituția femelelor. Degenerarea senilă face, în parte, masculul femelă și viceversa: inversează sexele, atrofiindu-le.

Astfel, noi ne explicăm acele delicte sexuale împotriva naturii care se manifestă la bătrîni și la femei ajunse la o vîrstă critică, mai înainte foarte cinstite și curate, care rămîneau neexplicate de către an-

tropologi deoarece în acest caz lipseau tendinţele ereditare ca şi anomaliile degenerative, alcoolice etc. În acest caz, analogia animalului cu omul nu este numai curioasă dar şi utilă, oferindu-ne cheia explicaţiei fenomenului uman.

19. **Alimentaţia.** O altă cauză comună a delictului la animal şi la om este alimentaţia pe bază de carne.

Într-adevăr, nu numai carnivorele sînt cele mai feroce dintre animale dar şi animalele precum cîinii, elefanţii, de obicei liniştiţi, devin neîmblînziţi şi cruzi dacă sînt hrăniţi cu carne.

Elefanţii numiţi *mustof*, folosiţi în India în calitate de călăi, sînt hrăniţi în special cu carne (Jacoliot, I, p. 225).

Cîinii şi caii din Alfort, hrăniţi cu carne, devin feroci.

20. **Educaţia.** Şi în acest caz observăm, ca şi la om, faptul că o educaţie specială, o formare (*trainaggio* - în italiană, în text) poate contribui la apariţia animalelor criminale care din naştere nu erau astfel. Omul a educat nu de puţine ori animalele în vederea omuciderii (Pierquin, *Folie des animaux*): indienii - elefantul, hotentoţii - boul. Este celebru cazul cîinelui francez, Borecillo, care la Santo Domingo îi omora pe indieni şi era răsplătit de trei soldaţi. În aceste cazuri responsabilitatea delictului aparţine educatorilor şi nu animalelor educate astfel (Lacassagne, *op. cit.*).

21. **Infracţiunile reale.** Această a doua serie de acte se apropie, evident, destul de mult de acelea pe care omul civilizat le numeşte delicte, prin intermediul acelui fenomen pe care eu l-aş numi al individualităţii, în contrast evident cu deprinderile mai generale înnăscute şi dobîndite ale speciei însăşi, care provoacă pagube speciei sau chiar individului însuşi, precum vendetele violente ale furnicilor asupra afidelor sau tovarăşelor lor, uciderea propriei femele şi a propriilor fii, sodomiile.

Să ne gîndim (spune destul de bine Ferri, *op. cit.*) că, de exemplu, dintr-o sută de cîini sau cai sau elefanţi numai unul sau doi se arată

furioşi, neîmblînziţi, perverşi şi că antipatia apare la acei indivizi anumiţi şi nu la toţi reprezentanţii speciei însăşi şi că dintr-o sută de pisici sau iepuri numai foarte puţini îşi neglijează sau ucid puii lor, şi aşa mai departe în toate celelalte cazuri. Nu se poate nega că această perversitate este o tendinţă cu totul personală la acei indivizi delincvenţi daţi şi necunoscută altora din aceeaşi specie care, datorită temperamentului lor individual, evită în aceeaşi măsură uciderea semenilor lor.

Aceste delicte se apropie şi prin formă, ca în premeditarea prin viclenie (cîini hoţi, maimuţe) şi în acea tendinţă congenitală sau dobîndită şi apoi continuată prin furt (albine hoaţe), care sub impunitate se extinde şi prin asociere capătă caracterul delincventului obişnuit şi seamănă primii germeni ai brigandajului, ca în situaţii inverse instantaneităţii, altor acte, determinate de cauze violente, care sînt specifice delictelor fără premeditare, de onoare, de antipatie etc.

Dar analogia cea mai curioasă este aceea dintre cauze, despre care se poate spune că, în linii mari, sînt identice în lumea animală şi în cea umană.

Foarte importante sînt apoi acele cazuri în care, exact ca la om, delictul şi nebunia fuzionează inextricabil, întrucît tendinţele delictuale apar fie după o boală specială (febră puerperală, nimfomanie, senilitate) fie din naştere, datorită ereditătii şi mai ales datorită conformaţiei craniene defectuoase care este tocmai cauza cea mai frecventă a criminalilor înnăscuţi (microcefalia frontală a cailor), prezentînd şi aici o perversitate fără cauză, în contrast total cu indivizii din aceeaşi specie.

22. **Clima.** Probabil că un studiu mai îndelungat şi mai competent va duce la descoperirea altor analogii, de exemplu analogia, care are o mare influenţă în comiterea delictului uman, dintre climă şi comportamentul violent. Astfel, animalele din cadrul acelorasi specii sau din cele înrudite sînt, după unii autori, mai feroce în zonele calde decît în cele mai puţin calde din America (Rousse, *op. cit.*). Leii de pe muntele Atlas

sînt mult mai calmi decît cei din deșert iar la bivoli se observă faptul că în perioadele foarte calde ale anului, în special în preajma începerii furtunilor, sînt cuprinși de adevărate accese furioase,* în care se aruncă asupra arborilor pînă cînd izbucnește furtuna și pînza de ploaie torențială le redă calmul.

23. **Aversiunea față de nou.** Probabil că, așa cum vom vedea la popoarele barbare, tendința spre delict este antipatia animalelor inteligente față de orice inovație care le surprinde și le sperie și care, la rîndul ei, este considerată de către acestea ca o ofensă individuală și, cine știe, probabil chiar un delict*.

Bret Harte a observat cu finețe cum, adeseori, cîinii au un adevărat fanatism conservator, latră și urmăresc cu îndîrjire trenurile, iluminatul cu gaze, fanfarele atunci cînd le văd prima oară. Există cai deprinși să fie călăriți de ofițeri care se enervează dacă cel care-i încalecă nu poartă nici măcar șapca militară și nu îl suportă în șa**.

24. **Analogii cu oameni criminali.** Am văzut analogii curioase cu infractori în conformația craniană. Nu este dificil ca un studiu îngrijit asupra indivizilor să ne arate o diferență în fizionomie și în acest caz amintesc că animalele mai feroce au o fizionomie specială care în germene oferă unele asemănări cu aceea a delincvenților. Astfel, ochiul care se umple de sînge al tigrului, al hienei, ste exact cel al asasinilor. "Păsările de pradă, de exemplu răpitoarele, spune Brehm (nr. 5), au ciocul scurt, încovoiat, maxilarul superior prevăzut cu dinți ascuțiți cărora pe maxilarul inferior le corespunde o crestătură; *orbita mare* (ca la criminali, scric Tamassia) și *care se umple de sînge*". La insectele care nu prezintă o fizionomie clară, din cauza imobilității faciale, soliditatea

* Vezi C. Lombroso, *Tre Tribuni*, Torino, Bocca, 1887.

** Este cunoscut faptul că cîinii latră pe toți străinii; Lessona a văzut o singură dată un cîine care îi primea cu bucurie, dar era un cîine dintr-un han de munte și venirea lor îi promitea un prînz bogat. Iată originea unor reforme și a multor reformatori.

mandibulelor trădează speciile care trăiesc mai mult din pradă. Prin urmare, se constată că există adevărate specii criminale.

Perez a studiat cu minuțiozitate caracterele comune ale unor albine parazite și ale albinelor care își fac stup. El a demonstrat că între ele există o atît de mare afinitate încît, făcînd abstracție de caracterele de adaptare la viața de parazit, cele două specii trebuie clasificate în același gen.

Astfel, masculii *psitayrelor* parazite sînt asemănători cu cei ai *bambușilor*, în ale căror stupi își depun ouăle.

Sphoecodeșii trăiesc în general pe lîngă *Halyctis*, mici albine care își strîng proviziile lor de polen în galerii subterane; ambele prezintă analogii surprinzătoare încît pot fi confundate cu ușurință. După Perez, deosebirea principală dintre cele două grupuri constă în fisura primului segment existentă la *Halyctis* și care este rudimentară la *Sphoecodes*. Acum, Marchal demonstrează că acestea* din urmă sînt paraziții și asasinii primelor. El a văzut într-un loc însorit grupuri de *Halyctis* intenționînd să culeagă și să transporte în galeriile lor subterane proviziile de polen. Cea mai mare parte a intrărilor în galerii erau păzite de un gardian. Spre locul unde albinele *Halyctis* își aleseseră domiciliul se îndreptau albine *Sphoecodes* care zburau razant cu pămîntul, descriind spirale, fără să aibă însă polen pe picioare. Ele se opreau la pragul galeriilor, le observau intrarea, se încăierau un moment cu santinela și apoi își luau zborul pe aceeași traiectorie, pentru a reîncepe imediat după aceea aceleași manevre. Dar acțiunea lor nu se limita aici. Iată un *Sphoecodes* care se oprește pe treapta unei galerii a *Halyctișilor*, își întinde încet capul ca pentru a-și surprinde dușmanul dar îl vede în stare de așteptare, atent; îl atacă din față, obligîndu-l să se retragă; *Halyctis* se ține dîrz. Atunci recurge la o stratagemă: începe să mărească gura de intrare a gale-

* *Revue scientifique*, 1892

riei, desfăcînd cu mandibulele, unul cîte unul, grăunțele de nisip și le aruncă cu labele în spate, astfel încît *Halyctis* este obligat să bată în retragere. Asediatorul profită de acest lucru pentru a ocupa locul; se sprijină de perete cu capul și cu picioarele, își suge abdomenul, atrăgînd sub corpul său dușmanul și, în sfîrșit, îi aplică înțepătura fatală. Victima rezistă și închide intrarea spre galerie, dar *Sphoecodes* își reînnoiește manevra, o a doua lovitură urmează primeia și *Halyctis* este scos din luptă. Astfel încît, el poate să se strecoare acum în interiorul galeriei, trecînd peste corpul victimei pe care îl aruncă peste pragul locuinței uzurpate. El își alege aici domiciliul; îl mărește atît cît dorește, aruncînd din cînd în cînd peste pragul galeriei mici valuri de nisip care se adună în grămăjoare ce aproape că ascund intrarea în galerie. În același timp, un nou cadavru de *Halyctis* este scos din galerie, împins de *Sphoecodes* care continuă să lucreze. Dar aceasta nu este totul. Doi *Halyctis* se întorc din cîmpie, cu picioarele pline de polen; zboară puțin deasupra grămăjoarei de nisip care le închide accesul în galeria lor; pipăie cu antenele cadavrele tovarășilor lor, îi trag de aripi ca pentru a se convinge de moartea lor. Căutînd apoi pe pămînt, regăsesc intrarea de la galeria lor, o eliberează de nisipul acumulat și încearcă să recunoască gravitatea dezastrului, dar foarte curînd se retrag înspăimîntați. De mai multe ori unul din ei repetă încercarea, dar mereu fără succes. Parazitul a încetat lucrul; ochii săi negri apar pe marginea galeriei, unde se așează cu mandibulele deschise, gata pentru a prinde capul celui care încearcă să pătrundă aici. Se schimbă astfel cîteva lovituri, dar lupta este prea inegală. În cele din urmă *Halyctișii* fug departe și *Sphoecodes* se întorc la lucru. Un *Halyctis* mai curajos ca ceilalți, după ce a pipăit pe tovarășii uciși, pătrunde plin de îndrăzneală în galerie și rămîne acolo un anumit timp. Fără îndoială, sub pămînt se dă o luptă teribilă și, în cele din urmă, nefericitul asaltator, iese de acolo tîrîndu-se cu greu, se clatină și cade mort la ieșirea din galerie.

Studiile specialiștilor, pe care Marchal le-a impulsionat, arată că *Sphoecodeșii* sînt un tip încă rău fixat, un tip care de-abia se diferențiază de genul *Halyctis* din care derivă. În ce privește modul în care specia parazită a *Sphoecodeșilor* poate fi derivată din *Halyctis*, Marchal respinge ipoteza că o astfel de formare poate să aibă originea în mimetism, așa cum, totuși, cred în mod fundamental cei care consideră că o astfel de transformare se datorează în exclusivitate unui act individual de brigandaj, transmis descendenților, fără o altă cauză determinantă. El crede că la formarea acestui tip specific a contribuit orice individ care, fiind insuficient dotat din punctul de vedere al formării stupului și avînd un instinct de acumulare prost conformat, a fost, în consecință, obligat să adopte un alt gen de viață care s-a transmis apoi descendenților. Această evoluție ar fi omologul a ceea ce se observă la criminalii înnăscuți printre oameni; se observă că la animale ar exista, ca și la aceștia, ereditatea și modificarea anatomică, organică.

De asemenea, este curios să observăm că aceste manifestări pseudo-criminale, care au o atît de mare analogie cu ceea ce se întîlnește cu adevărat la criminalii umani, se găsesc clar conturate la acele specii de insecte care sînt himenopterele, albinele și furnicile și, mai mult decît la celelalte, la cîini și la porumbei.

Poate că și în lumea animală se demonstrează existența unei alte legi a lumii umane, conform căreia criminalitatea crește în mod direct cu genialitatea și inteligența.

25. **Analogii cu alte acte.** Totuși, oricîte eforturi am depune cu distincțiile, trebuie să ne confesăm: există o continuitate, o trecere insensibilă de la multe din acele acte pe care noi le considerăm criminale la acelea care ar fi delicte numai pentru om și viceversa. Astfel, furturile maimuțelor, răzbunările cîinilor, uciderile furnicilor pot intra, pînă la un anumit punct, în categoria crimelor de război - sau în cele care au ca mobil procurarea hranei, în lupta pentru supraviețuire - ca și uciderea din lăcomie pe care, de aceea, trebuie să o încadrăm în prima serie.

Multe din uciderile canibalice - și, mai rău - paricidele și pruncuciderile la unele specii, de exemplu la *Chaetocampa*, la urși, lupi își au originea, ca și în cazul foametei, în lupta pentru supraviețuire, dat fiind faptul că fecunditatea exagerată a speciei sfîrșește prin a fi dăunătoare prosperității sale.

În aceste cazuri distrugerea indivizilor servește la conservarea speciei; și același lucru se poate spune despre cazurile în care nou născuții pui de găină sînt bolnăvicioși și puțin vitali; frecvența însăși prin care astfel de acte se repetă la unele specii ar demonstra că ele nu sînt întotdeauna anormale.

Și înseși acele acte feroce, neprovocate, care reproduc la animalele domestice tipul *agresivității brutale* pot să se explice foarte bine prin reproducerea unor tendințe atavice (ca în cazul cîinelui prin ereditatea lupului), printr-un efect al condițiilor organice cerebrale, cum s-a observat, desigur, la caii răi cu nasul încovoiat (*à nez busqué* - în franceză în text).

Și atunci ce diferență se poate găsi la uciderile comise de *Drosere* și de *Dionee* în virtutea structurii lor organice?

Cum să nu conchidem că deja, încă de la prima sa manifestare, delictul este legat de condițiile organismului și este un efect direct al acestora?

C. Echivalentul pedepsei la om și la animale

1. **Pedeapsa**. Ar mai exista o deosebire foarte clară între cele două serii dacă, așa cum înclină să creadă unii juriști, printre care marele Ferri, ar fi adevărat că unele animale demonstrează un fel de pocă-

---

Vezi Vignoli T., *Della legge fondamentale dell'inteligenza nel regno animale*, Dumoulard, Bibl. Intern. Milano, 1880.

ință față de răutățile comise. Este un fapt că albinele hoațe ezită și înainte și după comiterea furtului, fiindu-le aproape teamă de o pedeapsă.

Domnul Harachesquen îmi povestea despre o maimuță a sa, care după ce a spart toate vasele, răzbunîndu-se pentru faptul că a fost abandonată singură în casă sau pentru o petrecere anterioară, s-a ascuns așa de bine la întoarcerea stăpînilor casei încît cu mare greutate a putut fi descoperită. După ce a fost certată și bătută pentru paguba pricinuită, nu a vrut să mai mănînce timp de opt zile.

Foarte frumoasă este scena descrisă de Brehm, cu o maimuță care, după ce a comis un furt din camera sa, privea nesigură în jur, oprindu-se din cînd în cînd din mișcări pentru a se asigura pe ea însăși că nu este descoperită.

Un cimpanzeu al lui Chaillu, pentru a fura din bananele stăpînului, se apropia, înainte de a comite furtul, de patul său și se convingea dacă doarme; dacă acesta se trezea în momentul comiterii furtului, cimpanzeul fugea aruncînd imediat fructul furat; dacă era prins asupra faptului, punea fructul la loc și încerca să-l îmbuneze pe stăpîn cu mii de mîngîieri și dulcegării.

Am impresia însă că toate aceste acte nu sînt decît efectele fricii de pedeapsă care subzistă în spatele acțiunilor dolosive, exact ca la hoții obișnuiți. Și aici mi se va obiecta că animalele înseși aplică puilor și supușilor lor adevărate pedepse.

În cetele de maimuțe, scrie Brehm, după lupta pentru șefie, favorabilă celui mai puternic, dacă cineva nu vrea să se supună de bună voie este adus la realitate cu forța, prin lovituri de labe și mușcături. Și el adaugă că atunci cînd maimuțele vor să organizeze în secret o expediție, dacă cineva din grup scoate un strigăt sau face un zgomot oricît de mic bătrînii îi aplică lovituri de labe și îi pălmuiesc. El a văzut și o pisică care a pedepsit de mai multe ori furtul puiului său, lovindu-l și mușcîndu-l.

Totuși, chiar și în aceste cazuri este vorba mai degrabă de o teamă a părinților sau a vîrstnicilor de a nu se vedea dominați și supuși de puii lor sau de cei mai slabi, așa cum se întîmplă cel mai adesea cu noi, fără ca noi înșine să ne dăm seama, cînd plănuim să ne răzbunăm pe copiii noștri pentru un drept care, în fond, este mai mult un pretext pentru descărcarea mîniei excitate decît o idee educativă și, mai puțin chiar, o rațiune de drept.

Și mai puțin încă putem să fim de acord cu existența unor pedepse impuse și aplicate de animalele asociate, analoage cu cele din codurile noastre sau, și mai bine, cu cele ale triburilor noastre sălbatice care pentru orice abatere aplică pedeapsa cu moartea.

Neander relatează că în orașul Tangen din landul Bavaria trăiau în bună înțelegere multe berze, pînă cînd o femelă s-a lăsat sedusă de un tînăr mascul, în timp ce bărbatul era plecat. Acesta, întors pe neașteptate acasă, a adus-o în fața unui tribunal format din toate păsările care în acel moment erau adunate pentru migrația de toamnă și care au făcut-o bucăți (Figuier, *op. cit.*).

Adesea, în nordul Scoției și în insulele Feroe se văd stoluri de ciori care condamnă la moarte pe una din tovarășele lor (Ferri, *op. cit.*).

Linneo relatează că o rîndunică, întoarsă la cuibul său, l-a găsit ocupat de o pasăre străină: eforturile ei de a o goni fiind zadarnice, ea a revenit cu tovarășele ei care, purtînd mîl în ciocuri, au zidit-o în cuibul uzurpat.

Cinocefalii sînt foarte hoți. În timp ce fură, ei pun o santinelă care îi avertizează printr-un strigăt de pericolul devastator al apropierii omului. Vigilența acestei santinele este întotdeauna foarte mare *sub amenințarea pedepsei cu moartea care i s-ar aplica de către ceilalți dacă ea și-ar face mai puțin datoria.*

Locuitorii din Smirna, care știu pînă la ce punct împing berzele-mascul sentimentul dragostei conjugale, se distrează punînd ouă de găină în cuiburile de berze. La vederea acestui produs insolit, masculul se irită și dă femela în puterea celorlalte berze, înștiințate de acest lucru, care o fac bucăți, spre marea plăcere a locuitorilor din Smirna (Figuier, *op. cit.*).

În aceste cazuri este evidentă interpretarea umană care pretinde să vedem la celelalte animale aceeași onoare față de adulter și aceleași rituri și obiceiuri juridice ale omului, chiar ale omului necivilizat, pe care l-am avut mai mult sub observație. Deoarece adulterul va putea, cel mult, să provoace un act de mînie asupra soțului (și vom vedea că foarte des chiar îl provoacă la omul sălbatic care de multă vreme nu îl mai consideră un delict), desigur nu și asupra tribului, care neputînd să vadă nici un interes propriu lezat, nu trebuie, firește, să împărtășească acel sentiment. Dacă la *cinocefali* se condamnă la moarte de către întregul trib santinela neglijentă, am impresia că și în acest caz este vorba de o furie a răzbunării pentru lipsa de prevedere, pentru pericolul trecut. Cred că asupra acestui caz putem fi cu toții de acord. Dar el nu constituie o probă a conștiinței unui drept, nici a stabilirii unei pedepse, pe lîngă faptul că nu există omucideri comise de briganzi asupra tovarășilor lor pentru cauze asemănătoare sau de plebe, prin acea furie a poporului care niciodată nu se va putea numi efectul unui sentiment juridic.

Dat fiind că aceste fapte sînt adevărate nu vom căuta un nou, document cu privire la asocierea delincventă pentru care am adus, totuși, probe numeroase (vezi mai sus) și care, într-adevăr, se vor transforma, datorită condițiilor, chiar dacă nu în intenții, într-o acțiune juridică.

În concluzie, întrucît în actele descrise mai sus există embrionul crimei, în acestea există, de asemenea, și cel al pedepsei care aici se limitează la stadiul vendetei și al vendetei asociate, dar fără să fi atins însă vreodată stadiul *compensației* care este, totuși, o creație a sălbaticilor mai rafinați (vezi capitolul II).

2. **Pedeapsa la animalele domestice: substitute penale.** Este sigur că prin pedepse noi reușim să modificăm la anumite animale unele

habitudini; nu însă pe toate şi nici la toate animalele. Noi încercăm să dezvoltăm moralitatea animală care în mare parte constă în a ne da maximum de profit cu minimum de pierderi, întrebuinţînd mijloace cînd crude, cînd viclene.

Allen povesteşte că, obosit de furtul continuu al zahărului de către maimuţele din India şi neputînd, datorită superstiţiei indigenilor, să le pedepsească cu severitate, s-a gîndit să fure puii maimuţei prădătoare, i-a pudrat pe toţi cu zahăr şi cu vomitiv şi apoi i-a lăsat să plece. Bătrînii, mai înainte îndureraţi de lipsa puilor, cînd i-au regăsit au început să-i cureţe, plini de bucurie. Şi îi curăţau cu atît mai multă plăcere cu cît mai dulce era zahărul. Numai că după aceea au avut mari dureri, vomismente şi atunci, "după acea amară experienţă, maimuţele nu s-au mai întors la acel perfid care şi-a păstrat astfel intacte recoltele sale" (Brehm, I, 100). În India maimuţele sînt hoaţe şi obraznice, deoarece, fiind considerate animale sacre, nimeni nu le pedepseşte. Ferri relatează că un oarecare, pentru a se elibera de cîinele său care voia să stea întotdeauna între picioarele sale în timp ce desena, a recurs la următoarea stratagemă: ori de cîte ori aşternea pe masă faţa de masă, închidea uşile şi arătînd pînza albă cîinelui îl împiedica să meargă mai departe. De atunci încolo cîinele, cînd vedea faţa de masă, o lua din loc mai mult decît grăbit, scutindu-l astfel pe ingeniosul său stăpîn de orice deranj (E. Ferri, *La Teorica dell'imputabilita e la negazione del libero arbitrio*, Bologna, 1881).

Dar există animale, observă Brehm, în care nici pedepsele cele mai atroce, nu numai promise dar şi aplicate, nu pot extirpa anumite instincte, devenite organice printr-o lungă ereditate.

Astfel, ştim cu toţii că pisicile, după o lungă convieţuire şi pedepse aplicate de administratorii noştri, nu au renunţat la obiceiul de a fura. Dintre maimuţe, babuinii pot fi educaţi prin ameninţări şi pedepse aplicate să nu mai fure. În schimb, aproape nimic nu se reuşeşte cu *cinocefalii*, mai ales cu adulţii acestora (Brehm, I, 120, 109; Ferri, *op. cit.*).

Dar, în ceea ce priveşte efectele pedepselor, o observaţie mai subtilă a demonstrat că de la animalele domesticite se obţine adeseori mai mult prin bune tratamente şi prin măsuri indirecte, care diminuează vanitatea sau lăcomia lor, decît prin chinuri care sînt cu atît mai puţin eficiente cu cît sînt mai crude.

Iată ce mi-a relatat din propria sa experienţă un crescător de catîri. Catîrii şi măgarii din Moncenisio refuzau să parcurgă, cu încărcătura în spate, drumul pe care nu îl cunoşteau; ei refuzau chiar să străbată drumul cunoscut ori de cîte ori, obişnuiţi să primească hrana într-un anumit loc, erau obligaţi să-l parcurgă fără ca aceasta să le fie oferită. După puţini metri de mers însă, ei se opinteau, se poticneau fără ca loviturile de bici sau înjurăturile să-i poată urni din loc. Ei bine, el mi-a împărtăşit observaţia că o metodă mult mai eficientă în a-i determina să-şi continue drumul era de a le oferi imediat hrana şi nu de a-i bate. Acelaşi lucru este valabil şi cînd este vorba de un drum nou pe care ei nu vor să-l inaugureze. Pentru a-i determina să parcurgă drumul cel nou, se descarcă mai înainte bagajul transportat, oferindu-li-se, pe jumătate, hrana obişnuită; după care ei reiau din nou drumul cu încărcătura pe ei, fără să mai opună nici o rezistenţă.

Lessona atrage atenţia de mulţi ani asupra eficienţei bunelor tratamente la caii care greşesc din întîmplare. Chiar şi caii cei mai răi, scrie Rodet, *op. cit.*, sînt sensibili mai mult la blîndeţe decît la severitate; cei slabi îşi vor putea modifica comportamentul prin tratamentul dur, dar cei puternici rezistă la toate încercările.

Toate acestea confirmă deja în lumea animală ceea ce în mod lucid demonstra Ferri pentru om şi anume: utilitatea minimă a pedepselor precum şi posibilitatea de a obţine efecte mai utile cu mijloace mai puţin brutale - cu mijloace preventive, de care ne vom ocupa în ultima parte (vol. III)

CAPITOLUL II

DELICTUL ŞI PROSTITUŢIA LA SĂLBATICI

Dorind să studiem delictul la sălbatici şi la strămoşii noştri ne găsim în faţa aceleiaşi dificultăţi ca şi în cazul studierii delictului la animale. La sălbatici, ca şi la animale, delictul nu mai constituie excepţia ci este regula aproape generală. Prin urmare, el nu este considerat aproape de nimeni ca o crimă iar la originile sale el se confundă cu acţiunile cele mai puţin criminogene.

Putem foarte bine observa această evoluţie în limbile naturale*.

---

* Pott, *Aetimol. Forschungen*, 1867; Böttlingk and Roth, *Sancrit Wörterbuch*; Pictet, *Origines indo-européennes*, vol. II, p. 490; Pejron, *Lexicon linguae copticae*; Gesenius, *Lexicon linguae ebraicae*; Vanicek, *Aetimol. Wörterbuch*, 1874; Tschudi, *Ueber die Kueka Sprache*, 1862; Ferri, *Omicidio*, 1883; Marzolo, *Monumenti storici rivelati coll'analisi delle parole*, 1857; Lombroso, *L'uomo bianco e l'uomo di colore*, Torino, 1892; Joly, *L'Homme avant les métaux*, 1882; Radiquet, *Les derniers sauvages*, 1881; Hovelaque, *Les débris de l'humanité*, Paris, 1881; D'Azara, *Viaggi nell'America*, 1835; Dufour, *Histoire de la prostitution*, 1836; Bar, *Deutsche Strafrecht*, Berlin, 1882; Letourneau, *Science et matérialisme*, Paris, 1879; *Idem, La sociologie d'après l'etnographie*, Paris, 1880; Lubbock, *I tempi preistorici e l'origine dell'incivilimento*, Torino, 1875; Darwin, *L'origine dell'uomo*, Torino, 1872; Le Bon, *L'homme et les sociétés*, vol. II, Paris, 1881; De Nadaillac, *Les prémiers hommes et les temps préhistoriques*, Paris, 1881; Houzeau, *op. cit.*, vol. II; Maury, *La terre et l'homme*, Paris, 1877, ediţia a IV-a; Hartmann, *Les peuples de l'Afrique*, Paris, 1880; De Quatrefages, *L'espèce humaine*, Paris, 1879; *Ibidem, Histoire des Tasmaniens* (Journal des savantes, 1878); *Dictionnaire des sciences anthropologiques*, Paris, 1881, 1882; Spencer *Principes de sociologie*, Paris, 1878; Tylor, *La civilisation primitive*, Paris, 1876-1878, 2 vol.;C. Vogt, *Anthropologie et sacrifices humaines*, Bologne, 1873 (extras din *Comptes-rendus du Congrès Int. d'Anthr. et d'Arch. préhistoriques*); N. Marselli, *Le origini della umanità*, Torino, 1879; Doumas, *Les chevaux de Sahara*, 1853; Shortt, *Trans. Etnol. Soc.* VII; Davy, *Ceylon*; Earle, *Residence in New Zeeland*, Novara Reise, Wienn, 1857-1858.

După Pictet, vocabula noastră *crimen* ar deriva din sancritul *Karmon* (Vanicek însă neagă această etimologie şi o derivă din *Kru* - a audia un martor; *croemen, accusatio*) care echivalează cu acţiunea, *Kri* - a face. Mai sigur *apaz*, în sancrită *peccoto*, ar corespunde lui *apas*, opera, *opus*, iar latinul *facinus* derivă din *facere*. *Culpa* ar deriva, după Pictet şi Pott, din *Kalp, Klrp*, în sancrită *a face*, a executa.

Prin urmare, la origine nu există o diferenţă foarte clară între acţiune şi delict.

După Pictet, rădăcinile morfologice pentru a exprima verbele *a ucide* şi *a răni* se ridică la o sută în sancrită (unele ni s-au transmis, precum *mar, mori, nac, han*), extrase chiar şi prin derivări secundare. El consideră că este un fenomen dificil de explicat, dar este, în schimb, foarte firesc dacă ne gîndim că tot astfel se întîmplă în jargon. Aici sinonimele abundă pentru actele care se repetă cel mai mult.

În toate limbile se reflectă faptul că jaful şi uciderea sînt prima sursă a posesiunilor. În latină *proedium* vine de la *proedari*.

În sancrită *Kshi* - a neantiza, a sfîrşi, a ucide, a devasta, a poseda, *Sko* - *Ski, Ksit* - a locui, a face locuibil şi *ska* - a ofensa, a neantiza. *Ski* - a fura (Vanicek, II; Böttlingk). *Amahi* (coptă) - a apuca, a vîna, a poseda, *Moon* (coptă) - a pescui, a vîna pe ţărm, a lua prin forţă, a opri.

Jarass - în ebraică a lua, a expulza, a poseda. *Bazan* şi *akass* - smuls, prădat, posedat. În peruviană (Tschudi, *op. cit.*) *coran* - vînat, atacat, posedat. În tahitiană *tao* - lance, posedare, *champi* - erou, hoţ.

Sanscritul *gur* - a învinge şi a mînca - aşa cum obişnuiau triburile negroide cu duşmanul - analog cu tahitianul *pau* - a fi învins, a fi mîncat, reconfirmă deja la nivelul limbajului scopul antropofag al uciderilor în luptă, precum *go - vishta* - bătălia (căutare de vînătăi) arată un alt mijloc, probabil mult mai îndepărtat în timp, al războaielor.

Fur - hoţ (după Vanicek din *bahr* - a purta) precum ebraicul *ganav*, ca şi sanscriticul *sten*, corespunde lui a pune de o parte, a

ascunde, a acoperi *(gonav)*. Și Π ε ί ρ α ω - sau pirat - adică a risca și grecescul Χ λ ε π τ ω înseamnă a ascunde și a fura și care, la rîndul său, ar deriva din *harp - hlap*, a ascunde și a fura în sancrită (Vanicek, 1050, II).

În germanul *Stehlen* - a fura, din punct de vedere etimologic a ascunde, *stiala*, care în suedeză se asimilase cu semnificația de a ascunde, acum înseamnă a fura. În latină *latro-nis* vine de la *latet* - a fi ascuns și se referă la tăinuirile care se făceau pentru a închide cursele și a prinde - și nu arată nici un dispreț pentru infracțiune.

Chiar mitologia, această știință preistorică, ne permite să vedem delictul triumfător în ceruri.

În insulele Fidji există zeul adulterelor (Tumanbanga) și al asasinilor (Ravuravu). Zeița Laverna era zeița hoților (Romana). Peruvienii aveau și ei zeița paricizilor, a infanticizilor.

În Grecia și la Roma se adora Venera *împreunărilor, Peribasia* sau a *leagănelor*, Callipigia, *Lubrica*, căreia i se ofereau falusuri din aur și *Castina*, Venera sodomiților.

A. Delicte ale libidoului

1. **Pudoarea**. Deja aceste fapte ar fi suficiente să demonstreze cît de săracă a fost ideea de pudoare la popoarele sălbatice și antice. Însuși cuvîntul pudoare *(pudore)* ar veni, după Marzolo, de la putere, astfel încît ideea ar părea că provine din ascunderea și mascarea de către femei a efectelor ingrate ale secrețiilor vaginale aflate în putrefacție.

Iar nuditatea este regula generală a omului primitiv.

Damele semieuropenizate din insulele Sandwich înotau spre navele europene ținîndu-și deasupra capului hainele, încălțămintea, umbrela de soare, pentru a se așeza pe spate pe puntea vasului.

În Africa, regina Epingilor, căreia Chaillu îi făcuse cadou o rochie, s-a dezbrăcat imediat în fața lui spre a o proba.

În Tahiti, Cook a văzut un indigen deja adult avînd relații sexuale în mod public cu o fată de unsprezece ani, căreia regina îi făcuse o instrucție specială în această privință (*Primo viaggio*, vol. V).

Actul coitului nu ofensa cu nimic simțurile multor popoare antice. Locuitorii din Caucaz, ausilii din Africa și indienii îl exercitau în prezența cui se nimerea (Herodot, I, 305; III, 301). Tirenienii înșiși obișnuiau să se comporte astfel la banchetele lor*.

Organul viril, indicînd sexul mai puternic, servește la a aminti bravura, iar cel feminin invers; de aceea Sesostri, acolo unde găsise popoare care au rezistat, ridicase coloane pe care era figurat un astfel de simbol iar pentru oamenii care s-au supus fără să lupte a înălțat coloane la care adăuga, în bătaie de joc, vulvele organului genital feminin (Diodorus din Siracuza, I, 55; Strabon, LXVI).

Lingam, venerat de indieni, reprezintă uniunea organelor active și pasive în cadrul unei generații. Și astăzi Taly, pe care Brahma îl consacră și pe care soțul îl atîrnă de gîtul soției, este adesea un Lingam**.

Femeile indiene au mici Lingam în casele lor.

La Siracuza, în ultimele zile ale sărbătorilor Tesmoforie, se expuneau părțile sexuale feminine sub numele de Μυλλοι care erau făcute din susan și din miere: această întrebuințare era în general acceptată în întreaga Sicilie (Athenaeus, XIV).

La serbările Phallefore din Grecia, tinerele fete purtau în procesiune un Phallus enorm confecționat dintr-o împletitură sacră de nuiele și împodobit cu flori. Anterior, acesta era confecționat din lemn de măslin și apoi dintr-o piele roșie pe care iltifalii o așezau între trei coapse încît el părea că apare din corpul lor (Aristofan, Νεφελαι, V, 537).

---

* *Athenaius Dipsos*, XII, p. 255.

** Sonnerat, I, p. 79.

În cultul lui Belfegor (Priap sau zeu al grădinilor), spune Rabbi Solomon Jarchi: *Dicunt Sapientes nostri mira de fabrico hujus idoli: erat enim ad speciem virgae virilis effectum, cui maritabant se tota die* (Spun înțelepții noștri cu privire la meșteșugul idolilor lor: căci acesta era efectul unui băț special cu care ele se jucau toată ziua).

În sanctuarele din Eleusis, ***Phallus*** și **Κτηεις** sau vulva erau expuse la vedere (Clement din Alexandria, *Protrept,* p. 19), tot astfel întîmplîndu-se și în timpul lui Osiride (Plutarh, *De Iside*, p. 365).

2. **Prostituția civilă**. Prin urmare, la origini, căsătoria nu exista iar prostituția era regula generală. În Australia, fetele pot întreține raporturi cu bărbații încă de la vîrsta de 10 ani și sînt chiar invitate la anumite sărbători.*

Nairezii cunosc o promiscuitate completă. Boșimanii nu au în limba lor o expresie pentru a deosebi soția de tînăra nemăritată (Hovelaque).

Honomașii, în orgiile lor, își schimbă adeseori femeile, care sînt obligate să se dea părinților (Hartmann).

În California nu există termenul de *căsătorie* la sălbatici; gelozia începe atunci cînd femeia se abandonează altui trib.

Înainte de Cecrope, în secolul al XVII-lea înainte de Hristos, grecii trăiau în promiscuitate. În acea epocă, copiii nu o cunoșteau decît pe mama lor și îi purtau numele*. Este o legendă, dar ea este coroborată cu multe vestigii care s-au transmis de la o epocă la alta.

Astfel, Licurg autoriza pe soți să-și împrumute femeile lor bărbaților mai valizi iar Platon îl blama pentru că nu a proclamat promiscuitatea.

În Sparta (după Justin, III, c. 4.) a existat chiar o perioadă în care cei mai tineri, întorși de la luptă, s-au substituit soților.

* Sfîntul Augustin, T. XVIII, 9.

Toate fetele lidienilor își făceau dota prin astfel de mijloace (Herodot).

Femeile gindonilor din Africa purtau în jurul gambelor atîtea ornamente din piele cît era numărul bărbaților cu care ele întreținuseră raporturi (Herodot, IV, 176).

În Tibet fetele purtau, de asemenea, mărgele de la amanții lor, care nu sînt niciodată gratuite. Cu cît ele posedă mai multe astfel de mărgele cu atît nunțile lor sînt mai celebre.

La andamani (și chiar la unele triburi din California) femeile aparțin tuturor masculilor din trib și a rezista unuia din ei ar fi un delict grav. Uneori, însă, se observă uniuni temporare, mai ales atunci cînd femeia devine gravidă, dar acestea încetează odată cu alăptarea. Iată cum principiul căsătoriei apare din viol și prostituție, precum codul din delict.

Adeseori, aceste uniuni improvizate se reînnoiau la intervale fixe, ca în *rutul* animalelor, probabil în anotimpurile calde și în cele în care exista o abundență de produse (Lombroso, *Uomo bianco e uomo di colore*, ediția a II-a, Torino, 1892).

Și în ce constă oare deosebirea dintre sărbătorile zgomotoase ale *cinocefalilor* și acelea ale australilor care, solitari de-a lungul anului, se adună supuși de un fel de poftă animalică și formează o cavitate adîncă în formă de elipsă, înconjurată de tufișuri care ar vrea să reprezinte organul sexual feminin? Înfigînd lăncile în centrul ei, strigă cu o intonație oribilă: "Nu mai vrem gaura ci vulva"*.

Probabil că sărbătoarea Lupercaliilor, în onoarea lupoaicei, din Roma și Floraliile în care prostituatele aveau dreptul să meargă dezbrăcate și să se dea în mod public și serbarea lui Giaganâtha au fost, ca și carnavalurile noastre, o premieră a acestor orgii primitive și amintesc

* Novara Reise, *Anthrop. Theile* III, Wien, 1854.

cum în statistica nașterilor se vede influența fecundatoare a orgiilor carnavalești (Sombart).

Este oare această promiscuitate cauza acelui fapt singular, care pare atît de mult în opoziție cu disprețul în care este ținută femeia, matriarhatul? Autoritatea paternă este înlocuită în epoca primitivă de aceea a femeii sau a fratelui său și este prezentă din Australia pînă în Congo, la Loagno, la tuaregi, în Egiptul antic, la nairezi, în Abisinia actuală, la multe triburi americane (Carwer, *op. cit.*, p. 285) unde, în general, numele, rangul ca și bunurile se moșteneau în linie maternă și unde adeseori tatăl și unchiul se confundă.

În această promiscuitate se originează ciudatului obicei al *couvade** (în franceză, în text), al simulării lehuziei de către soț, obicei răspîndit în America, în Asia, printre basci, care la un moment dat a apărut necesar pentru a fixa ideea că și tatăl prezumtiv participase la naștere și, prin urmare, trebuia să participe la conducerea fiilor (Tylor, *op. cit.*).

3. **Prostituția în onoarea oaspeților.** De aici se înțelege de ce la popoarele primitive prostituția în onoarea oaspeților este considerată un fel de datorie.

Dăruirea propriei soții făcută oaspetelui se găsește în Ceylon, în Groenlanda, în Canare, în Tahiti unde a refuza o fată era o jignire. "Nu pot (spunea un șef unui preot, care se scandalizase de acest obicei) să cred că o religie refuză să guste o plăcere inocentă și să aducă un serviciu țării, îmbogățind-o cu o nouă ființă" (Radiquet, *op. cit.*).

La hasani, nevasta poate să se păstreze a treia zi din oricare săptămînă pentru a se da străinului (Hartmann).

La negrii assini, șeful trimite fiica oaspetelui (*op. cit.*).

* Obicei practicat înaintea căsătoriei și care constă în a impune viitorului tată un anumit număr de interdicții, ca și un comportament grevat pe cel al viitoarei mame (repaus, izolare, stat culcat etc.) - *n.t.*

La Mandowesis, o femeie care a chefuit și s-a abandonat după un ospăț la 40 dintre principalii războinici ai tribului său se bucură din această cauză de o mare considerație*.

4. **Prostituția masculină și animalică.** Există ceva și mai rău, și anume că sodomia pură domnește în aceste cazuri fără sentimentul infamiei. Locuitorii din Noua Caledonie, scrie Bourgal (*Des races de l'Océanie*, II, 389), au obiceiul să se reunească în număr mare în grupuri infame. Unul din zeii taiziani (Letourneau, p. 63) prezida aceste uniuni, foarte comune, totuși, la vechii mexicani ai căror tineri favoriți se îmbrăcau după moda feminină (Diaz, *Histoire de la conquête de la nouvelle Espagne*, II, 574).

Tinerii favoriți din epoca lui Alcibiade aveau un rol deosebit în distracțiile publice, fiind preferați de filozofi.

Abatele de Clairvaux (1117) se plîngea de normanzi care reproduseseră antica Sodomă și răspîndiseră pederastia oriunde debarcau. Abbone, în poemul *Asediul Parisului* (cartea a III-a, aproximativ), scrie că ei întrebuințau femeile lor, mai cu seamă dacă erau gravide, și îi șantajau pe bărbați.

Expresiile "a pune coarne", "a face pe țapul, pe cerbul", aduse soțului injuriat, în ebraică *hèrea*, în germană *hornertrager*, ne fac să presupunem că strămoșii noștri se împerecheau fără rușine cu animalele, așa cum se întîmplă acum la finlandezi care se împerechează cu renii, în lipsa femeilor. Și în acest caz religia a consacrat, prin capra lui Mendes, infamul obicei iar lui Pan i-a dat de soție o capră. Un oracol din epoca lui Romulus, care a dat naștere Lupercaliilor, afirma: *Italidas mater caper hircus inito* (Mama Italia s-a născut dintr-un țap și o capră) (Ovidiu, *Fastele*, II, p. 441).

5. **Prostituția religioasă.** Așa cum religia a urmărit întotdeauna

* Carner, *Travels in North's America*, p. 142.

să sanctifice obiceiurile antice numai dacă ele erau cu adevărat antice tot astfel ea a sanctificat și a perpetuat promiscuitatea antică prin acea formă secundă de prostituție care este prostituția sacră, răspîndită și ea în întreaga antichitate și încă vie în India.

Herodot afirma că, exceptînd pe greci și pe egipteni, toți bărbații se împreunează cu celălalt sex în temple (I, 199).

În Caldeea, orice femeie trebuia să se dăruie o dată pe an unui străin în templul lui Venera Mylitta și să rămînă acolo (cele urîte așteptau ani de zile) pînă cînd cineva le acosta și le dăruia banul *sacru* (Valer. Maxim. *Dict. Fact.*, IV, VI). Același lucru se întîmpla în Armenia pentru zeița Anais și în Fenicia pentru zeița Astarte și a continuat pînă în secolul al IV-lea. Adoptat și de evrei, el apare în cuvîntul *Kadessa*, sfîntă și prostituată și *Kadeschud*, bordel și sacristie.

Piramida lui Keops a fost construită în mare parte prin prostituția fiicelor sale, întrucît fiecare bloc de piatră era echivalentul prețului plătit de concubini pentru îmbrățișările lor (Herodot, II, c. 126).

În Cipru, fetele se vindeau străinilor pe malul mării iar banii strînși în casa comună serveau la constituirea dotei lor. Dar și aici obiceiul era sacru - deoarece au existat impulsuri pentru care Venera i-a pietrificat pe cei recalcitranți, conform legendei (Dufour, *Histoire de la prostitution*, 1856).

La lidieni, curtezanele sacre erau atît de numeroase și de bogate încît au contribuit la ridicarea mausoleului lui Aliatte mai mult decît artiștii și comercianții la un loc (Herodot, cartea I); în Armenia, preotesele aveau drept privilegiu poliandria (Strabon, XII) iar în Media era onorată femeia care avusese cinci soți.

Și acum mase întregi de prostituate sînt admise în diferite temple indiene, în profitul cărora lucrează.

Numărul prostituatelor admise în templele grecești, de exemplu la Corint, se ridica la cîteva mii (Dufour, *op. cit.*).

6. **Poliandria.** Nici bărbatul nu a trecut de la Venera promiscuă la monogamie decît prin obiceiurile (cutumele) considerate de noi ca delicte, precum poliandria, incestul și, mai rău, violul și raptul.

La cirenienii nomazi din antichitate, ca și în unele triburi arabe, femeile erau destinate tuturor membrilor familiei.

În Tibet, fratele mai mare alege femeia, act la care antrenează și pe frații săi; cu toții vin să locuiască în casa soției, care singură transmite posesia fiilor, deoarece este singura a cărei linie de rudenie pentru copii este sigură (Turner, *Historie des voyages*, XXX, 435).

La todezi, femeia devine soția tuturor fraților mai mici ai soțului pe măsură ce ei devin adulți iar aceștia rudele ei (Shortt, *op. cit.*).

La nairezii din Malabar (casta nobilă neagră), femeia are între 5 și 6 soți, dar ea poate să aibă pînă la zece, trăind cu fiecare, pe rînd, cîte 10 zile. Dar (și acest lucru arată că poliandria este o trecere, o evoluție a promiscuității) ea poate să-și mărească numărul soților ei după dorință, cu condiția să respecte anumite reguli ale castei și tribului - deoarece și bărbații ei fac parte din alte combinații conjugale (Spencer, *Sociologie*, II).

Și la cingalezi, frații sînt toți căsătoriți cu aceeași femeie. De fapt, promiscuitatea trece de la trib la familie. Se preferă ca o proprietate să fie mai degrabă deținută de membrii propriei familii decît de publicul care avea un drept asupra ei, iar abuzul de putere reprezintă scara moralei.

7. **Incestul etc.** Dar spiritul familiei, al *sîngelui pur*, la cei mai nobili, la șefi, realizează într-un alt mod, mai imoral, trecerea de la Venera grațioasă la monogamie, prin favorizarea incestelor, așa cum au favorizat ulterior căsătoriile consangvine și, probabil, cu același rezultat: de a atinge scopul opus celui urmărit.

În Peru - incașii, în insula Hawai - nobilii, în Egipt - regele se căsătoreau cu surorile lor pentru a conserva puritatea rasei. Chippewai-

șii și widdalii, ca și kitchii se căsătoreau adeseori cu surorile, cu fiicele și chiar cu mamele (Hearne, *Journey to the North. Ocean.*, 17771).

8. **Raptul, violul.** Dar obiceiul care a convertit mai mult la căsătorie pe Venera promiscuă este cel al raptului și al violului violent, răspîndit încă în Australia, unde soțul așteaptă femeia, de obicei din alt trib, în spatele unui tufiș, o lovește cu o măciucă și, astfel, în stare de nesimțire o transportă în colibă și o violează (Dumont D'Urville, nr. 357). Sau, ajutat de prieteni, pătrunde în locuința ei cu *wadai* în mînă, îi sperie și îi bate pe părinți și seduce, tot cu lovituri de măciucă, pe fată (Letourneau).

Cu puține variante, acest rapt este practicat și de araucani, fueggieni, de vechii ruși, lituanieni, polonezi, chinezi și romani și din el s-a păstrat o urmă în principalele rituri nupțiale (De Gubernatis, *Riti nuziali*, Milano, 1878). Chiar unele triburi turcomane asemănătoare, precum și tongușii (Prejevolsky, *Mongolia*, II), îi practică: răpesc fetele de la vecinii lor sau de la propriul trib, remunerîndu-i pe părinți, cu excepția cazurilor de război.

Acest obicei avea mai multe cauze: refuzul femeii de a abandona viața mai puțin sclavă a tinereții pentru a cădea în servitutea foarte dură a soțului, adeseori și a tribului dușman; avantajele pe care le aveau achizitorii din faptul că, pe lîngă plăceri, posedau ei singuri această sursă de bogăție, deoarece femeia făcea bucătărie și muncea din greu etc. Ea reprezenta o adevărată valoare. Într-adevăr, la afgani ea constituie moneda tip, precum odinioară la romani vaca, astfel încît se plătesc 12 femei pentru a expia un homicid, 6 pentru smulgerea unui cercel, 3 pentru un dinte (Elphinstone, *Tableau du Roy de Cabul*, I, 156). Dar și mai mult încă ea reprezintă o influență a luptei pentru alegerea sexuală pe care o vedem avînd atîta importanță în uciderile animalelor și care trebuie să fie continuată de Venera promiscuă de îndată ce preferințele apar și în condițiile în care femeile erau rare în comparație cu bărbații.

Adeseori, la pielile roșii, bărbații își disputau femeile cu pumnii; și fără să fie un vînător îndemînatec, un om slab nu putea să-și păstreze femeia decît rareori (Letourneau, *op. cit.*, p. 326).

Să adăugăm că tocmai datorită faptului că femeia este o proprietate, o entitate profitabilă, părinții și membrii tribului încearcă să o înstrăineze cît mai puțin posibil, deoarece văd în această operație o pierdere. De aceea, odată cu progresul civilizației, acel rapt și acea luptă au rămas o simulare, un rit religios conservat pînă în zilele noastre și care acoperă un contract de vînzare sau un compromis.

Astfel, unele triburi de eschimoși obișnuiesc acum să înceapă tratative cu familia iar în Isakita soțul caută în pădure femeia, care îl precede aici înainte cu o oră, și apoi o conduce acasă.

La unele triburi australiene, masculul, după rapt, se oferea să se expună în fața sulițelor părinților, ceea ce, după cum vom vedea, este un mod de expiație practicat și repară paguba prin plata unei sume de bani. După această simulare a pedepsei (și aici se observă cum religia a păstrat prin riturile sale urmele delictelor primitive) totul se sfîrșește printr-un ospăț bogat.

Uneori, se celebra un adevărat rit, amîndoi tinerii erau urcați în același arbore iar soțului i se rupea dintele incisiv; de atunci căsătoria era legitimă.

Mai tîrziu s-a plătit o compensație în bani părinților care pierdeau această proprietate. O dată cumpărată sau cucerită, femeii ca proprietate în sine cum era ea, i se reglementa cumpărarea și consumul și, de asemenea, chiar împrumutul și restituirea.

În Noua-Zeelandă, tatăl femeii spunea soțului: "Vinde-o, ucide-o, mănînc-o, tu îi ești acum stăpînul" (Moerenhat, *Voyages aux Iles Marquises*, II, 68).

Hotentoții își cumpărau nevasta, de obicei ca pe o vacă, putînd să o împrumute sau să o înapoieze. Este un act comercial care poate fi reziliat și al cărui obiect poate fi înstrăinat după voință.

La arabii Kassanieh, soțul plătește un număr de animale pentru zilele în care vrea să aibă femeia la dispoziția sa; pe restul zilelor este stăpînă femeia (*Ausland*, 1881).

La soulimezi, femeia poate să-și părăsească soțul pentru a se uni cu un altul numai dacă restituie prețul plătit de el.

La fontiebi, trebuie să se adauge o sumă pentru fiecare copil avut de la soțul pe care ea vrea să-l părăsească.

La bongași, femeia este cumpărată în schimbul uneltelor de fier.

La evreii din Maroc există căsătorii temporare de trei sau șase luni binecuvîntate, după toate regulile, de către rabin (Letourneau).

9. **Poligamia.** O dată concepută ca marfă (și acest lucru constituie deja o mare trecere), femeia este cumpărată de cine poate da mai mult dacă există un excedent de femei. La apași, un bărbat este cu atît mai respectat cu cît este mai mare numărul femeilor sale și ele însele sînt măgulite din această cauză, deoarece au multe tovarășe. Solomon, sfîntul Solomon, avea 700 de neveste și 300 de concubine, tot atîtea avea Vladimir, regele slavilor, iar regele incașilor avea 3000.

10. **Adulterul.** Tocmai pentru că femeia este considerată ca proprietate, adulterul a început să fie considerat ca un furt, mai ales dacă era săvîrșit în dezonoarea șefului.

Într-adevăr, dacă în insulele Marchesi infidelitatea față de un străin era considerată o problemă mercantilă iar față de un indigen un delict, în schimb în Noua-Zeelandă, mai ales din cauza evitării amestecului de sînge, coitul cu nevasta șefului și al unui plebeu cu femeile nobile, care pentru el erau ca atare, reprezenta un delict capital.

La bombari, numai frații și fiii regelui sînt absolviți de pedeapsa cu moartea pentru adulter - dar nu și atunci cînd ei l-au comis cu nevasta șefului.

La multe triburi din Africa, cine este surprins în flagrant delict de adulter poate să devină sclavul celui care îl surprinde.

La assini, femeia este liberă să facă ce vrea atîta timp cît este fată; dacă, căsătorită fiind, se dăruie unui saltimbanc, acesta trebuie să plătească soțului de la 7 la 72 lire (*Revue anthropol.*, 1878).

La canalezi, cine este surprins în adulter este judecat de sfatul bătrînilor și, de obicei, condamnat la moarte.

În Cuma antică, femeia adulterină era expusă goală în for pe o piatră iar în Roma, într-o capelă special amenajată, la vederea tuturor cetățenilor care voiau să se apropie de ea. Ciudat acest mod de a practica moralitatea, mod care s-a perpetuat pînă în secolul V al e.n. (Dufour, *op. cit.*).

11. **Rituri și legi mai recente derivate din Venera mixtă.** Dar și după ce căsătoriile au fost stabilite și reglementate, o influență a Venerei promiscue se făcea însă simțită în aceleași rituri, ca în Santhala, unde căsătoriile erau precedate de 6 zile de promiscuitate sau ca în insulele Baleare, în care femeile măritate cedau prima noapte tuturor oaspeților prezenți; sau ca în epoca feudală, în care femeile căsătorite aparțineau pentru o noapte stăpînului feudei, care le putea obliga să se căsătorească cu un anumit bărbat.

În Cambodgia, spre 1300, nici o femeie nu mergea la soțul ei dacă nu era mai înainte defloră de preotul budist, care primea o compensație (Rémusat, *Mélanges Asiatiques*, tom 118) pentru oboseala sacră (*thin-tang*).

Strabon ne vorbește despre tapiri, la care o femeie, după ce a avut doi sau trei copii, trebuia să-și schimbe soțul.

Acestea sînt un reziduu, o compensație, o reducere a contribuției Venerei nestatornice care revenea tuturor și care înainte de a aparține unui singur bărbat trebuia să se ofere la mai mulți sau celui mai puternic.

O influență a poligamiei la chinezi există în obiceiul de a cumpăra *mici dame* (soții secundare) supuse *marii dame* (soție principală)

La arabii Kassanieh, soțul plătește un număr de animale pentru zilele în care vrea să aibă femeia la dispoziția sa; pe restul zilelor este stăpînă femeia (*Ausland*, 1881).

La soulimezi, femeia poate să-și părăsească soțul pentru a se uni cu un altul numai dacă restituie prețul plătit de el.

La fontiebi, trebuie să se adauge o sumă pentru fiecare copil avut de la soțul pe care ea vrea să-l părăsească.

La bongași, femeia este cumpărată în schimbul uneltelor de fier.

La evreii din Maroc există căsătorii temporare de trei sau șase luni binecuvîntate, după toate regulile, de către rabin (Letourneau).

9. **Poligamia.** O dată concepută ca marfă (și acest lucru constituie deja o mare trecere), femeia este cumpărată de cine poate da mai mult dacă există un excedent de femei. La apași, un bărbat este cu atît mai respectat cu cît este mai mare numărul femeilor sale și ele însele sînt măgulite din această cauză, deoarece au multe tovarășe. Solomon, sfîntul Solomon, avea 700 de neveste și 300 de concubine, tot atîtea avea Vladimir, regele slavilor, iar regele incașilor avea 3000.

10. **Adulterul.** Tocmai pentru că femeia este considerată ca proprietate, adulterul a început să fie considerat ca un furt, mai ales dacă era săvîrșit în dezonoarea șefului.

Într-adevăr, dacă în insulele Marchesi infidelitatea față de un străin era considerată o problemă mercantilă iar față de un indigen un delict, în schimb în Noua-Zeelandă, mai ales din cauza evitării amestecului de sînge, coitul cu nevasta șefului și al unui plebeu cu femeile nobile, care pentru el erau ca atare, reprezenta un delict capital.

La bombari, numai frații și fiii regelui sînt absolviți de pedeapsa cu moartea pentru adulter - dar nu și atunci cînd ei l-au comis cu nevasta șefului.

La multe triburi din Africa, cine este surprins în flagrant delict de adulter poate să devină sclavul celui care îl surprinde.

La assini, femeia este liberă să facă ce vrea atîta timp cît este fată; dacă, căsătorită fiind, se dăruie unui saltimbanc, acesta trebuie să plătească soțului de la 7 la 72 lire (*Revue anthropol.*, 1878).

La canalezi, cine este surprins în adulter este judecat de sfatul bătrînilor și, de obicei, condamnat la moarte.

În Cuma antică, femeia adulterină era expusă goală în for pe o piatră iar în Roma, într-o capelă special amenajată, la vederea tuturor cetățenilor care voiau să se apropie de ea. Ciudat acest mod de a practica moralitatea, mod care s-a perpetuat pînă în secolul V al e.n. (Dufour, *op. cit.*).

11. **Rituri și legi mai recente derivate din Venera mixtă.** Dar și după ce căsătoriile au fost stabilite și reglementate, o influență a Venerei promiscue se făcea însă simțită în aceleași rituri, ca în Santhala, unde căsătoriile erau precedate de 6 zile de promiscuitate sau ca în insulele Baleare, în care femeile măritate cedau prima noapte tuturor oaspeților prezenți; sau ca în epoca feudală, în care femeile căsătorite aparțineau pentru o noapte stăpînului feudei, care le putea obliga să se căsătorească cu un anumit bărbat.

În Cambodgia, spre 1300, nici o femeie nu mergea la soțul ei dacă nu era mai înainte defloră de preotul budist, care primea o compensație (Rémusat, *Mélanges Asiatiques*, tom 118) pentru oboseala sacră (*thin-tang*).

Strabon ne vorbește despre tapiri, la care o femeie, după ce a avut doi sau trei copii, trebuia să-și schimbe soțul.

Acestea sînt un reziduu, o compensație, o reducere a contribuției Venerei nestatornice care revenea tuturor și care înainte de a aparține unui singur bărbat trebuia să se ofere la mai mulți sau celui mai puternic.

O influență a poligamiei la chinezi există în obiceiul de a cumpăra *mici dame* (soții secundare) supuse *marii dame* (soție principală)

legitime, care este mama reputată și a celorlalți fii, iar o influență a poliandriei există în Codul lui Manu care prescrie concubinajul cumnatului cu soția sterilă.

Tot o influență a acestora rămîne în Leviratul* întrebuințat de evrei, de mexicani, de afgani și de chippewaisi și care are o rațiune de a fi în slăbiciunea femeii și în ființa ei, considerată ca un lucru.

O altă influență a rămas în respectul acordat prostituatelor care se măritau după ce contractul le-a expirat, iar în India fondatorul budismului a fost primit la Vesali de prostituata-șefă (Spier, *Life in Ancient India*, XXVIII).

Și astfel se explică importanța minimă pe care soțul necivilizat o acordă soției ca și disprețul și ușurința cu care o abandonează. Căsătoriile abisiniene se fac și se desfac cu foarte mare ușurință**.

B. Omuciderea***

1. **Avortul**. Creșterea excesivă a populației față de mijloacele naturale de hrană reprezintă un pericol mai mare și continuu al vieții sălbatice. Prin aceasta se explică morala popoarelor primitive și cea mai mare parte a omuciderilor care se comit la ele, nu numai nepedepsite dar adeseori comise din obligație morală și religioasă și privite chiar ca un titlu de glorie.

Avortul, care este necunoscut la animale în forma sa *voluntară*, este comun printre sălbatici și trebuie să coborîm pînă la Zend-Avesta pentru a găsi primele prohibiții în această privință.

---

* *Levirat* - obligația unui frate de a se căsători cu cumnata lui (rămasă văduvă, fără copii) - *n.t.*

** Pentru alte date vezi *Donna Delinquente*, Partea I.

*** Vezi Ferri, *Omicidio* și Letourneau, *Sociologie*, p. 132 și urm., 145.

La tasmanieni, femeile, pentru a-și păstra prospețimea cărnii, nu *vor* să devină mame decît după cîțiva ani de căsătorie și, de aceea, încearcă să provoace avortul prin lovituri aplicate asupra propriului pîntec.

Avortul este practicat chiar și în America, în golful Hudson și în bazinul fluviului Orenoc. În cîmpiile Plata, pajaguașii își obligă femeile să avorteze după ce acestea au făcut doi copii. Astfel procedează și mbayașii, vecinii lor. La papuanii din Andai, femeile mor tinere din cauza "obiceiului general de a-și provoca avorturi după primul sau la doilea copil".

Dar mai ales în insule, unde resursele de hrană sînt mai sărace, omuciderea și avortul sînt permise. Chiar în insula Formosa, în ciuda barbariei reduse a locuitorilor, avortul este comandat de utilitatea publică și, în consecință, de morala publică. Astfel încît, femeile aici nu pot să aibă copii înainte de 36 de ani și cele care sînt propuse preotese fac să avorteze orice femeie rămasă însărcinată înainte de această vîrstă.

2. **Pruncuciderea**. Mult mai frecvent decît avortul și din aceleași cauze există la sălbatici pruncuciderea. Acesteia îi cad victime copiii nou născuți după primul și al doilea născut și cu mult mai mult fetele decît băieții (Letourneau, p. 134).

Astfel se întîmplă în întreaga Malaezie. În India, de la Ceylon la Himalaia, pruncuciderea este sanctificată de religie, nu numai la arborigenii cei mai barbari dar și printre radjputași, clase nobile, care se cred dezonorate dacă au o fiică nemăritată. Locuitorii insulei Tikopia ucid, în schimb, mai mulți băieți decît fete, de unde poligamia lor.

În Japonia și în China, cum povestea Marco Polo, pruncuciderea era deja și este un mijloc violent de malthusianism. Același lucru se întîmplă la locuitorii insulelor Sandwich, la boșimani, la hotentoți, la fidjieni, la indigenii din America, în timp ce în insula Tahiti nu mai puțin de două treimi din nou născuți, după spusele misionarilor, erau asa-

sinați de părinții lor. În multe triburi din Paraguay, femeile nu creșteau decît un copil fiecare și, întrucît ele îl păstrau pe cel pe care îl considerau că trebuie să fie ultimul, se întîmpla adeseori ca ele să rămînă fără copii.

Unele triburi din Africa întrebuințează adesea copiii lor drept momeală în capcanele pentru lei iar în unele regiuni din Australia ei sînt uciși pentru a li se întrebuința grăsimea drept momeală pentru undițe.

Mamele guarany (povestește D'Azara) își ucid adeseori fiicele pentru ca supraviețuitoarele să fie dorite mai mult (*Viaggi nell'America*, 1835).

O altă cauză a infanticidului este, totuși, moartea mamei, deoarece mulți sălbatici obișnuiau cu această ocazie să îngroape odată cu mama și pe copiii ei ca, de exemplu tasmanienii, pieile-roșii, eschimoșii datorită credinței religioase că mama își cheamă copilul din *Khillo*, lăcașul morților, dar și din cauza imposibilității de a crește micul orfan.

Toate acestea au drept cauză prejudecățile, aversiunea pentru gemeni, considerați o probă că un bărbat nu poate avea, la o singură naștere, decît un copil. Acest lucru se întîmplă la tasmanieni, la moxoși, la peruvienii indigeni, la pieile-roșii. La ibii din Africa orientală, gemenii sînt lăsați pradă fiarelor iar mama este alungată din societate. La hotentoți, copilul cel mai prost conformat este aproape întotdeauna îngropat de viu cu consensul întregului *kraal*. La hinduși, femeia rămă fără copii mai mult timp sacrifică primul său copil zeiței Dourga iar în Madagascar copiii născuți în zilele nefaste sînt lăsați să moară de foame sau sînt abandonați pentru a fi devorați de fiarele sălbatice.

Uneori, nevoia împinge la pruncucidere. Stanley a povestit cum la bari, în Africa, în perioadele frecvente de foamete, mamele își aruncau copiii în rîu, neputînd să-i mai hrănească.

În sfîrșit, la vechii mexicani, societatea *Ixquimanilor* iar în Tahiti cea a *Arreoilor*, compusă din elita populației, aveau ca precept

pruncuciderea. Femeia care crescuse un copil era izgonită din societate cu titlul dezonorant de "purtătoare de copii".

În Australia, Grant a auzit pe o sălbatică însărcinată spunînd că își va distruge progenitura pentru a evita să o hrănească.

Pruncuciderea în Insulele Olandeze are loc, de regulă, atunci cînd există o a doua sau a treia fiică, atunci cînd există gemeni sau cînd moare mama. În acest caz ei spun: cine să-i hrănească? (Hovelaque, *Les débris de l'humanité*, 1881).

La assini, orice mamă care a născut nouă copii vii este obligată să îl ucidă pe al zecelea, ceea ce se explică prin imposibilitatea de a-l crește (*op. cit.*).

3. **Uciderea bătrînilor, femeilor și bolnavilor**. Abandonarea și uciderea celor inapți de muncă, așa cum s-a văzut și la animale, ca efect al excesului de populație, s-a conservat apoi, prin transmisie ereditară, ca obligație a copiilor și a rudelor și atunci cînd nevoia nu o cerea și cu consensul celor sacrificați înșiși.

Fitzroy povestește despre tahitieni că "ei nu își făceau nici un scrupul din a omorî pe acei dintre ei care erau bătrîni sau bolnavi, chiar și pe părinții lor". Acest obicei este practicat în întreaga Melanezie, iar în Polinezia ei sînt ridicați din case, uneori sînt îngropați de vii, ca în Noua Caledonie, unde însă, cel mai frecvent, ei sînt lăsați să moară prin abandon. Astfel procedează cafrii, matcapii și americanii, de la Golful Hudson pînă la Țara de Foc.

În trecut, siuxii, assiniboinii și alte triburi din valea fluviului Missouri aveau obiceiul să abandoneze pe acei care, din cauza bătrîneții sau infirmităților, nu puteau să urmeze tabăra în perioada vînătorii; tabăra însăși urma triburile nordice. Astfel se întîmplă lucrurile la triburile asemănătoare din Africa și Oceania. Astfel, la hotentoți, dacă un individ, din cauza bătrîneții, este în imposibilitate de a mai lucra și nu mai poate fi de nici un folos, spune Kolben, este dus într-o colibă solitară, departe

de *kraal*, cu o mică provizie de hrană, astfel încît să moară de foame sau de colții fiarelor.

În Noua Caledonie, chiar victimele găsesc acest lucru firesc și cer ele însele moartea, săpîndu-și groapa unde sînt aruncate, după ce, în prealabil, li s-a aplicat o lovitură de măciucă în cap. În Insulele Fidji acest obicei este mult mai generalizat și este consacrat de credința religioasă că în viața viitoare se va ajunge în starea identică momentului în care se părăsește această lume. Misionarul Hunt, rugat de un tînăr să asiste la funeraliile mamei sale, a acceptat invitația: dar cînd a apărut cortegiul funebru a fost șocat că nu vede cadavrul. Întrebîndu-l despre motivul acestei lipse, tînărul sălbatic i-a arătat pe mama sa, care mergea împreună cu ceilalți, veselă ca oricare altul din cei prezenți. El a adăugat "că ea acționa astfel din dragoste pentru sine și că din dragoste pentru ea însăși o vor îngropa peste puțin timp, lor revenindu-le o datorie atît de sacră... Era mama lor și ei fiii ei: prin urmare, *trebuiau* să o ducă la moarte".

Într-un sat numărînd cîteva sute de locuitori, căpitanul Wilkes nu a văzut un singur bărbat care să depășească vîrsta de patruzeci de ani. Întrebînd unde sînt bătrînii i s-a răspuns că erau îngropați după ce au fost uciși. Astfel procedează eschimoșii, tshuthskii și kamtschadalii. Kamtschadalii își ucid părinții bătrîni și îi dau cîinilor să-i devoreze din credința că astfel, într-o altă viață, se vor încarna în cîini excelenți.

La unele triburi, uciderea bătrînilor este asociată cu canibalismul de care vom vorbi mai jos.

Itonamoșii din America meridională strangulează pe bolnavii lor. Tibetanii, cu toate că își respectă părinții, îi omoară pe cei bolnavi prin abandon, mai ales dacă sînt afectați de boli contagioase.

Sălbaticii din Țara de Foc, împinși de foame, ucid nu pe toți părinții lor de-a valma ci femeile bătrîne pe care ei le consideră mai puțin utile decît animalele domestice. Ei țin capul lor deasupra fumului unui

foc din lemne verzi, apoi le strangulează și le devorează. Întrebați de ce nu mănîncă mai degrabă cîinii lor, ei au răspuns: "Pe cîine îl ia *iappo*", adică vidra. Printre indienii din California de nord nu este considerat corect să bați femeile, dar barbații "își rezervă dreptul de a le ucide atunci cînd sînt obosite". Astfel procedează australienii la care, după cum afirmă Olfield, puține femei sînt destul de norocoase ca să moară de moarte naturală: "ele sînt ucise, în general, înainte de a îmbătrîni sau de a deveni neajutorate, pentru a nu se irosi în zadar atîta hrană".

De altfel, obiceiul de a ucide bătrînii și bolnavii nu aparține doar sălbaticilor ci a fost practicat și în Europa, înainte ca ideile morale și juridice să fi atins gradul de evoluție din ultimele secole. Astfel, Herodot relatează că masageții își ucideau bătrînii; Elianus o spune despre hiperboreeni; Platon despre un popor din Sardinia; Strabon despre locuitorii din antica Bactriana, care creșteau cîini în scopul de a-i devora pe bătrîni și pe infirmi. Suetionus vorbește de romanii care își abandonau sclavii bolnavi într-o insulă din Tevere. Spartanii își abandonau fiii diformi. O veche legendă scandinavă vorbește de războinicii bolnavi care erau aruncați de pe *atternis-stapi*, sau stînca familiei, iar în Suedia s-au păstrat pînă spre 1600 măciuci grele, numite *atta-klubbor* (măciuci de familie), cu care bătrînii și cei incurabili erau în vechime uciși în mod solemn de rudele lor (Letourneau, 143).

4. Alte cauze ale omuciderii. Pe lîngă uciderile celor mai slabi, umanitatea sălbatică ne oferă spectacolul unor uciderii continue de bărbați puternici și adulți, fie comandate de credințele religioase, fie determinate de acele instincte de ferocitate care la omul sălbatic nu mai cunosc nici o piedică.

a) *Omuciderea din cauza mîniei.* La metambieni, conflictele conjugale sfîrșesc prin uciderea soției de către soț care îi mănîncă inima cu tocană de capră (Livingstone, *op. cit.*).

Sălbaticii pieile-roșii trec de la calmul obișnuit la accese teribile de mînie sîngeroasă, cînd ucid bizonii. La crikși se observă sinuciderea

și omuciderea, înfăptuite cu ușurință, pentru o neplăcere minimă (Perez, *Psycol. de l'enfant*, 1882).

b) *Omuciderea din capriciu*. Speke a auzit pe un rege din Kuareg ordonînd pajului său să-l omoare pe un curtezan numai pentru a verifica calitatea armei dăruite lui. Nu era zi ca el să nu vadă chinuite vreuna din femeile acestuia, uneori cîte trei sau patru și întotdeauna pentru motive ridicole, de exemplu pentru a fi oferit o floare cu propria mînă.

c) *Omuciderea pentru rituri funerare*. Loviți de o mare nenorocire, sălbaticii cred de îndată că ea este semnul mîniei divine și, prin urmare, caută să o îmbuneze, în primul rînd prin flagelări și privațiuni impuse lor înșiși; în al doilea rînd, prin suferințele create altor persoane care au un anumit raport cu victima căzută în dizgrație. Astfel, în Africa, la achanti, la moartea regelui, fiii, frații, nepoții defunctului, în prada unei demențe simulate, ies val-vîrtej din palatul regal trăgînd focuri de armă asupra tuturor celor pe care îi întîlnesc, fără nici o distincție (Ferri, *op. cit.*).

Dar, mai ales cu ocazia riturilor funerare, omuciderea devine o practică comună pentru cele mai diferite rase, prin sacrificarea femeilor, a celor mai apropiate rude și a sclavilor defunctului. Bahodu, rege din Dahomey, cu ocazia funeraliilor tatălui său Gezo, și chiar mult timp după moartea acestuia, a sacrificat un număr imens de ființe umane. După Fyun, o mulțime imensă, printre care legiunile războinice ale despotului, a urmat cortegiului lui Unmanda, mama lui Tchaka, rege al zulușilor, moartă de dezinterie. Cu această ocazie s-au văzut sacrificate numeroase ființe umane iar războinicii exaltați mutilîndu-se ei înșiși, cu un fel de disperare animalică, pînă cînd 7000 din ei au acoperit cu trupurile lor pămîntul. După aceea, trupul bătrînei regine a fost depus într-o groapă deschisă unde zeci din cele mai frumoase fecioare au fost îngropate de vii cu moarta. Toți acei care nu au asistat la aceste funeralii au fost urmăriți și uciși, precum și toți copiii născuți în primul an de doliu, cu cea

mai mare parte din părinții lor. Puțin a lipsit ca teribilul despot să nu ucidă întreg poporul la moartea mamei sale (Hartmann, p. 159).

În Noua Zeelandă, soția care se ucide la moartea soțului este foarte admirată. În unele triburi ea este obligată să o facă și este strangulată pe mormîntul defunctului, împreună cu unii sclavi.

În America, natchezii de pe Mississipi erau guvernați de un mare șef, fratele soarelui. Femeile sale și sclavii săi trebuiau să fie uciși pe mormîntul său. Și în Peru, la moartea unui Inca, se ucideau sclavii săi, concubinele, favoritele, uneori în număr de mii.

La mongoli, regele și principii sînt înmormîntați în mari construcții subterane, făcute cu mare cheltuială și cu multe sacrificii umane. În jurul mortului principal, în atitudine de meditație budistă sînt așezate fecioare, otrăvite cu această ocazie, care țin una evantaiul, alta pipa defunctului etc. Este inutil să mai amintim uciderea văduvelor practicată în India.

d) *Omuciderile cu ocazia sacrificiilor*. Omuciderile în vederea sacrificiului sînt practicate de aproape toate popoarele barbare. În Tahiti, Bougainville a văzut oferindu-se victime umane Lunii iar Cook a asistat la un sacrificiu în care sacerdotul oferă șefului tribului ochiul stîng al victimei; canibalismul fiind căzut în dizgrație, el a refuzat oferta și a cedat-o zeilor împreună cu restul corpului.

La tribul Iariba (bazinul fluviului Niger), uneori sacerdotul Fetișului declară că este necesară o victimă umană. În centrul Africii, și în zilele noastre au loc, din această cauză, cele mai oribile morți. Sacrificiile umane din Dahomey și din Vechiul Calabar sînt celebre din cauza marelui număr de victime. În realitate, ele sînt sărbători în amintirea defuncților. Astfel, după locuitori, sufletele strămoșilor beau sîngele vărsat și cei vii îl oferă celor morți într-o cantitate cît mai mare iar numărul victimelor pentru un rege echivalează aproape cu acela al soldaților sacrificați, după eticheta europeană, într-o bătălie în care monarhul comandă în persoană.

Indienii Natchez din bazinul fluviului Mississipi, ca și peruvienii și triburile din cîmpia Bogota, sacrificau bărbați zeilor lor. La mexicani, apoi, toate sărbătorile religioase cereau sacrificii umane: mii de victime erau sfîrtecate de cuțitele sacre sau erau aruncate în foc. Călugării franciscani care au mers în Noua Spanie au calculat, după cucerire, la 2500 numărul victimelor ucise în fiecare an. Dacă Inca se îmbolnăvea, el oferea divinității unul din fiii săi, rugînd-o să îl accepte în schimbul său.

La kondși, în India, se făceau sacrificii umane periodice în cinstea zeiței pămîntului, Bera, aceștia ucigînd indivizi din alte triburi, dar în unele cazuri și proprii fiii; panvasii erau tocmai o castă de indieni specializați numai în furtul bărbaților și al femeilor pentru astfel de sacrificii.

La sosirea europenilor în insulele Societă (Polinezia), practica sacrificiilor umane pentru a atrage bunăvoința zeilor era foarte veche.

Și acest obicei a continuat mult timp și la popoarele ajunse ulterior la un înalt grad de civilizație.

Grecii antici calmau vînturile potrivnice prin sacrificiul fecioarelor. Herodot relatează că Menelaos își atrăsese mînia egiptenilor, deoarece sacrificase pe teritoriul lor două fecioare în speranța de a schimba direcția vînturilor potrivnice. Plutarh spune despre Temistocle că a ucis prizonieri pentru a atrage bunăvoința zeilor, înainte de a începe campania împotriva perșilor. Istoria antică a Spartei înregistrează sacrificii umane asemănătoare. Același lucru îl făceau și romanii: Titus Livius spune că sub consulatul lui Paulus Emilianus și Terentius Varus, doi gali și doi greci au fost îngropați de vii într-o cisternă construită pentru astfel de sacrificii și în legătură cu aceasta Plutarh amintește un alt exemplu, ceva mai vechi. Augustus și Eliogabal au sacrificat victime umane, fie pentru manii lui Cezar, fie pentru o divinitate siriană introdusă de el la Roma.

Biblia vorbește de sacrificii umane la evrei, precum al lui Isaac, al fiicei lui Jefte etc.

Odinioară, în Cartagina, se sacrificau lui Kronos (Moloch) fecioarele cele mai nobile și mai frumoase din țară; dar apoi i s-au oferit fecioare cumpărate și crescute pentru sacrificiu. Învinși de Agatokles, au crezut că divinitatea a fost jignită și atunci, pentru a o îmbuna, au ucis 200 de fecioare din cele mai nobile. Astfel procedau și fenicienii, egiptenii, cretanii, ciprioții, rhodienii, persanii. "Cît de răspîndit a fost acest obicei la evrei o demonstrează și practica circumciziei care, așa cum a demonstrat Spencer, era o avanpremieră a sacrificiilor umane reduse la termenul lor minim" (*Revue philosophique*, 1878).

Tot astfel, popoarele din Europa nordică, masageții, sciții, geții, sarmații, scandinavii credeau că nu pot avea nici prosperitate, nici favoruri fără să aducă jertfe umane lui Odin sau lui Thor. Insula Ruge din Marea Baltică și în special Uppsala erau rău famate din cauza unor astfel de sacrificii, ca și Irlanda și Zeelanda. Galii și germanii nu începeau nici o acțiune fără să aducă ofrandă în victime umane zeilor lor. Tacit relatează despre un trib care ucidea pe toți prizonierii săi. Pădurea Ercinia și cea din Ardene insuflau groază din cauza sacrificiilor sîngeroase ale druizilor.

e) *Omuciderea din răutate brutală*. În timp ce la popoarele civilizate aceste omucideri "fără motiv aparent", după cum afirmă Romagnasi, reprezintă efectul condițiilor anormale ale unor indivizi, la sălbatici ele sînt mult mai frecvente deoarece umanitatea primitivă a ținut destul de puțin cont de viața umană, mai ales în raporturile dintre supuși și șefii de trib, dintre credincioși și sacerdoți (Ferri, *op. cit.*).

Australienii nu pun mai mult preț pe viața unui om decît pe aceea a unui fluture. Același lucru se întîmplă în întreaga Malaezie, după cum vom vedea cînd vom vorbi de canibalism. În insulele Fidji, un bărbat și-a devorat soția după ce a prăjit-o la un foc pregătit de el însuși. El a comis această atrocitate numai pentru a se distinge, pentru a deveni cunoscut. În această țară, a ucide un om este un act fără consecințe și

omuciderea este chiar glorificată; de aceea, indigenii au grijă să fie întotdeauna înarmaţi.

După afirmaţiile din 1430 ale unui bătrîn călător, Niccolò Conti, pentru un malaezian o omucidere nu era decît o simplă distracţie. "Cînd unul din ei cumpăra o sabie, el o proba cu plăcere, împlîntînd-o în pieptul primului venit". Opinia publică nu avea nimic de spus în această privinţă şi lăuda chiar îndemînarea ucigaşului dacă lovitura era dată artistic.

Achanţii nu se mulţumesc numai să ucidă, vor să facă victimele să şi sufere înainte de a le sacrifica.

În Africa centrală, ca şi în Melanezia, femeia este ucisă de bărbat pentru cel mai ridicol pretext.

Celebrul monarh M'tesa omora în fiecare zi unele dintre odaliscele haremului cînd ele nu mai aveau şansa să-i placă (Stanley, *Continente Nero*, 1879).

Cameron, vorbind despre şeful de trib, Kassango, spune că a fost surprins "văzînd printre tovarăşii acestuia un atît de mare număr de mutilaţi şi, mai mult încă, aflînd că multe din aceste mutilări fuseseră făcute din simplul capriciu al stăpînului sau pentru a-şi demonstra puterea sa". Vorbind despre un alt şef de trib, el adaugă: "a tăia nasuri, buze, urechi nu era suficient pentru acest mizerabil; el voise să-şi extindă vivisecţiile sale asupra unei femei însărcinate, care era pe punctul de a deveni mamă, spintecîndu-i pîntecele pentru a-şi satisface o curiozitate monstruoasă".

f) *Omuciderea pentru cucerirea de renume.* Pentru un sălbatic orice străin este aproape întotdeauna un duşman şi a-l ucide nu este un delict ci, adeseori, chiar un titlu de glorie.

Williams, care a studiat insulele Fidji, spune că "a fi un cunoscut asasin este lucrul cel mai ambiţios pentru un fidjian", în măsura în care la acele triburi acţiunile, numite de noi delicte, au fost într-o

oarecare măsură zeificate. În insulele Fidji, numele zeilor indicau caracterul lor. Astfel, Tumanbanga este zeul adulterului, Ndauthina - cel care răpeşte femeile frumoase, Kumbunavanua este intrigantul (certăreţul), Mbatimona - mîncătorul de creiere, Ravuravu - asasinul, Maintavasara - - cel care face un masacru şi aşa mai departe pentru mulţi alţii de acelaşi gen. La Borneo, nici un tînăr nu îşi găseşte soţie dacă nu a comis cel puţin o omucidere.

Conştiinţa, spune Burton, nu există în Africa orientală iar căinţa exprimă regretul că a lipsit ocazia pentru comiterea unui delict. Furtul face pe un om onorabil, omuciderea, în special dacă este însoţită de circumstanţe atroce, îl face un erou.

Domnul Galbraith, care a trăit mulţi ani ca agent al guvernului printre siuxii din S.U.A., îi descrie cu următoarele cuvinte: «Ei sînt bigoţi, barbari şi superstiţioşi în cel mai înalt grad. Furtul, incestul, incendiul, raptul şi asasinatul sînt considerate de ei ca mijloace de evidenţiere. Ei spun propriilor lor fii, încă din prima tinereţe, că asasinatul trebuie să fie considerat ca cea mai elevată din toate virtuţile. La horele şi la petrecerile lor, războinicii povestesc propriile acţiuni şi anume: furturi, jafuri sau asasinate şi toate acestea ca fapte glorioase. Cea mai mare ambiţie, aş spune aproape singura ambiţie a unui tînăr curajos, este de a purta "pana de pasăre", care este insigna acordată celui care a ucis sau a participat la asasinarea oricărei fiinţe umane, fie ea femeie sau fecioară. Iar cînd a ajuns să posede prima sa "pană" doreşte cu ardoare să sporească numărul acestora, deoarece curajul unui indian se măsoară după numărul de pene pe care le poartă pe capul său».

Exact la fel stau lucrurile în Manyema, unde omuciderile sînt foarte numeroase. Mulţi ucid numai pentru a se putea îmbrăca în pielea de pisică vărgată sau pentru a-şi pune pe cap o pană de papagal (Livingstone, *Da Zanzibar a Titomba*), ei neputînd să-şi ofere acele ornamente decît numai dacă au omorît un om. Tot aici, în piaţe, se vede

adeseori cineva aruncînd la pămînt o pană de papagal; cine vrea să şi-o pună pe cap trebuie să ucidă un om, primul care-i iese în cale (*Ibidem*).

g) *Omuciderea pentru răzbunarea sîngelui*. "Preceptele religiei duşmăniei găsesc, în primele epoci ale progresului social, sprijinul acelui sentiment ego-altruist care este dorinţa de admiraţie şi teama de dispreţ ale propriilor tovarăşi. Opinia tribului conferă un caracter imperativ datoriei de a exercita o răzbunare sîngeroasă. Se apreciază bărbatul care după pierderea unui părinte nu abandonează niciodată urmărirea aceluia care este acuzat de a-l fi ucis" (Ferri).

Dacă, de exemplu, un indigen a fost jignit de un alb, este suficient să se răzbune asupra unui alb oarecare. Pentru australian nu există moarte naturală; orice moarte derivă din ceva malefic şi trebuie răzbunată; de aici, pentru orice indigen, o serie continuă de datorii sîngeroase care sînt puternic resimţite.

În Tahiti, omuciderea era răzbunată de prietenii defunctului. Dacă ucigaşul era învins, averea sa, pămînturile sale deveneau proprietatea răzbunătorilor şi viceversa. Şi în Nukahiva omuciderea se răzbuna prin omucidere.

5. **Canibalismul**. "Născut din nevoia de hrană, în special în insule, consacrat apoi de religii, excitat de agresivitatea războinică şi conservat pe cale ereditară numai prin pofta groaznică, canibalismul este, în orice caz, ultimul grad al ferocităţii umane care însoţeşte foarte adesea omuciderea şi îi împrumută diferite aspecte, mai mult sau mai puţin dezgustătoare, ştergînd şi în acest caz orice diferenţă substanţială dintre om şi fiară" (Ferri).

A fost contestat recent, chiar de către Mortillet, faptul că în Europa preistorică a fost practicat canibalismul. Dar marea majoritate a paleontologilor, de la Spring la Capellini şi la De Madaillac, o demonstrează cu prisosinţă.

Tradiţiile istorice ale canibalismului la rasele superioare, mongolă şi albă, nu lipsesc întru totul. În Biblie există unele referiri la

antropofagie (*Deuteronom*, cap. VIII, versetul 53; *Ieremia*, cap. XIX, versetul 9) şi tot astfel în *Odiseea* lui Homer (cap. IX, versetele 287-298, cap. V, versetele 116-124). Herodot relatează în acelaşi sens despre unele triburi vecine cu Sciţia, ale androfagilor şi issedonilor (cartea a IV, cap. XVIII, XXVI etc.), Aristotel despre unele populaţii de pe ţărmurile Pontului Euxin (*Politica*, cartea VIII, cap. III, trad. Thurot, Paris, 1824, tome II, 515), Diodorus Sicurus despre selaţi (cartea a V-a, cap. XXXI). Strabon spune: "Irlandezii, mai sălbatici decît bretonii, sînt antropofagi: ei îşi fac o onoare din a mînca pe părinţii lor atunci cînd aceştia mor" (*Geografia*, cartea a IV-a); Bodin spune acelaşi lucru despre traci (*De republica*, cartea I-a, cap. V).

Toate acestea au dispărut din umanitatea civilizată; dar canibalismul reapare din cînd în cînd, în cazuri extreme de foamete, precum în timpul asediilor, al naufragiilor iar uneori chiar fără stimulul foametei, în momentele marilor pasiuni. A doua zi după înmormîntarea mareşalului d'Ancre cadavrul său a fost dezhumat şi măcelărit; unul din executorii postumi îi sugea degetele însîngerate iar un altul i-a smuls inima, i-a fript-o pe cărbuni aprinşi şi a mîncat-o în public. În Italia meridională, cînd se pedepsea brigandajul, s-au întîmplat scene cu adevărat canibalice: cadavrele carabinierilor au fost sfîrtecate, carnea lor vîndută şi devorată.

Însă numai sălbaticii contemporani ne oferă modalitatea de a studia în evoluţia sa naturală această formă oribilă de omucidere.

a) *Canibalismul de nevoie*. Această formă mai comună se găseşte în special acolo unde mamiferele comestibile sînt sau erau foarte rare. Australienii înfometaţi ucid femeile pentru a le mînca şi uneori ajung chiar să dezgroape cadavre. În lipsă de cadavre, ei îşi procură hrana ucigînd o femeie, o tînără sau un copil. În Tahiti, o perioadă de foamete se numea "anotimp de mîncat oameni".

Canibalismul de nevoie este însoţit, de asemenea, de paricid şi de infanticid, fiind împins astfel la ororile extreme; neozeelandezii, atît

de pioși față de morții lor, își mîncau uneori rudele lor ucise în luptă; din cînd în cînd și fiii își devorau mama iar părinții, fiii.

b) *Canibalismul religios*. Și în acest caz religia consacră, mai mult decît creează, o tendință obișnuită la multe popoare sălbatice.

Omul, la origine ierbivor, devine mai rar decît se crede canibal din cauza foametei, mai puțin în țările unde este deprins cu carnea de vînat; deși în insulele Fidji cresc din abundență igname* și tars**, aici se vindea carne umană, mai ales cu ocazia anumitor sărbători, de exemplu a virilității moștenitorului regal.

Mexicul antic abunda de animale domestice: capre, cerbi, cîini; și, totuși, în timpul foametei din ultimul asediu, mexicanii mîncau scoarțe și rădăcini dar nu se atingeau de carnea umană, deoarece ei nu o întrebuințau decît la sacrificii sau ca semn al victoriei.

În insulele Fidji, o masă antropofagă marca orice solemnitate, de exemplu inaugurarea unui templu. În Noua Zeelandă, religia a sanctificat canibalismul (Letourneau, 192, 193). Cînd un șef este ucis în luptă, dreptul ginților impune să se trimită imediat soția defunctului părții care i-a ucis soțul, deoarece și ea trebuie ucisă. Apoi cadavrele, prăjite din vreme, sînt mîncate cu reculegere într-o ceremonie religioasă. *Arikii* sau sacerdoții dau exemplu, degustînd cu solemnitate mici bucăți din victime (Letourneau, 192, 193).

Dar țara în care canibalismul religios a atins, împreună cu sacrificiile umane, gradul cel mai mare de cruzime a fost Mexicul. Aici victima se așeza pe piatra de sacrificiu iar șeful sacrificatorilor (Papa Topitzine), care în timpul sărbătorii lua numele zeului însuși, deschidea rapid cu un cuțit de piatră pieptul victimei pentru a-i smulge inima care,

* *igname* = plantă din familia *Dioseareaculor,* cu un rol foarte important în alimentația întregii zone tropicale - *n.t.*

** *tars* = plantă alimentară, cu tubercule foarte bogate în proteine, cultivată în Oceania - *n.t.*

de obicei, era oferită soarelui și mult mai rar lunii. Numai bătrînilor sacerdoți le era permis să o mănînce. Cadavrul era apoi coborît de pe soclul de piatră jos, unde îl aștepta mulțimea pentru a-l devora. Dacă însă cadavrul aparținea cuiva anume, atunci familia defunctului lua cadavrul cu sine, pentru a-l mînca acasă.

Khondii din India centrală, pînă într-o epocă nu prea mult depărtată de a noastră, practicau, după multe ceremonii, conducerea victimei în pădurea sacră unde *janii* sau preotul o ucidea cu propria secure. Imediat după terminarea acestui act mulțimea se bulucea spre victimă, toți voind să pună mîna pe o bucată de carne și, într-o clipă, oasele erau dezgolite și aruncate pe pămînt (Lubbock, 637).

c) *Canibalismul din cauza prejudecăților*. O altă cauză de antropofagie foarte afină cu credințele religioase este prejudecata prin care se credea că se asimilează curajul dușmanului mîncîndu-i inima, perspicacitatea mîncîndu-i ochiul, virilitatea mîncîndu-i organele genitale sau că însușindu-și întreg corpul dușmanului se împiedică vendetele urmașilor acestuia.

În Noua Zeelandă se preferă să se mănînce ochiul stîng care este considerat sediul sufletului.

La unele triburi australiene, canibalismul nu este întrebuințat decît pentru anumite ceremonii magice. În insulele Sandwich se mînca trupul bunilor principi, morți de moarte naturală, deoarece cadavrul lor nu a fost profanat; acest lucru se numea "a-l mînca pe șef din dragoste" (Maury, 761).

d) *Canibalismul din dragoste filială*. Acel sentiment de pietate familială pe care l-am văzut deja că este cauza uciderii celor bătrîni este, totuși, canibalism, practicat în ideea că astfel li se va îmbunătăți condiția în viața viitoare.

«La batezii din Sumatra care, totuși, sînt mai puțin sălbatici decît atîția alții, omul care îmbătrînește și pe care viața l-a obosit îi roagă

pe fiii săi să-l mănînce și aceștia se supun voinței lui. În ziua fixată pentru ceremonie, bătrînul se urcă într-un copac care este înconjurat de prieteni și de rude; aceștia lovesc cadențat trunchiul arborelui și intonează un imn funebru al cărui sens generic este acesta: " Iată, a sosit anotimpul, fructul s-a copt, el trebuie să cadă". Apoi, bătrînul coboară iar rudele cele mai apropiate îl ucid cu grijă și îi mănîncă rămășițele pămîntești. Este o datorie filială» (Letourneau, p. 199).

De altfel, după Herodot (*Historia*, IV, p. 26), în Europa orientală masageții ucideau din milă pe părinții lor bătrîni, consumîndu-le carnea într-un mare banchet, amestecată cu bucăți de carne de animale, pentru a-i feri pe părinții lor de rușinea de a fi mîncați de viermi. Tot astfel procedau isedonienii, care însă își mîncau bătrînii numai după moartea lor naturală. Strabon relatează că dervișii din Asia de Nord ucideau pe bătrînii care au depășit vîrsta de 70 de ani iar rudele apropiate le împărțeau cadavrele.

e) *Canibalismul pe timp de război.* Ferocitatea primitivă, neținînd cont de persoana umană, precum și frecvența războaielor trebuiau, desigur, să-l împingă pe omul sălbatic la acest gen de antropofagie care este foarte răspîndită, ca și aceea generată de sentimentul religios. Există popoare care pornesc la război doar pentru a-i mînca pe învinși, dar atunci mobilul psihologic este mai degrabă pofta de trufandale decît furia războinică și, deci, acest fel de canibalism se înserează în categoria următoare.

În orice țară, prizonierii de război și morții căzuți în luptă au servit sau servesc ca hrană învingătorilor.

În Noua Zeelandă, Laplace a asistat la reîntoarcerea triumfală a unei flotile de piroge; învingătorii aduceau cadavrele învinșilor sau, mai curînd, o parte din aceste cadavre, deoarece o altă parte a lor o mîncaseră pe drum. Ceea ce a mai rămas a fost suficient pentru un mare banchet nocturn, cu dansuri acompaniate de muzică.

Părintele Bréboeuf a văzut huronși mîncînd unul din neofiții lor iar Charlevoix relatează despre 22 de huronși mîncați de irochezi. În Sud, guaranii în general, tapuyașii, tupinambezii, aymarii își devorau învinșii. Locuitorii insulelor Caraibe mîncau pe cîmpul de luptă pe învinși iar acasă pe prizonieri. Inima era oferită celui mai viteaz dintre războinici. În Brazilia, Thévet a întîlnit un șef de trib care se lăuda că a mîncat mai mult de cinci sute de învinși.

f) *Canibalismul din pofta de trufandale.* În rîndul fidjienilor canibalismul este înveterat, deoarece aceștia nu pot aduce un mai mare elogiu unei mîncări gustoase decît afirmînd despre ea că este fragedă precum carnea unui om mort. Ei disprețuiesc carnea albilor, preferă carnea de femeie cărnii de bărbat și consideră antebrațul și coapsa ca bucățile cele mai gustoase. Ei sînt atît de lacomi după trufandale încît conservă carnea umană numai pentru bărbați deoarece, după ei, femeile nu sînt demne să se înfrupte din ea. Uneori chiar frig de vii pe sclavi pentru a-i mînca imediat, în timp ce în alte cazuri păstrează corpurile umane pînă într-o stare avansată de descompunere.

La indigenii din Noua Caledonie dorința de a consuma carne umană constituia chiar una din cele mai frecvente cauze de război, cauze care încetau imediat după ce scopul era atins prin uciderea unor oameni. Pentru neocaledonieni, carnea umană este o delicatesă și ei o mănîncă cu lăcomie.

Toți canibalii sînt de acord între ei cînd afirmă gustul excelent al cărnii umane. "Dintotdeauna, răspundea un șef Batta unui misionar care îl mustra, dintotdeauna este o infamie, dar nu spune că nu este bună" (Vogt, 13). Lui Earle, un șef neozeelandez îi spunea: "carnea umană este fragedă precum hîrtia" (Letourneau).

Unele triburi din Cafri, după ce au devenit antropofage din cauza nevoii, și-au păstrat gustul pentru trufandale. Gardiner a constatat acest lucru la zuluși și, pînă acum cîțiva ani, cafrii Basutos trăiau numai

din canibalism în mijlocul unui ținut bogat în vînat. Ca și troglodiții europeni, strămunii noștri, ei locuiau în peșteri unde își duceau și devorau vînatul lor uman. Un dezastru îi obligase mai înainte să recurgă la astfel de cazuri extreme; dar ei au păstrat mult timp acest obicei și chiar în 1868 nu se lecuiseră încă de el.

În America, moxii și alte triburi din Guarani erau canibalice și aveau obiceiul să îngrașe prizonierii și să-i trateze cu grijă înainte de a-i mînca. Mexicanii, relativ civilizați, aveau închisori speciale pentru a-i pune pe prizonieri la îngrășat, înainte de a-i sacrifica zeilor și a-i mînca.

În insulele Marchesi, locuitorii preferă femeile copiilor pentru că sînt mai gustoase, resping pe marinari pentru că miros a pește stricat iar pe europeni pentru că sînt prea sărați. Preoții au dreptul la părțile cele mai suculente, la părțile posterioare" (Radiquet).

g) *Vanitatea*. La acestea se adaugă vanitatea, ideea de a-și spori propria superioritate prin asimilarea virtuților dușmanului și beneficiul unui privilegiu acordat în unele regiuni numai masculilor iar în altele numai nobililor și șefilor sau ca premise pentru activități războinice sau pentru a sărbători victoriile, precum în Mexic.

h) *Lupta pentru viață*. În unele regiuni, de exemplu la fuegieni, canibalismul a contribuit la lupta pentru viață, întrucît el reducea concurenții în lupta pentru existență, înzestrîndu-l pe cel care supraviețuia cu o sursă de hrană care, cu drept cuvînt, trebuia să-l facă mai puternic și mai pregătit pentru viața războinică întreținută în regim alimentar vegetal. Însăși întrebuințarea lui prelungită și răspîndită a fost probabil un remediu în sine însuși pentru diminuarea populației, dacă ne gîndim la acel șef care mîncase de unul singur cinci sute de oameni (vezi mai sus).

i) *Canibalismul juridic*. Această expresie, pe care Letourneau o adoptă pentru a desemna canibalismul întrebuințat ca pedeapsă a răufăcătorilor, ne servește și la indicarea canibalismului pentru răzbunarea de sînge care, după cum știm, este germenele pedepsei însăși.

Cînd Cook a vizitat arhipelagul tahitian, canibalismul deja aproape dispăruse aici și din el mai rămînea o urmă doar în ceremoniile religioase. Totuși, din cînd în cînd și numai din spirit de răzbunare, se prăjea și se mînca chiar o bucată din dușmanul învins. În general însă, antropofagia era condamnată aici de morala publică.

În Filipine, indigenii organizează expediții împotriva triburilor vecine în anotimpul rugăciunilor, fiind conduși de preotul și de șeful lor. "Dacă dușmanul este căzut mort la pămînt, scrie călătorul Semper, șeful victorios scoate din sînul său o spadă sfîntă, hărăzită special unei astfel de întrebuințări, deschide pieptul cadavrului și își scufundă în sîngele cald încă talismanele zeului său, care îi atîrnă la gît. Apoi smulge din cadavru inima și ficatul și mănîncă o bucată din ele, drept mărturie a îndeplinirii răzbunării sale. Nu se permite niciodată poporului să mănînce carne umană; acesta este dreptul și chiar datoria preotului șef".

La unii indieni din America de Nord, canibalismul pare a fi o continuare a răzbunării care se exercită asupra dușmanului. Chiar și pentru indienii din Guyana antropofagia este pur și simplu un act de răzbunare.

În insula Bow se devorează asasinii și acesta este singurul loc din Polinezia unde s-a consacrat canibalismul juridic. După Bourgarel, el se practica și în Noua Caledonie ca răzbunare publică împotriva condamnaților la moarte. După Marco Polo, acest gen de canibalism era întrebuințat și de tartari.

6. Prin urmare, acestea sînt condițiile psihologice și juridice ale umanității sălbatice, în ansamblul lor, în totală opoziție cu acelea ale umanității civilizate, la diferitele specii istorice. Însă așa cum în natură nimic nu este imobil, tot astfel noi putem discerne în acele condiții naturale înseși ale umanității sălbatice un dublu proces evolutiv care, pe de o parte, o îndreaptă în grade succesive spre o mai mică ferocitate iar, pe de alta, dezvoltă germenii sentimentelor morale și ai instituțiilor juridice care se observă apoi în evoluția istorică a omuciderii (Ferri).

De fapt, în timp ce această clasificare a diferitelor forme de omucidere, pentru a face mai vizibil contrastul dintre cele două extreme, ale omului primitiv și omului civilizat, le-a prezentat într-o progresie crescîndă a ferocității, evoluția lor naturală, în schimb, are loc printr-o continuă diminuare și dispariție a formelor mai respingătoare. Omuciderea pentru cîștigarea de glorie sau din răutate brutală, canibalismul războinic sau cel generat de pofta pentru trufandale devin tot mai puțin frecvente, în timp ce omuciderea și canibalismul religios abandonează treptat corpul omenesc ca obiect al lor, limitîndu-se doar la unele părți ale lui.

În continuare, lor li se substituie sacrificiul de animale, pentru ca ulterior să se reducă la figuri reprezentative (la mexicani, imaginea zeului Quetzalcoatl din făină și sînge; la chinezi, figurinele de hîrtie arse cu ocazia ceremoniilor; la romani, statuetele numite *oscilla*, din al căror simbolism ostia catolică este manifestarea ultimă și inconștientă, după cum observă Waitz și Vogt) (Ferri).

Dar nu numai atît; în *răzbunarea sîngelui*, omuciderea și canibalismul capătă, încă din epocile primitive, și un aspect moral și juridic, care au constituit cu adevărat embrionul dreptului succesiv de represiune și pe care îl înlocuiește cînd acesta din urmă nu este încă organizat (*Ibidem*).

C. Furturi și alte delicte

1. Triburile cu adevărat sălbatice și primitive, neavînd posesii autentice, nu cunosc ideea de proprietate și, prin urmare, și mai puțin pe aceea a furtului, ceea ce procură chiar avantaje evidente.

În Egipt, profesiunea de hoț era o meserie recunoscută; cine voia să o practice își înscria numele său pe o tabelă publică și aducea în același loc toate lucrurile pe care le furase pentru ca posesorii lor să le

poată recupera plătind un anumit preț*. Germanii voiau ca tineretul lor, pentru a nu lîncezi în lenevie, să se antreneze furînd lucrurile vecinilor (Cezar, *De Bello Gallico*, I, VI, cap. 21).

Tucidide atestă că grecii și toate popoarele barbare care locuiau în insule și pe țărmurile continentale se dedaseră pirateriei de care nu se rușinau ci, dimpotrivă, făceau din ea un titlu de glorie.

În Sparta furtul era îngăduit; el se pedepsea doar atunci cînd a fost făcut în flagrant delict și pentru neîndemînarea cu care a fost făcut.

La popoarele semicivilizate a continuat să fie valabilă, o anumită perioadă de timp, proprietatea în comun. Astfel, în Peru și în Mexic, înainte de azteci, se întrebuințau *casas grandes*, case enorme în care locuiau împreună mai multe familii.

În Pelew, locuitorii posedă ca proprietate particulară doar casa și barca; regele este stăpînul a toate.

În China, acum 2200 de ani, totul era proprietate comună; șefii își repartizau pămînturile după vîrstă. Tot astfel stăteau lucrurile în Sparta pînă la războiul peloponeziac.

Cook ne relatează că expresia *mezzo raso* (tuns pe jumătate), pentru *hoț*, este introdusă într-o insulă din Oceania după ce el a pedepsit un indigen vinovat de comiterea unui furt, tăindu-i pe jumătate părul - evident, pentru că mai înainte nu exista noțiunea de furt.

În Africa orientală, scrie Burton (*Firt. Foot. Steep.*, p. 176), cel care comite un furt este onorat.

Un apărător parțial al negrilor, Livingstone, l-a întrebat pe un makolez: "De ce furi animale domestice?" Acesta i-a răspuns rîzînd : "Nu fac decît *să le arăt drumul*".

---

* A. Gell, 1, XI, cap. 18: "*Aegyptiis omnia furta licita et impunita*" (În Egipt orice furt este permis și nepedepsit).

Un rongaturez (Australia), prins furînd și întrebat dacă nu se teme că va fi pedepsit de zei din această cauză, a răspuns: "Oh, nu, cînd zeii erau pe pămînt procedau la fel iar părinților le place să fie imitați de copiii lor" (Novara Reise, *Anthropol. Theile*, p. 33, 1865).

În Caramansa africană, pe lîngă pașnicii și cinstiții sălbatici bagnu care cultivă orezul, există și balanții, care trăiesc numai din vînătoare și din jaf; ucid pe cine fură în satul lor dar din această cauză nu renunță la furtul din alte triburi (*Revue d'Anthropologie*, 1874). Hoții buni sînt cei mai apreciați, sînt plătiți pentru a educa în arta furtului pe copii și sînt aleși șefi ai expedițiilor.

În Maroc, ben-hassanii prezintă cu aceștia multe asemănări; hoția este principala lor meserie; sînt disciplinați, au șefi recunoscuți de guvern care se servește de ei pentru a redobîndi obiectele furate (De Amicis, *Marocco*, p. 205).

La arabi (beduini) există triburi cinstite și muncitoare, dar există și multe triburi parazitare, cunoscute prin dorința de aventură, prin curajul imprevizibil, prin nevoia de continuă mobilitate, prin lipsa de ocupație și prin tendința spre furt. Hoțul arab crede că Dumnezeu asistă la acțiunile sale (Doumas). Pentru ei furtul nu este numai permis, dar este și glorios să furi de la dușmani. Înainte de a pleca în aceste acțiuni de jaf împart pomană săracilor și se jură pe un sfînt al lor, Sadi Abdalah: "Dacă ne reîntoarcem cu bine o parte este a ta". Ei au și un proverb în această privință: "Cine fură iarna vite își face vară grajd" (*Ibidem*).

În India există tribul Zacka-Khail, a cărui meserie este furtul. Cînd se naște un copil bărbat el este consacrat acestei profesii, fiind trecut printr-o gaură făcută în zidul casei sale și cîntîndu-i-se de trei ori: "Să fii un hoț!"

Furturile comise în afara tribului, chiar la germanii de care vorbește Tacit, nu erau în nici un mod infamante. Un șef propunea o astfel de acțiune în adunarea poporului iar cei care voiau să-l urmeze se

ridicau în picioare în aplauzele adunării. Cei care rămîneau jos erau considerați trădători și dezertori (Spencer, *La morale nei vari popoli*, 1893).

La Comanși (Molhausen, *Diary of a Journey from the Mississipi to the Pacific*), un bărbat nu este considerat demn să figureze în rîndul războinicilor dacă nu a luat parte la o expediție de jaf încununată de succes. Hoții cei mai vestiți sînt membrii cei mai respectați ai societății.

Un patagonez nu este considerat copt să se însoare dacă nu s-a afirmat în arta de a jefui un străin (Snow, *Two Years' Cruise of Tierra del Fuego*).

Dota cea mai apreciată la kukiși (Dalton, *Descriptive Ethnologie of Bengal*) este cea estimată că provine din furt.

În Mongolia (Gilmour, *Among the Mongols*), hoții sînt tratați ca membri respectabili ai societății, deoarece știu să fure în mod subtil, fără să lase urme.

În secolele trecute, în aproape toată lumea, se furau bărbați pentru a face din ei sclavi. Se furau chiar femei, să ne amintim de Briseis, de virginele din Galaad, de femeile din Silo, de Sabine și tot astfel în întreg ev mediu, pentru capriciile castelanului sau pentru seraiul marelui sultan. Pentru calmuci, chirchizi, patagonezi, ca și pentru multe triburi africane, furtul, în special cel de animale domestice, este îngăduit din punct de vedere moral.

Denumirea de *harami* (brigand) este un titlu onorific la beduini și la hediași. Dimpotrivă, se numește *fatis* (hoit) cel care moare de moarte bună în propriul său pat și a cărui mamă îl plînge, jelindu-l astfel: "Of, de ce fiul meu nu a murit de moartea unui brigand" (Burton, *Narrative of Pelegrinage to el Medinat and Mecca*, 1885, III, V).

Guaranii nu fură cu violență, dar cred că este un titlu de glorie să știi să furi obiecte de mică valoare iar a fura, în limba lor, înseamnă a lua sau a prinde (D'Azara, *Voyages Am. Mér*, 1835).

2. **Minciuna.** La barbari, ca și pentru copii, minciuna nu este un viciu ci un merit. Nici unul din indienii din America Centrală, spune Dunlop, nu a voit vreodată să admită că minciuna este un viciu. Oricît ar fi de nedreaptă și de infamă escrocheria prin care unul îl înșela pe celălalt, niciodată nu vei reuși să scoți de la ei o altă exclamație decît aceasta: "Que hombre vivo!" (Ce om abil!).

M. Foreman spune că locuitorii din insulele Filipine considerau minciuna ca pe o șiretenie permisă și comodă.

Literatura primitivă din India considera adeseori minciuna ca pe un mijloc de a reuși în afaceri.

Fidjienii (William, *Fiji and the Fijans*) apreciază foarte mult un mincinos abil și subtil.

Popoarele din Uganda (Wilson și Felkin, *Uganda and the Egiptian*) se preocupă foarte puțin de adevăr și nu consideră niciodată minciuna drept un viciu; dimpotrivă, un mincinos care reușește să inducă în eroare este considerat ca un om foarte inteligent și este foarte admirat.

Mințeau cu plăcere evreii cu Rebecca și Ieremia, creștinii cu Sfîntul Paul, grecii cu Ulisse. Dar minciuna se reduce odată cu dezvoltarea civilizației, mai ales cu a libertății. Chiar astăzi, turcii și rușii se numără printre cei mai mincinoși oameni din Europa. Pentru a constata progresul realizat trebuie să comparăm propensiunea universală și odioasă spre minciună a oamenilor de stat, a Elisabetei, sau minciunile sistematice ale regilor falsificatori de bani din Franța cu politica lui Gladstone și Carnot.

3. **Influența războiului.** O altă cauză a deosebirilor stranii între popoare, pe lîngă influența climei și a hranei (carnivorii sînt mai cruzi, indigenii care trăiesc în regiunile cu climă caldă sînt mai mincinoși), constă și în influențele istorice: popoarele războinice au fost întotdeauna cele mai nedrepte, cele mai crude și mai puțin generoase, observă Spencer (*Moralità nei vari popoli*, 1893).

În societățile primitive, ca și în multe societăți contemporane, starea de război este cea normală și ea este însoțită, în general, de pruncucidere, canibalism, hecatombe funebre, masacre dintre cele mai capricioase și mai oribile.

Fidjienii găsesc că este firesc să ucizi pentru a mînca, deoarece zeii acelei cosmogonii sălbatice se ucid între ei iar acei care nu își ucid dușmanii sînt priviți cu cel mai mare dispreț. Boșimanii, ugandezii, beduinii înșiși ucid cu o voluptate maximă și consideră că cea mai mare dezonoare este să mori altfel decît cu arma în mînă.

În evul mediu acest spirit de agresiune s-a diminuat; dar înșiși regii mai asasinau încă reginele sau sînt uciși de fiii lor, iar setea de sînge și cruzimea cea mai cumplită sînt universale. Carol cel Mare a decapitat într-o zi 4.000 de saxoni; Tamberlan a ridicat piramide de țeste și a asasinat orașe și țări întregi.

Dahomeii, care au un statut social pur militar, sînt lipsiți de orice sentiment afectiv chiar și față de proprii lor copii; cînd unul dintre ei se îmbolnăvește este gonit din colibă.

Locuitorii din Dakota, comanșii din America de Nord, triburile războinice care trăiesc într-o stare cronică de războaie și de discordii sînt foarte cruzi, torturează în diferite moduri pe prizonieri și dau pe bătrîni pe mîinile femeilor care se distrează omorîndu-i prin tortură.

În schimb, popoarele pașnice, vedda, eschimoșii, suanii sînt blînzi, buni și sinceri. Noi vedem în ele, dezvoltat la un grad excepțional, sentimentul solidarității, al bunăvoinței, al generozității și chiar al delicateței morale. Bennet* relatează că după ce a făcut mici daruri unor vedda, într-o noapte, în fața verandei sale, a fost adus un colț de fildeș de elefant de aproape 6 picioare; donatorii nu au putut fi în nici un chip recunoscuți sau recompensați.

---

* *Account of Ceylon*, II, 444.

4. **Alte delicte.** Foarte puține din delictele noastre sînt considerate ca atare de legislatorii barbari.

Mai tîrziu, cînd tribul a început să posede terenuri de vînătoare, în locul particularilor de exemplu, sau, prin el, șeful de trib, a început să devină delict furtul de pe proprietățile tribului, în vreme ce era permis și considerat o virtute furtul de la străini. În Tasmania, în Columbia, fiecare trib avea teritoriul său de vînătoare și cine îl viola era ucis. Eschimoșii sînt cinstiți în tranzacțiile dintre ei, dar nu în cele cu străinii (Parry, *Troisième voyage*).

Iar mai tîrziu, cînd triburile s-au organizat mai bine, în special sub despotismul șefilor sau preoților, categoria delictelor s-a extins nu numai la furt, la rapt, la adulter, ci mai ales la greșelile împotriva șefilor sau împotriva zeilor.

Justinian al incașilor, Pachacutec, a făcut legi împotriva blestemului, omuciderii, paricidului, trădării politice, adulterului, raptului și violului, în special al virginelor sacre, seducției, incestului, furtului, sodomiei, corupției judecătorilor, infracțiuni care erau toate pedepsite cu moartea. Dar cel mai grav dintre toate delictele era adulterul cu o femeie a incașilor; nu numai ea era pedepsită împreună cu adulterinul dar, împreună cu acesta, și fiii, sclavii și rudele sale. Mai mult, toți locuitorii cetății unde ei locuiau erau pedepsiți iar cetatea dărîmată și acoperită cu pietre. (Garcilasso, *Histoire des Incas*, I, 346).

La botași există un adevărat cod pentru antropologia judiciară; sînt condamnate adulterele, hoții nocturni, prizonierii de război, cei care se căsătoresc cu indivizi din același trib, cei care atacă prin trădare persoane sau case.

În insulele Fidji, actele considerate demne de pedeapsă sînt destul de puțin numeroase: furtul, adulterul, raptul, magia, incendiul, lipsa de respect față de un personaj important, cu alte cuvinte ofensa adusă patronului și atentatul la proprietate, deoarece se știe că la sălbatici, chiar și de rase foarte diferite, adulterul și raptul se pedepsesc ca atentate la proprietatea soțului asupra soției (Letourneau).

La azteci se găsesc printre delicte și corupția judecătorilor și beția, iar la asini magia și otrăvirea.

La evrei falsa mărturie, incestul, sodomia, rănirile și mai ales idolatria, care este cel mai grav dintre delicte. "Orașe întregi, dacă sînt idolatre, sînt o *anatemă* iar locuitorii să fie trecuți prin foc și sabie în onoarea lui Dumnezeu, al cărui nume constituie un delict numai dacă este pronunțat!".

D. Adevăratele delicte la sălbatici: cele împotriva uzanței

Aici se află caracterul adevărat al criminalității sălbatice. În timp ce pentru sălbatici adevăratele crime sînt foarte puține - însă deja bine conturate și în timp ce chiar acestea nu sînt recunoscute decît foarte tîrziu și în mod neregulat, în timp ce ceea ce pentru noi constituie delict pentru ei adeseori nu este - există alte delicte care la ei sînt considerate foarte grave și care nu ar fi niciodată considerate de către noi ca atare; ele ar fi considerate chiar semne marcante de civilizație. Acestea sînt prejudiciile aduse uzanțelor stabilite și religiei, ceea ce, dată fiind tendința generală a religiilor de a perpetua uzanțele, oricare ar fi ele, făcîndu-le sacre, sfîrșește prin a identifica religia și uzanțele.

Astfel, în Australia nu le este permis decît bătrînilor și șefilor să guste din carnea de emu. Dacă un tînăr cinstit, cedînd ispitei, după ce l-a ucis îl mănîncă, el este cuprins de remușcări, devine melancolic și cere el însuși să fie pedepsit (Stuart, *Histoire universelle des voyages*, 43).

Tot astfel se întîmplă locuitorului din Hindustan care consumă o anumită bere rezervată numai brahmanului sau evreului care consumă carne de porc sau chinezoaicei căreia nu îi este rușine să se prostitueze dar se rușinează cînd își arată piciorul.

Toată această morală, care reglementează distribuirea cărnii de emu, reglementează și vendeta, dar o vendetă oarbă. De exemplu, dacă un individ este ofensat de un alb, el va încerca să se răzbune nu pe acel alb ci pe toți albii.

Astfel, în Australia nu există moarte care să nu fie cauzată de farmece și care, prin urmare, să nu merite răzbunarea. Un australian, relatează Sander (Letourneau, *op. cit.*), și-a pierdut soția din cauza bolii și a declarat că trebuie să ucidă o femeie din oricare alt trib. De aceea, lui îi este aplicată pedeapsa cu închisoarea preventivă. Din acea zi el a devenit tăcut, cuprins de remușcări la gîndul că nu își va putea îndeplini datoria. Aceasta pînă cînd a fugit din închisoare. După puțin timp s-a întors mulțumit pentru că își îndeplinise obligația sa sacră. Se vede (comentează aici Letourneau) că anumite asociații de idei se întipăresc lent în centrele noastre nervoase conștiente și la o mișcare dată se declanșează în mod fatal.

Aceasta se întîmplă și în virtutea faptului că dacă omul simte o adevărată plăcere la inovațiile minore (precum copilul căruia i se oferă o jucărie, sălbaticul căruia i se transformă tatuajul eliptic într-unul circular), el trădează o aversiune profundă cînd inovațiile sînt prea radicale, aversiune prin care exprimă, acuză sau evită durerea pe care o încearcă la nevoia de a se acomoda, la nevoia de a-și supune creierului propriu transformările mai rapide care nu sînt la îndemîna sa, la omul de rînd și la toate animalele fiind naturale inerția și repetarea mișcărilor deja executate, proprii sau atavice. Astfel, am văzut că animalele domestice nu suportă, fără să protesteze sau să reacționeze, o mare inovație în tracțiunea mecanică, de exemplu întrebuințarea aburului sau a petrolului (Letourneau, *op. cit.*, p. 21, 22). Și copilul, căruia, totuși, îi place să se joace, se irită și devine chiar furios dacă îi este schimbat apartamentul (ceea ce am observat eu însumi la doi copii ai prietenilor mei) și se neliniștește de fiecare mobilă nouă, vrînd să revadă mereu același cadru sau să asculte povestea obișnuită cu aceleași expresii.

Și femeia, care este totuși atît de ahtiată după modă, cînd este vorba, în schimb, de inovații sociale, religioase, politice este cel mai tenace adversar al acestora.

Chiar și la persoanele vulgare, o propunere care urmărește să le schimbe obiceiurile ancestrale, oricît de periculoase și absurde ar fi acestea, provoacă ridicolul și mînia lor. Întregi populații inteligente și foarte culte, precum evreii, se dovedesc în această privință intratabili și îl consideră aproape ca pe un vinovat, ca pe un ofensator al moralei pe acela dintre ei care nu îndeplinește acel rit canibalesc care este circumcizia. Mai mult, oamenii învățați, academicienii, probează adeseori această tendință, protejînd pe descoperitorii de mici fragmente de adevăr dar urmărind neobosit orice descoperire radicală. Și toți afirmă: "Astfel procedau și părinții noștri". Și se pare că acest lucru, care ar trebui să constituie o acuzație foarte gravă, reprezintă cea mai bună apărare întrucît corespunde, de fapt, unei tendințe înnăscute a organismului*.

De aceea, eu am putut să demonstrez în altă parte că omul în stare naturală, etern conservator, nu ar fi progresat niciodată fără combinarea unor condiții extraordinare care îl determinau în mod necesar să depășească durerea inovației pentru compensarea altor dureri mai mari și fără apariția unor oameni singulari, precum nebunii de geniu sau scrîntiții care, datorită faptului că au o constituție nervoasă anormală, un altruism exagerat și o activitate cerebrală cu mult peste aceea a contemporanilor, depășesc evenimentele, o iau înaintea inovațiilor, fără să se gîndească la propria suferință, la publicul care nu de puține ori se răzbună sîngeros pe ei, și procedează precum insectele care, zburînd din floare în floare, transportă polenul căruia, altfel, i-ar trebui mult timp și multe peripeții pentru a deveni fecund**. Este firesc ca la popoarele sălbatice sau la cele primitive, a căror activitate psihică este mai mică

---

* Lombroso, *Tre Tribuni*, Torino, Bocca, 1897.

** *Ibidem*.

decît la popoarele civilizate, reacția împotriva oricărei noutăți care tulbură atît de mult mințile vulgare să fie împinsă pînă la un grad maxim iar autorii lor să fie considerați ca principalii vinovați.

În mai multe locuri, Biblia și foarte vechiul Cod al lui Manu (cartea I-a, art. 108, 109) exprimă bine acest lucru: "Obiceiul imemorial este principala lege aprobată de revelație și de tradiție: în consecință, cine dorește binele sufletului său trebuie întotdeauna să se conformeze cu perseverență la obiceiul imemorial.

De aceea Munii, cunoscînd că legea se sprijină pe obiceiuri imemoriale, și-au bazat pe acestea orice austeritate".

Așa cum religia era oficiul conservator al obiceiurilor prin excelență și așa cum ea a transformat imediat într-o infracțiune la adresa moralei și o insultă la adresa lui Dumnezeu orice infracțiune împotriva obiceiului, tot astfel, încetul cu încetul, se întîmplă ca obiceiurile religiei, sacerdoții, magii, medicii, vrăjitorii etc., chiar și cînd nu deveniseră șefi ai tribului sau ai țării sau ai națiunii, să fie considerați ca sacri și, în timp ce ei se bucurau de o imunitate aproape completă, orice ofensă împotriva lor constituia cel mai grav dintre delicte iar delictul era, totuși, orice ofensă împotriva legilor introduse de ei, oricît de absurde ar fi fost ele.

Am văzut că, în *Codul lui Manu*, brahmanul primea o pedeapsă ușoară dacă ucidea un paria (soudra) dar, în schimb, cel mai mare delict era să ucizi un brahman. Tot aici se scrie (Cartea I-a, p. 99): "Brahmanul se bucură de primul loc pe pămînt: stăpîn suprem al tuturor ființelor. În ce privește lumea finită, ea e proprietatea brahmanului"; iar mai jos: "Învățat sau ignorant, brahmanul este divinitatea atotputernică. Regele ordonă să se toarne ulei încins în gura și în urechile persoanei care face imprudența de a da sfaturi brahmanilor cu privire la datoriile lor. Dacă regele intenționează să ucidă un brahman, cînd acesta a comis, totuși, toate delictele posibile, el îl exilează în afara regatului său, lăsîndu-i toate bunurile și fără să-i facă cel mai mic rău.

Un brahman care cunoaște întreaga Rigveda nu ar putea fi contaminat nici măcar dacă ar ucide toți locuitorii celor trei lumi sau dacă ar accepta de mîncare de la omul cu condiția cea mai umilă" (cap. IX, p. 3171).

În Evul Mediu: "*Unde laici decollantur, inde clerici degradentur, ibi clerici ab officio degradentur*" (Unde laicii fac rău și clericii se degradează, iar unde laicii comit crime clericii decad din menirea lor - Leg. II, 30 - Par., *Deutsche Strafrecht*, I, 1882).

La Novgorod tribunalul era sanctuarul zeului Prawe.

În Islanda treizeci și nouă de preoți erau în același timp șefi și judecători.

În teocrația etruscă, druidă, indiană, egipteană și ebraică delictul era ofensa adusă divinității iar acțiunea sacerdotală se substituia celei particulare și sociale.

Tapo-ul sau *tabu*-ul, pretinsa voință a zeilor transmisă poporului de către preoții oceanici, a căpătat o dezvoltare enormă după ce aceștia au înțeles ce profit puteau să obțină din obligativitatea respectării lui cu maximă severitate. Ei se pricep să smulgă secretul nerespectării *tabu*-ului cu stranie viclenie și îl pedepsesc pe contravenient, aproape întotdeauna în secret, prin sugrumare, otrăvire, aruncare în prăpastie, chiar dacă acesta îl încălca numai datorită ignoranței sale sau chiar dacă el era doar bănuit că l-a violat (Radiquet, p. 159).

Ambiția și lăcomia despoților, intrigile preoților, corelîndu-se cu teama oarbă a mulțimilor și cu tendința de a considera ca delict orice schimbare a obiceiurilor străvechi, au reușit să fabrice încetul cu încetul delicte ciudate. Astfel, în Oceania constituie delict, *tabu*, atingerea corpului unui șef, iar pentru femeie constituie delict atingerea capului sau a instrumentelor soțului ei, chiar ale altui bărbat, sau să doarmă în spatele unui cîine sau să intre în pirogi. Apoi, *tabu*-ul își extinde prohibițiile, sub amenințarea pedepsei cu moartea, la vorbirea de rău a preoților, la schimbarea numelui cu cel al unui animal, la ieșirea din casă după

moartea unui șef înainte de a fi sacrificată o victimă umană, la consumul cărnii de porc cu piele albă sau roșie (Radiquet, p. 555).

În Codul Saxon este condamnat la moarte cel care arde un cadavru în loc să-l îngroape și cel care consumă carne în postul mare (Du Boys, *op. cit.*).

În Codul lui Manu, în mijlocul unor prescripții foarte juste, se întîlnesc și unele de neînțeles pentru cine nu știe pînă unde se întind limitele delictului religios. Omul care distruge grămezile de pămînt, care taie iarba cu unghiile sau care își roade unghiile este condamnat rapid la pierzanie ca fiind detractor și om impur (Cartea a V-a).

Omul nu trebuie să sară peste o cordea cu care este legat un vițel, să nu alerge cînd plouă și să nu-și privească propria imagine în apă.

Cine se urinează în fața focului, a soarelui, a lunii, a unei ape, a unei Duigii, a unei vaci sau în bătaia vîntului își pierde știința sacră. Ziua să-și facă nevoile sale cu fața spre miazănoapte, noaptea spre miazăzi, spre aurora și spre crepusculul serii ca și al zilei (Manu, *Cartea a IV-a*, p. 28).

Rachiul de orez se numește *mala*, semnificînd astfel o acțiune periculoasă și, de aceea, un brahman nu trebuie să bea niciodată astfel de alcool (*Cartea XI*, p. 93). O lege pentru un joc de cuvinte.

În Biblie, cel care lucrează în ziua Sabatului (*Exodul*, 31) este condamnat la moarte; este condamnat la moarte cel care ucide un animal consacrat și cel care mănîncă sîngele sau grăsimea animalelor (*Leviticul*, cap. VII, 24-28) ca și cel care comite un incest, o omucidere, o profeție falsă și tot astfel cel care se dedă de unul singur la actul coitului în timpul menstruației (*Leviticul*, XVIII, p. 19) sau care mănîncă pîine dospită în timpul Paștelui precum și cel care se unge cu ulei și unt sacru pentru a nu fi circumcis.

Din două papirusuri judiciare din Egipt apare că în Egiptul antic erau considerate delict grav, asemenea omuciderii, uciderea unui animal sacru, defecarea în Nil sau profanarea unui mormînt.

Pentru daiași era un delict să ataci trunchiurile arborilor cu topoare în formă de pană, precum la europeni. Morala consta în a-i lovi perpendicular cu axa lor.

În 1840, în China, un patron al unei bărci i-a montat acesteia o ancoră după model european; guvernul a ordonat distrugerea bărcii și pedepsirea barcagiului.

A fuma tabac (Spencer, *Morale nei diversi popoli*, 1893) este mai rău pentru wahabiți decît uciderea unui om iar pentru unele secte rusești din Siberia o asemenea culpă "nici o pedeapsă nu o spală". Tahitienii, ale căror obiceiuri vor servi la înălțarea mai multor temple mici Venerei, consideră o supremă indecență să mănînci în societate, așa cum unii insulari din Fidji ar fi crezut lipsit de respect diminuarea unui sentiment sacru al datoriei și al afecțiunii față de bătrîna mamă dacă nu era îngropată vie.

E. Originile pedepselor*

1. Din cele expuse mai sus începe să se întrevadă maniera în care au luat naștere pedepsele și anume: prin intermediul abuzului însuși al răului și grație a noi delicte.

---

* Alb. du Boys, *Histoire du droit criminel des peuples anciens*, Paris, 1845; Ib., *Histoire du droit criminel des peuples modernes*, tom I, Paris, 1854; T. Thonissen, *Etudes sur l'organisation judiciaire, le droit penal et la procédure criminelle de l'Egypte ancien*, Bruxelles, 1868; Ib., *Etudes sur l'histoire du droit criminel des peuples anciens, Inde Brahmanique, Egypte*, vol. II, Bruxelles, 1869; T. Tissot, *Le droit pénal*, 2e édition, tom. I, ch. XXVII, Paris, 1880; Fr. V. Holtzendorff, *Handbuch der Deutsche Strafrechts*, B. I. & 9e segg., Berlin, 1871; P. del Giudice, *La vendetta del diritto longobardo, nell'Archivio storico lombardo*, 1875, pag. 217; A. Pertile, *Storia del diritto italiano*, vol. V, Padova, 1877; A. Andreozzi, *Le leggi penali degli antichi Cinesi*, Firenze, 1878; Fulci, *Sull'evoluzione del diritto penale*, 1883; Puglia, *Sull'evoluzione del diritto penale*, Messina, 1882; Ferri, *Sull'omicid*, Bologna, 1887; Wiarda, *Geschichte und ausleg der Salische Geschetze*, 1881; Bar, *Deutsche Strafrecht*, 1882; Zastrow, *Zur Strafrecht Stellung der Sclaven*, 1878; Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, 1880.

În legătură cu primele, neexistînd conceptul de delict, nimeni nu se gîndea la sancțiunile penale. Răzbunarea era nu numai permisă dar constituia chiar o datorie.

În Caraibi, administrarea justiției nu este făcută de șef; justiția, pedeapsa se reduc la o răzbunare personală a celui ofensat sau a prietenilor săi; cine se consideră lezat își face dreptate cum poate și cum crede și nu lasă pe alții să se amestece în treburile lui (Lubbock, p. 317).

Indigenii din California, ca și fuegienii, trăiesc încă în anarhie egalitară; fiecare acționează în felul său fără a se îngriji de vecini. Toate viciile, toate delictele rămîn nepedepsite sau, mai curînd, în opinia lor publică nu există nici viciu nici delict. Fiecare trebuie să se apere cum crede de cuviință. Cel puțin așa îi descrie iezuitul Baegert, care a trăit printre ei 17 ani. După Charlevoix, la pieile roșii nu există nici o justiție socială și fiecare își face dreptate în felul său (Ferri, *op. cit.*).

Tonganezii, descriși de Mariner, "nu au în lexicul lor cuvinte pentru a exprima ideile de justiție sau de injustiție, de cruzime sau de umanitate. Furtul, răzbunarea, raptul și asasinatul nu sînt considerate de către ei ca delicte în multe împrejurări".

În 1600, higlanderșii considerau furturile ca acțiuni glorioase și se rugau: "Doamne, seamănă dezordine pe pămînt pentru ca supușii tăi să poată găsi pîine" (Macaulay, V, 13).

2. **Răzbunarea privată.** Arabii beduini nu vor ca ucigașul să fie pedepsit de suveran: vor ei înșiși să declare război lui și familiei sale și să pedepsească dintre aceștia pe cine vor ei mai mult, chiar pe însuși șeful familiei și chiar dacă acesta este absolut nevinovat; iar arabul își urmărește răzbunarea sa pînă la a șaptea generație. La aceștia, ca și la multe alte popoare, chiar moderne, răzbunarea este o datorie morală. Dumnezeul ebraic o impune poporului său; de aceea Samuel îi distruge pe amaleciți. Iar cînd oamenii uită de răzbunare, le-o amintesc Fredegonda și Brumhilda; iar cînd bătrînii simt spiritul de răzbunare slăbind îi leagă cu el pe nepoți, precum abatele Brantôme (Spencer).

Abisinienii abandonează și acum pe ucigaș celor mai apropiate rude ale mortului, care pot să-l pedepsească după voia lor. La kurzi, dacă nimeni nu acuză un ucigaș acesta rămîne, de obicei, nepedepsit; cei apropiați mortului trebuie să ceară și să obțină reparația; dar este mai onorabil să se răzbune ei înșiși decît să recurgă la tribunale (Letourneau).

La kurankoși, omuciderea este pedepsită cu moartea; dar făptașul poate să se răscumpere întotdeauna plătind o sumă de bani prietenilor și rudelor mortului iar afacerea este considerată ca individuală, fără ca nimeni să se gîndească la interesele sociale. Acest concept atît de grosolan despre justiție există cam peste tot în Africa mijlocie; aici nu există niciodată delict ci numai daună care trebuie reparată unui șef sau unui particular (*Ibidem*).

Australienii trăiesc cu mare violență pasiunea răzbunării, pe care ei o aplică într-un mod nediferențiat asupra oricărui membru al tribului din care a făcut parte ofensatorul. Dacă, de exemplu, un indigen a fost jignit de un alb, lui îi este suficient să se răzbune asupra unui alb oarecare.

După cum am văzut mai sus, pentru ei orice moarte derivă din ceva malefic și trebuie să fie răzbunată; de aici o serie continuă de datorii sîngeroase care sînt puternic resimțite.

Fiecare își exercită de unul singur reacția și sancțiunea penală și numai apoi le exercită în acord cu tribul său. Răzbunarea care materializează această reacție este o datorie religioasă și civică.

3. **Răzbunarea religioasă sau juridică.** Răzbunarea era pasiunea zeilor din Walhala, a Dumnezeului Evreilor și a eroilor din Elada. Gudruna, care pentru a-și răzbuna frații uciși de Atila i-a omorît acestuia fiul și i-a mîncat inima, era privită ca un model de virtute. În Biblie (*Numeri*, 6) se recunoaște particularilor dreptul, chiar și datoria, de a răzbuna sîngele, adică omuciderea chiar și numai din imprudență

sau din întîmplare.

În legile germanice mai vechi se acordă o libertate nelimitată răzbunării: "Dacă cineva este nelegiuit și scapă sancțiunilor și dacă, prin urmare, nu este supus unei pedepse, atunci să fie rănit sau ucis! - *Faidam portet*, să se facă război împotriva lui (Wildal, *Strafrecht*, 157).

În legile bavarice răzbunarea trece deja ca oficială: *secundum leges vindictae fur comprehensus judici tradatur* - neprins în flagrant delict - *(După legile răzbunării, hoțul prins este predat judecătorilor).*

În primele epoci ale germanilor era pedepsită infracțiunea contra regelui sau comunei, celelalte infracțiuni nefiind considerate ca rupturi ale păcii cu publicul ci cu subiecții particulari. Statul se apăra numai împotriva ofenselor publice sau militare precum trădările, indiferența (Bar, *op. cit.*).

Ca și la animale și la sălbatici pedcapsa începe odată cu caracterul răzbunării, adică printr-o specie de delict. Reacția contra celor mai puternici și despoți împinge la răzbunări prin asociații iar dacă acestea triumfă delictul devine, la rîndul său, un instrument al moralei.

Dar această vendetă asupra celor mai puternici nu era justiția: ea era o reacție care varia după gravitatea ofensei și, ceea ce este mai rău, în funcție de susceptibilitatea victimei și a prietenilor săi. Prin urmare, aproape întotdeauna ea se reducea la moarte sau la legea talionului: *dinte pentru dinte, arsură pentru arsură* (*Deuter*, p. 19), mutilarea degetelor la pungași (Manu) sau la restituirea obiectului furat.

4. **Abuzul de putere al șefilor. Delictele contra proprietății.** Așa cum viața umană se bucură de puțină valoare la popoarele primitive tot astfel uciderea nu trezea nici o reacție sau o reacție minoră; mai mult, ea nu devenea crimă gravă dacă nu era comisă împotriva unui șef sau unui preot care îl reprezenta pe Dumnezeu pe pămînt sau numai dacă era comisă de un străin împotriva tribului. Viceversa, ea nu era considerată niciodată de o gravitate deosebită dacă era comisă de șef sau de

un preot.

Un kimbuda care a ucis un sclav își ispășește delictul său sacrificînd un bou, al cărui sînge să îl spele pe cel vărsat de el.

Pentru moartea unui sudra, brahmanul făcea o penitență egală cu cea făcută la moartea unei pisici care putea, pe deasupra, să îl mai și fure.

În Africa, la ashantezi, uciderea unui sclav era o acțiune cu totul indiferentă. Dar omuciderea unui mare personaj comisă de un altul atrage asupra asasinului pedcapsa cu moartea, permițîndu-se, totuși, făptuitorului să se sinucidă. În schimb, nu se pedepsește niciodată la moarte unul din fiii regelui*, oricare ar fi gravitatea delictului comis.

Același lucru s-a văzut mai înainte în legătură cu adulterul.

În insulele Fidji, penalitatea juridică este influențată de ierarhia care structurează acea societate iar gravitatea unui delict variază după gradul social al vinovatului, ca în statutele medievale. Un furt săvîrșit de un om simplu este mult mai grav decît o omucidere comisă de un șef.

La bambarezi era pedepsit la moarte hoțul, adulterinul și asasinul, nu însă dacă era fiu de rege sau dacă era meșter.

Însă pe măsură ce, odată cu creșterea desptismului și a forței armelor în invaziile războinice, șefii devin proprietari în locul tribului, furtul împotriva lor devine pentru prima oară delict. Mai mult, întrucît ei erau acela care decretau și aplicau legile, furtul a devenit cel mai grav dintre delicte, în același grad cu adulterul, cînd era comis în dauna lor și de la acest prim caz personal s-a trecut apoi la aplicarea măsurilor punitive și cînd era vorba de alții. Prin urmare, furtul este aproape întotdeauna considerat ca fiind mai grav decît asasinatul care nu leza proprietatea și interesele șefilor. Ferri observă foarte bine că există rase, precum dayașii, la care omuciderea este încă privită cu respect, în timp

* "Și de către noi în țările despotice... Viața eu v-o dăruiesc" (Belli).

ce furtul și minciuna provoacă oroare. În Codul lui Manu, în timp ce uciderea era declarată delict *secundar*, asemănător cu cel de a rupe o plantă, se ordona să se taie în bucăți cu briciul giuvaergiul care făcea contrabandă cu aur. De aceea, în cele 12 Table era condamnat la moarte prin străpungere cu furca cel care fura noaptea nutreturile iar cel care punea foc la arderea pe rug. Se permitea tăierea corpurilor debitorilor și era permis tatălui să-și ucidă fiul, iar pentru 300 deași cineva putea fi absolvit pentru faptul că a rupt oasele unui om liber iar în schimbul a 150 de ași absolvit pentru ruperea oaselor unui sclav.

Între aceste fapte (Spencer, *Morale nei diversi popoli*) și altele foarte multe și foarte cunoscute există, după părerea lui Spencer, o singură trăsătură comună: sentimentul conștient al existenței unei autorități. Va fi aceea a unui Dumnezeu sau a unui șef divinizat, aceea a strămoșilor care au transmis obiceiurile lor, cu sau fără obligația de a le respecta; va fi supremația unui șef viu care promulghează legi sau a unui șef militar care dă ordine; va fi influența opiniei publice exprimată prin intermediul unui guvern sau altfel.

Autorității i se asociază întotdeauna un element coercitiv, infernul sau șeful; respectul uman sau remușcarea; sentimentul a ceea ce trebuie făcut se asociază întotdeauna cu ceea ce trebuie făcut pentru a se feri de sancțiune. Opinia celuilalt, pe care Spencer o consideră un element aparte în formarea conștiinței morale, reprezintă și ea o formă de coerciție, adesea cea mai severă și absolută. Și acest sentiment general se atenuează numai în fața dezvoltării simțului moral, în diferitele sale manifestări. Cu toate acestea, confuzia ideilor morale prevalează la popoarele primitive.

În Polinezia se stabilise o moralitate grosolană: furtul și adulterul erau considerate cele mai grave delicte și pedepsite adeseori cu moartea. În Noua Zeelandă, hoțul era decapitat iar capul îi era răstignit pe o cruce. Însă datorită faptului că șefii centralizau justiția, ei nu o

exercitau decît atunci cînd lor înșile li se făcea o nedreptate.

În Africa, la cafri, furtul era destul de frecvent pedepsit cu amendă și chair cu moartea; tot astfel adulterul, dar numai cu titlu de furt. În schimb, viața umană este foarte puțin protejată. "Soțul își poate ucide soția pentru motivele cele mai neînsemnate" (Letourneau).

În Tibet, hoțul putea deveni sclavul jefuitului. La lombukezi și la azteci furtul era pedepsit cu moartea.

În America, la guaranysi, două delicte sînt pedepsite cu severitate: "sînt cele două principale forme de atentat la proprietate, furtul și adulterul".

La urma urmei, chiar și în Asia, la mongoli, tibetani, birmani, furtul este considerat o infracțiune mult mai gravă decît omuciderea*.

La germani, furtul însoțit de strigăte sau de cornul de vînătoare nu era considerat delict, ceea ce demonstrează cît de departe erau ei de ideea pură a justiției lezate, lucru demonstrat și de inegalitatea tratamentului aplicat în funcție de grupuri.

5. **Transformarea pedepsei. Duelul.** La început, răzbunarea și pedeapsa se confundau, reducîndu-se la o ucidere sau la o rănire care să fie suficiente, să satisfacă victima sau pe prietenii ei de paguba sau de durerea suferite de cel ofensat. Dar ele se aplicau, firește, la întîmplare sau, mai exact, după impulsurile și instinctele fiecăruia și cu o pagubă cu atît mai mare pentru mai mulți indivizi.

Deoarece, probabil, reacțiile tot mai mari care se succedau una după alta ar fi sfîrșit prin a distruge tribul, acesta, pentru a putea dura în organismul său la aceste reacții, la aceste răzbunări aplicate, a dat o normă și, aș spune, un rit care avea multe caracteristici ale riturilor primitive dar care avea deja o atenuare, o formă ordonată. Și astfel, ve-

* Letourneau, *Sociologie*, p. 433, 436, 438, 450, 452, 465, 466, 471, 478; Tylor, *Revue scientifique*, 1874, p. 1204; Ferri, *Omicidio*, *op. cit.*

dem în Tahiti că ucigașul este atacat de prietenii defunctului; el se apără cu scutul și, dacă este învins, orice posesie a sa devine prada acestora și invers dacă învinge. Evident, în acest caz se vede o reproducere pe scară largă a răzbunării personale.

"În anumite ocazii, cînd un individ se plînge pe drept cuvînt de un altul, el poate să-i aplice un anumit număr de lovituri de lance care poate ajunge pînă la 15, timp în care vinovatul nu se poate apăra decît cu scutul. Uneori, sînt mulți care aplică această pedeapsă. De exemplu, unul, lovind prin trădare un membru al tribului vecin în timp ce acesta se apleca să-și ridice arma, a fugit; apoi, obosit de o viață de vagabond, a acceptat să fie pedepsit. Cinci prieteni ai rănitului, aflați la 15 pași distanță, au încercat să-l lovească cu lancea în timp ce el stătea gol cu un scut în mînă. A doua aruncătură de lance a sfîrșit prin a-l lovi într-un picior și atunci s-a declarat că reparația era suficientă iar rănitul s-a reîntors la ai săi.

În aceeași zi, în acel loc au apărut cinci femei care s-au așezat în semicerc, avînd fiecare un scurt baston în mîini. Au apărut trei bărbați înarmați cu scuturi: aceștia erau acuzați de asasinat într-un trib vecin. Femeile trebuiau să primească drept pedeapsă lovituri în cap, dar pentru patru dintre ele acestea nu au fost decît un simulacru, lovîndu-se, în schimb, bastonul lor așezat deasupra capului. A cincea, mai vinovată, a fost bătută, într-adevăr, pe piept. Lesson vede o acuzată de magie în așa mod lovită în cap încît a rămas jos pe jumătate moartă" (Hovelaque, p. 107).

La germani, ca și la australieni, adversarul trebuie ucis, dar nu prin surprindere, iar după legile Ripuarie cadavrul trebuia vegheat sau învingătorul trebuia să fie în măsură să indice rudelor locul unde zăcea cadavrul celui învins. În ansamblu, pedepsele capătă aspectul bătăilor

sau, mai bine, al duelurilor, chiar al luptelor*, care în acele țări au luat forma duelurilor. În prealabil, triburile își dau acordul și la nevoie oferă arme adversarului. La un semnal se aruncă sulițe. După un anumit număr de morți adversarii își dau mîna și sfîrșesc prin a trimite ambasadori (*Idem*, p. 108). Sau se așează față în față, iar luptătorii ies din rînduri în grupuri și aruncă sulițe unii în alții, niciodată mai mult de o lovitură și întotdeauna în cap, fără să fie permisă pararea loviturilor.

Primele forme de pedepse legalizate au fost, desigur, dueluri sau lupte ale mai multora împotriva unui presupus vinovat, după cum se observă la animale; în fond, lupta împotriva unei singure persoane sau a cîtorva, transformată apoi în ritualuri juridice.

6. **Amenda, restituirea.** Potolindu-se tot mai mult sufletele iar viața umană devenind tot mai prețioasă și, în același timp, mai prețioasă devenind proprietatea, s-a ajuns să se caute compensația nu numai în răni dar și în valori sau în reparația garantată de către trib.

Compensația a respectat aceleași norme ale răzbunării: ea varia, astfel, după gradul social al ofensatorului și al ofensatului.

La asinieni și la așantezi cine fura era amendat: neavînd cu ce să plătească, ai lui și satul său răspundeau pentru el. Și în Tibet părinții hoțului erau implicați în pedeapsă sau, mai bine zis, în amendă.

Așantezii îl castrau pe cel care fura de la rege și pe cel care se bucura de sclavele acestuia; ei îl condamnau la moarte pe cel care îi viola femeile și acuza fără temei. Cine ucide un sclav plătește prețul proprietarului, cine ucide pe unul dintr-o castă inferioară îl plătește cu valoarea a șapte sclavi și tot astfel cine distruge un semn de proprietate; un furt de valoare mică atrage răspunderea făptașului; dacă este grav, familia infractorului devine responsabilă de furt. Ea poate, la rîndul ei, să-l ucidă pe hoț dacă îl consideră incorigibil (*Revue anthrop.*, 1882).

---

* Și aici amintesc că Vanicek, *op. cit.*, derivă pe *bellum* din *duellum*.

Cînd omul nu posedă decît propriul corp, compensația, pentru orice delict, era moartea sau rănirea în duel. Dar cînd proprietatea s-a extins, deoarece compensația delictului cuprindea mai mult decît întreaga pagubă produsă, s-a găsit în valori o compensație mai bogată. Astfel, vedem că și la afgani 12 femei compensează o omucidere, 6 mutilarea mîinii, a urechii sau a nasului, 3 pentru un dinte (Elphinstone, *Tableau du royaume de Cabul*, I, 156).

Coranul acordă 20 de cămile pentru o omucidere iar în Biblie cine a furat un bou este obligat să plătească în schimbul lui 5 dacă l-a pierdut deja, 1 dacă boul furat este încă viu. Cine a lovit o femeie însărcinată plătește amendă soțului; dacă însă o ucide este ucis; cine violează o fecioară este obligat la o amendă de 50 de sicli și apoi să o ia de nevastă (*Deut.*, XIII).

Legea celor XII Table accentua deja compensația în bani. *Si membrum rupet, nisi cum eo pacit, talio esto.* (Dacă cineva rupe unui om o mînă sau un picior și dacă nu are cum să-l despăgubească pentru aceasta, atunci omul să fie răzbunat).

La germani, puterea socială nu consideră că sînt de domeniul justiției ofensa privată și asasinatul. Ea nu intervenea decît atunci cînd rudele mortului renunțau la dreptul răzbunării personale și se mulțumeau cu o compensație pecuniară, *vehrgeld,* sau o răscumpărare a răzbunării al cărei garant ea devenea; ulterior, statul a adăugat propria amendă, *fredum*.

În curiosul *Digeste penal* al principelui Leu sînt enumerate cinci specii de pedepse: tăierea nasului, a piciorului, însemnarea, castrarea, moartea și pentru fiecare este stabilit un TARIF DE RĂSCUMPĂRARE.

Pedeapsa	*Suma*		*Numărul de infracțiuni pentru care există răscumpărare*
Însemnare	Uncii de aramă	600	1000
Tăierea nasului		1200	1000
Tăierea piciorului		3000	500
Castrare		8000	500
Moarte		6000	200*

După Sumner Maine (*Antico diritto*, cap. I), contestat apoi de Pantaleoni (*Rassegna nazionale*, mai 1882), θεμιστες al regilor homerici pentru comandă, sentință, inspirație divină este adoptat și pentru a denumi tributul (*Iliada*, X, 756) iar semnificația acestuia, personificată în zeița Temi, trebuia ulterior să se arate adeseori venală dacă astfel a fost la origine. Găsesc explicația acestei semnificații contrastante și contradictorii în calitatea pedepselor de atunci, aproape toate constînd în compensații.

De fapt, în *Iliada*, Ahile ucide doisprezece troieni, drept ποινη, compensație pentru uciderea lui Patrocles. Dar se primește, spune Aiax, și compensația pentru uciderea unui frate sau a unui fiu. După ce a plătit, ucigașul se reîntoarce la ai săi iar ofensatul astfel recompensat renunță la resentimente (Homer, *Iliada*, X, 682). ποινη sau pedcapsa divină din *koena*, din *ki* - a verifica, a număra, a amenda în sanscrită (Vanicek, *op. cit.*, 152).

Pentru uciderea unui franc amenda era de 200 de solzi. Se despăgubeau și furturile. Sclavii plăteau cu viața pentru delictele care la

* Legge, *Chinese classies*, tome IV - V.; Bancroft, în *Native Races of the Pacific*, tome I, p. 348, observă un tarif foarte asemănător la caorezi.

omul liber costau doar 45 de solzi (Del Giudice, *La vendetta nel diritto longobardo*, 1876).

Din aceste amenzi a derivat în germană omofonia pură a lui *skel* - a ucide și *skal* - a fi dator (Grimm, *Geschichte der Deutsches Sprache*, 1840) din *mordrum* - omuciderea și dreptul care se plătește judecătorului, drept de confiscare (Boys). În Rusia, un cuvînt vechi, *vina*, înseamnă pedeapsă și datorie, ceea ce înseamnă că pedeapsa era aproape întotdeauna un fel de plată.

Desigur, la aceasta au contribuit un interes bine cunoscut și necesitatea. Rasele comerciale care voiau să aibă relații cu alte popoare au renunțat la jafuri asupra acestora pentru a evita întreruperea schimburilor și au devenit apoi cinstite prin obișnuință.

Astfel a explicat unul din șefii Ugandei lui Speke, cu surprindere, pentru ce le-au fost restituite obiectele furate mai înainte într-o agresiune care avea ca scop să-i oblige să plătească un tribut.

7. **Rasele.** Există caractere specifice care au contribuit ca unele rase, care le posedau încă de la origini, ca printre noi unii copii, să abandoneze obiceiurile războinice. Astfel se explică de ce todezii, bodezii, ainezii sînt conștiincioși, scrupuloși, restituie la termenul convenit sumele care le-au fost împrumutate, așa cum la puțină distanță de balanții rapaci trăiesc pașnicii bagnuși care cultivă orezul. Lîngă foarte triștii zacka-khail trăiesc kurubarii, vestiți prin sinceritatea lor. Ei nu mint niciodată; preferă mai degrabă să moară de foame decît să fure, lucru pentru care sînt aleși la paza recoltelor (Taylor, *Sociétés primitives*, Paris, 1874).

În contractele lor, alfantușii, badoșii, konzii, santalezii, weddașii sînt cinstiți pînă la meticulozitate. Nu se ceartă între ei, sînt casti, nu aplică legea talionului și respectă femeile; sînt întotdeauna gata să ofere un ajutor, chiar dacă nu sînt religioși. Cel mai mult ei adoră spiritele morților, în timp ce 3000 de ani de monoteism nu au reușit să-i facă mai buni pe evrei (Spencer, *Revue philosophique*, 1884).

Există aici o influență a rasei și în maniera în care o influență individuală se poate observa și la popoarele cele mai sălbatice. De exemplu, la hotentoți și la cafrezi există indivizi mai sălbatici, incapabili de orice activitate și care trăiesc din vagabondaj, din eforturile altora: sînt așa-zișii fingași din Cafri, sonquașii de la hotentoți (Mayhew, *op. cit.*).

8. **Alte cauze ale compensației.** La transformarea în compensație a vendetei a contribuit extragerea însăși a vendetei care, firește, era întotdeauna disproporționată față de cauză și, prin urmare, trebuia să fie sursă de agitație și resentimente continui.

Astfel, Legea Mozaică permitea răzbunătorului sîngelui să ucidă un ucigaș care a comis un omor chiar și din imprudență (*Deuteronomul*, par. 19) iar apoi prevedea trei orașe unde acesta putea cere azil (*Numeri*, XXXIV - XXXVI). În Numeri, XXXIV se face chiar referire la o măsură legislativă specială dată, *pe atunci adunarea juridică*; aceasta trebuia să devină unul din germenii colegiului juridic.

În Fuero Juzco, din Spania, nu se permitea *talionul* pentru rănile cauzate la cap deoarece reparația exceda ofensa (Du Boys, *op. cit.*). El nu era permis și cînd cel ucis nu avea rude foarte apropiate. Vendeta era prevăzută în *pranda* rusă, în care se întrevede deja principiul amenzii: dacă se întîmplă ca un om să ucidă un alt om, fratele își răzbună fratele, fiul sau tatăl acestuia dacă nu există fiu sau nepot care să o facă. Dar dacă lipsește orice rudă, amenda va fi de 40 de zile de muncă.

Dar la acest lucru au contribuit mai ales bogăția acumulată și posesia unei proprietăți cu care se puteau compensa într-un mod mai proporționat daunele. Și aceasta, la rîndul ei, a mărit puterea șefilor care erau chemați să determine și să impună daunele.

O dată introdusă plata unei compensații în schimbul vendetei pentru omucidere, era firească intervenția unei terțe persoane, a autorității care trebuia să o fixeze, după cum să determine și extinderea aceluiași sistem la toate celelalte delicte care întotdeauna se soluționau prin fixarea unei pagube reale.

9. **Şefii.** La menţinerea pedepselor s-au adăugat apoi, cînd ele s-au schimbat în compensaţii, avantajele pe care le aveau şefii şi preoţii.

În Tibet, bogatul poate răscumpăra un ucigaş plătind o indemnizaţie rajahului, marilor funcţionari şi familiei mortului. În caz de insolvabilitate, criminalul poate fi legat de cadavrul victimei sale şi aruncat în apă.

În Uganda (Speke) era condamnată la moarte persoana care, şezînd în faţa regelui îşi expusese un deget gol al piciorului sau nu îşi încheiase haina de scoarţă sau nu salutase conform ritualului sau numai dacă atinsese, chiar şi din întîmplare, hainele regelui şi tronul. Există în acest caz influenţa puterii despotice care, o dată declanşată, frizează limitele absurdului; dar pare sigur (Speke) că multe din aceste delicte de *lèse majéstée* au fost inventate de rege, cum se va vedea mai tîrziu la Cezari, din raţiuni financiare. Drept probă, Speke relatează că un funcţionar care s-a prezentat la curte cu o pieptănătură puţin elegantă, a putut, din această cauză, să-şi piardă capul. Totuşi, pedeapsa a fost înlocuită cu o amendă în vite, capre, găini şi bare de alamă.

În călatoria sa, Speke a asistat la unul din aceste schimburi curioase între viaţă şi compensaţie. Un curier din Mtesa, care îmbrăcase, contrar oricărui drept, o piele de tigru, blazon al familiei regale, a fost amendat de un şef... "Dacă eu îl denunţ (spunea el lui Speke) el îşi pierde mai mult ca sigur capul". De aceea, făptuitorul a fost foarte mulţumit să plătească amendă 100 de juninci!

10. **Religia.** Aşa cum religia a perpetuat întotdeauna şi a beneficiat de uzanţe, tot astfel ea a fost prima care le-a extins în avantajul său în ţările în care elementul teocratic a prevalat în faţa celui războinic şi le-a perpetuat pînă în zilele noastre.

Aşadar, instrumentul cel mai puternic în reacţia împotriva delictelor, bineînţeles avînd întotdeauna în vedere preferinţa pentru acele delicte superstiţioase care pentru noi nu ar fi nici măcar contravenţii, a

fost, după şefi, preoţii Koen, Toa, Tabib, Nigrata, aproape întotdeauna concomitent medici şi ghicitori. Aceştia, de unii singuri sau aliindu-se cu şefii, iau ca pretext nu numai orice delict sau păcat dar şi orice dezastru, orice anotimp al anului pentru a demonstra că există vreun păcat de pedepsit, o victimă de ales, urmăresc pe adevăraţii vinovaţi sau pe cei prezumtivi şi, în acelaşi timp, îşi sporesc propria lor autoritate - şi în cadrul multor nedreptăţi adeseori pedepsesc cîte un infractor veritabil.

Influenţa teocratică ne explică de ce în Biblie se găsesc numele de *păcat* şi *culpă*, *katta* şi *nuavon*, ajunse într-o sinonimie perfectă cu *sacrificiul* care se făcea pentru păcat şi culpă. Tot astfel se întîmplă în India, în sanscrită găsindu-se termenul *klevesa*, păcat şi sacrificiu, cuvînt-emblemă cum ar spune Marzolo, care ne arată de ce ideea de delict nu a apărut la om decît numai după aceea a pedepsei suferite pentru delinctul însuşi, ceea ce se întîmplă, după cum vom vedea, la delincventul înnăscut.

Din această influenţă teocratică derivă celebrele *judecăţi ale lui Dumnezeu* medievale, care au fost adoptate cu o uniformitate specială de toate popoarele primitive. Cînd adevăratele mărturii lipseau, cum nu puteau să pară juste referinţele la Dumnezeul lor, şeful şefilor care guvernează destinele umane, unor populaţii care confundau religia cu justiţia şi judecătorii cu preoţii?

Firesţe, intervenţia sacerdotală nu era niciodată gratuită. "Oricine (este scris în *Levitic*, cap. V) va fi depus o mărturie sau atins un cadavru sau excremente umane va trebui să ofere Domnului pentru răscumpărarea culpei o oaie sau o capră, sau cel puţin două turturele sau doi porumbei: unul pentru sacrificiul în vederea răscumpărării păcatului, celălalt pentru holocaust. El trebuie să îi aducă preotului, care sacrifica în primul rînd animalul prevăzut pentru răscumpărarea păcatului, căruia îi răsucea gîtul. Dacă nu avea cele două turturele, vinovatul aducea o zecime dintr-o *efa* de făină. Cînd cineva a furat

lucruri consacrate Domnului, pe lîngă restituire el trebuie să aducă în vederea sacrificiului un berbec fără defecte plus a cincea parte din lucrurile furate. Tot astfel se proceda cînd cineva și-a călcat cuvîntul sau garanția de depozitare sau a jurat fals etc".

În ansamblu, pentru cine le studiază bine, și acestea sînt cazuri adevărate de fraudă sau de trafic cu cele sfinte în vederea cîștigului sau dominării, exercitate de către șefi sau preoți. Și totuși, grație acestora sau altor analogii practice, a pătruns adevărul moral în lumea umană în care, probabil, o virtute absolută și foarte dură nu ar fi fost necesară.

Am văzut puțin mai sus la ce prețuri absurde a dus practica *tabu*-ului; și totuși, după Radiquet, acestuia i se datorează, pe lîngă împiedicarea apariție foametei, prohibirea uciderii animalelor utile și interzicerea distrugerii plantelor cînd acestea erau pe cale de dispariție. El a împiedicat epuizarea peștelui pe coastele marine, a interzis căsătoria între consangvini, a stabilit respectul proprietății și al conservării ei, a contribuit la dezvoltarea raporturilor sociale, făcînd, de exemplu, ca un dușman, dacă era invitat la sărbătorile tribului, să nu poată fi atins.

Și după Du Boys, *tabu*-ul are meritul de a fi inițiat stoparea furtului practiçat de toate popoarele oceanice.

După Du Boys (*op. cit.*), la germani omuciderea a început să scadă odată cu dezvoltarea cultului zeiței Freyr, la ale cărei sărbători (*Freda*) se încheiau armistiții între prieteni și adversari care se extindeau la cei slabi (femei, copii etc.) împotriva celor puternici. În aceste intervale au luat naștere tîrguri și piețe provizorii care, ulterior, au devenit stabile printr-o securitate sporită, ceea ce a dus la apariția orașelor, precum cele hanseatice, în care tendința comercială a continuat. Iată cum religia, încrucișîndu-se cu interesele, a contribuit la diminuarea delictelor și la introducerea unei legislații penale deoarece cine împiedica desfășurarea Fredei era pedepsit cu moartea.

În fond, religia, bazîndu-se mai întîi pe interesul, chiar culpabil, al celor puțini și vicleni, apoi pe interesul celor mulți care indirect obți-

neau de aici un avantaj, a stabilit, alături de multe superstiții, ideea morală a culpei și a introdus și extins pedepse care mai înainte erau, probabil, doar în avantajul legislatorilor, acestea extinzîndu-se ulterior asupra întregii rase umane care - în afara altei frîne decît forța mușchilor - nu s-ar fi putut constitui într-un adevărat organism.

11. **Sectele.** Uneori, la această transformare și la introducerea pedepsei a contribuit și formarea unor asociații secrete, adeseori sub o înfățișare religioasă, care au apărut la rasele mai barbare ca și în țările necivilizate, oprimate de tiranie. În plus, cei slabi, împinși de nevoia de a reacționa împotriva samavolniciei celor mai puternici, comit delicte care, în fond, nu sînt decît o aplicare foarte grosolană a pedepsei, prin urmare un instrument foarte impur al moralei dar cu toate acestea eficient și care, de aceea, sfîrșește uneori prin a triumfa.

Astfel se întîmplă în principiul camorrei, care era un gen de apărare a privilegiaților organizați împotriva privilegiaților anarhici. Tot astfel, în Africa există sindungii, asociații secrete constituite cu scopul de a-i obliga să plătească pe debitori. În Senegal au apărut, de asemenea, asociațiile Mumbo Djembo, împotriva femeilor care comit adultere (Hartmann, *Les peuples de l'Afrique*, p. 219), în același mod în care la Duni existau societăți în favoarea avortului și pruncuciderii (*Ibidem*).

La Angoy, kinshasa, calitatea de membru este ereditară iar novicii sînt acceptați după multe probe. Șeful îi convoacă într-o pădure și le dă o mască de lemn și haine de scoarță și foi pentru a se travesti. Astfel străbat satele, apucînd orice drum le convine. Cine vrea să redobîndească un credit se adresează șefului, care deleagă pe un membru asociat să asedieze casele debitorilor și să le ridice vitele.

Dar aceste asociații, chiar dacă sînt moralizatoare, sînt, în fond, pretutindeni criminale. Se povestește că dacă sînt nemulțumiți, în adunările lor restrînse, de locuitorii unui sat, fac aici măcel (Hartmann, p. 219).

În Haiti există asociații secrete care, în numele zeului Fetiș, incită la cruzime față de albi; invers, altele îndeamnă la blîndețe și la reacție împotriva temperamentului feroce al raselor de culoare.

La Kimbunzi, în secolul al XVI-lea, s-a format o asociație secretă al cărei scop era de a se opune canibalismului menținut de preoții sîngeroși și de legile barbare. Era asociația numită a Empacasseirošilor, ai cărei membri s-au distins în vînătoarea bivolilor. Ei aveau obligația severă de a păstra secretul, fiind aleși dintre războinicii cei mai destoinici și după probe dificile. Canibalismul a fost abolit iar empacasseiroșii, antrenați în războaie continue, au trebuit să emigreze.

Analog cu aceasta a fost, în Evul Mediu, Tribunalul Săgeții, care se aduna prin aruncarea săgeților; dacă acestea erau în număr de 27 sau 32, atunci începeau să dea sentințe. În Spania a existat asociația Hermandad (Boys, IV), care a luat ființă din oameni liberi între secolele XII-XIII pentru a reprima brigandajul și perceperile de impozite ale castelanilor. Ea executa sentințele fără a respecta legea, aproape întotdeauna condamnările fiind moartea sau tăierea unui organ, de exemplu tăierea piciorului unui hoț. Cu toate acestea, ea a fost considerată atît de utilă încît înșiși regii Spaniei au autorizat-o și au stimulat-o.

12. Desigur, mai brutal, dar la fel de nedrept și criminal, a fost celălalt mijloc de represiune, *antropofagia juridică*, după cum îl numește Letourneau. După cum s-a văzut, ca și adulterinii, hoții nocturni etc. erau la batteși condamnați să fie mîncați de către popor. Sentința, în timpul cît judecătorii beau un pahar, devenea definitivă, dar executarea ei era amînată două sau trei zile pentru ca să se poată aduna publicul iar în cazul adulterului pentru ca părinții femeii să poată lua parte la festin; soțul avea dreptul la bucata cea mai bună (Letourneau).

Infractorii (vinovații) erau legați de trei stîlpi și, la un semnal, mulțimea se năpustea asupra lor, sfîrtecîndu-i cu aschii și cuțite sau numai cu unghiile și cu dinții. Bucățile smulse erau devorate imediat, crude

și sîngerînde. Ele erau numai introduse într-un amestec pregătit mai înainte din nuci de cocos, suc de lămîie, sare etc. În cazurile de adulter, soțul avea dreptul să aleagă, conform rangului său, prima bucată. Atît de mare era înghesuiala pentru a apuca bucăți din trupul condamnatului încît în ciocnire se răneau unii pe alții.

Și în insula Bow se devorau asasinii și acesta este singurul loc din Polinezia unde s-a constatat canibalismul juridic care, după Bourgarel, se practica și în Noua Caledonie, ca răzbunare publică împotriva condamnaților la moarte; după Marco Polo, el se practica și la tartari.

Cine poate ști cîte sentințe nu au fost sugerate de lăcomie, de pofta de carne umană? Și totuși, chiar și această oribilă practică criminală, care s-a păstrat și atunci cînd civilizația deja evoluase puțin, a putut să contribuie la diminuarea delictelor!

Chiar și obiceiul coitului de către toți bărbații din cetate a adulterinei în vechiul Latiu, cine știe de cîte ori a împins la o judecată nedreaptă pe oamenii libidinoși! Și în ochii noștri aceasta nu este o formă de delict?

13. **Concluzie.** Să rezumăm: amintind cum impulsul care a putut să contribuie la reacția împotriva delictului a fost acela al răzbunării, că promiscuitatea Venerei a dispărut datorită incestului introdus prin capriciul nobilimii, datorită poliandriei și poligamiei originare mult mai mult decît datorită rarității sau abundenței femeilor, datorită predilecției șefului sau a celui mai puternic din trib pentru o anumită femeie (așa cum s-ar întîmpla într-un bordel datorită violențelor unui *amant* și mai tîrziu datorită raptului și a dominării mai puternice a unui șef), tot astfel constituia un delict la adresa soției sale cînd îi erau atinse celelalte femei (vezi mai sus). Și așa cum pedeapsa pentru furt a început să se folosească în mod prevalent de cuceriri, de șefi sau de către cei mai puternici, care voiau să-și păstreze posesiunile obținute și să nu le mai

împartă cu cei mai puțin valizi, tot astfel prin furturile de la șefi a început justiția așa cum a început și reacția împotriva adulterului. Se poate conchide, fără să comitem o eroare grosolană, că moralitatea și pedeapsa au apărut, în mare parte, din crimă.

14. **Vestigii ale tendințelor criminale antice.** Unele viscere și mușchi rudimentari atestă importanța și preexistența acestora într-o măsură mai mare la organismele inferioare sau în perioada foetală; tot astfel, unele rituri considerate a fi la baza religiei, rezistența conservatoare a uzanțelor mai vechi, chiar și după ce ele și-au pierdut urma lor de origine, amintesc existența obiceiurilor mai barbare și le reconstituie evoluția pînă în zilele noastre.

Astfel, o evoluție a canibalismului sacru și a pruncuciderii sacre a rămas în circumcizia evreilor, care este ritul lor cel mai venerat, și în expresiile din dialectul venețian *orecchiotto* (urecheat), *porzione* (porție), *crepa* (crăpătură), *tazza* (fund, gaură) și *coppa* (din kopf), ca în ostia creștină.

Astfel, promiscuitatea Venerei, încă persistentă în Andaman, care din necesitate ducea la matriarhat, femeia fiind singura care se putea cunoaște ca *rudă* adevărată, este amintită de obiceiul popoarelor etrusce de a numi familia după mamă chiar într-o epocă deja culă, cînd erau întrebuințate pe scară largă alfabetul și pictura. Chiar și în epoca noastră, cum inspirat atrag atenția Fabretti și Flechia, o urmă a acestei influențe a rămas în numele proprii: *Cecilia, Margherita, Russa* etc. și este amintită în obiceiurile japonezilor de a spune unchiului *micul tată* și a unchilor chinezi de a spune nepoților *fii.*

Prostituția, care a precedat căsătoriile, *mai ales* cea sacră, este amintită într-o epocă mai recentă în sărbătorile dionisiace și în Lupercalii ca și în cuvintele ebraice *Kadessa santa* și *prostituta, Kadessud prostribolo* și *sacristia* și la numeroase secte care au confundat chiar religia cu prostituția și, adeseori, ambele cu omuciderea.

Picard își spunea noul Adam, izgonit de Dumnezeu pentru restabilirea legilor naturale care constau în goliciune și comunitatea femeilor. În același fel au apărut adamiții, care aveau ca rit împreunarea publică - în ideea că coitul a reprezentat unirea mistică a fraților și a surorilor lui Iisus Hristos. Ei mergeau goi pentru a aminti păcatul lui Adam, se ascundeau în păduri în grupuri și au continuat să existe pînă în secolul al XVII-lea (Dufour, *op. cit.*).

Cainienii divinizau răul și pe Cain și credeau că orice plăcere este prezidată de un geniu, al cărui nume îl invocau cînd începeau să se bucure de aceste plăceri, printre ele numărîndu-se în primul rînd tribadismul și sodomia (Dufour).

Și nicolaiții făceau din sodomie un rit, deoarece o carne curată trebuia să placă mai mult lui Dumnezeu (Dufour, *op. cit.*, IV).

Pînă în 1700 mănăstirile erau centre de prostituție pentru mărimile zilei și pentru preoți. D'Argenson își făcuse *haremul* său în mănăstirea Magdalenei din Traynel iar cardinalul din Bernys își avea amantele sale în mănăstirile din Veneția (Dufour, V, p. 165; Cassanova, *Memorie*, III).

Otrava cu arsenic se distila într-o mănăstire a surorilor din Perugia. În 1670, otrăvitoarele pariziene din înalta societate alternau rugăciunile diabolice cu *prafurile de succes (polveri di successione)* pentru a obține moartea soțului sau fidelitatea amantului. Un preot citea rugăciunea pe pîntecul unei prostituate gravide, scotea apoi din el fătul ale cărui sînge și resturi incinerate serveau drept filtre. Numai otrăvitoarea Voisin a ucis 2500 din aceste mici victime (Vezi *Les archives de la Bastille*, 1866, 1873).

În Rusia, secta skakunilor cunoaște, între practicile religioase, incestul; scopiții merg pînă la castrare, la mutilarea femeilor pentru a se conforma unui citat din Evanghelie prost interpretat (Sfîntul Matei, 19). Alții merg mai departe și ajung pînă la canibalism, ucigînd prin zgîlțiire

copiii cu al căror sînge fac apoi libaţiuni în locul eucaristiei (Filaret, *Istoria Nouusskoiss*, 1870) dar, bineînţeles, abţinîndu-se în zilele de post.

Rapturile sau, mai bine zis, violurile care au precedat căsătoriile au lăsat o urmă în riturile nupţiale ale aproape întregii lumi, inclusiv în cele din antica Romă care, după cum se ştie, şi-a început epoca sa istorică cu unul din aceste rapturi (vezi mai sus).

Răspîndirea imensă a omuciderii şi a furtului în lumea primitivă ne explică de ce, şi în epocile mai puţin crude, ele au fost atît de frecvente încît trebuie să fie considerate ca un adevărat factor istoric. În epoca lui Machiavelli şi, mai mult, în epoca Evului Mediu, asasinatul politic era o armă diplomatică şi, de aceea, istoricii au reabilitat familia Borgia şi chiar pe Ezzelini.

În 1528, imperialii asediaţi la Napoli au recurs, pentru a procura alimente, la asasinarea micilor vestale (*vesticelli*) iar după căderea lui Lautrec mulţi baroni au continuat războiul, dar sub formă de brigandaj în Puglie. Gentilomi scăpătaţi, uneori mari seniori, nu ezitau să se amestece cu briganzii care ajunseseră să considere acţiunile lor drept patriotice şi glorioase, atacînd micile sate pentru a le prăda, şantajîndu-i pe cei mai bogaţi etc.

În 1610, împotriva banditului Sciarra s-a constituit un adevărat corp de armată de 4000 de oameni dar fără rezultat, întrucît comandantul său, Spinelli, aproape că şi-a pierdut viaţa iar Sciarra a ajuns pînă în Lucera, învingînd oastea alcătuită din mari coloane, cu trompete şi stindarde în fruntea lor.

În 1559, briganzii comandaţi de Marcone au asediat Cotrone. Un abate, Cesare, a îndrăznit să li se alăture la Napoli. Viceregele din Napoli permitea să intre în cetate, în 1642, briganzi pentru a-i folosi împotriva lui Masaniello ca şi împotriva ducelui de Guise. Iar masacrarea hughenoţilor şi asasinarea lui Henric al IV-lea au fost lăudate de pontifii romani.

Cronicile din Sicilia, încă în epoca dominaţiei spaniole, sînt pline de decrete ale viceregilor împotriva briganzilor, de istorii ale torturilor pline de cruzime, decrete impuse inutil pentru a-i distruge pe briganzi. Într-o zi, în timpul domniei Napoleonilor, Taccone intra triumfal în Potenza iar Antonelli ducea tratative de la egal la egal cu Giuseppe Bonaparte.

Şi în Veneţia, încă de pe timpul lui Napoleon, aşa-zişii *buli* făceau acte de bravură încît ei dispuneau, după gradul lor, de voinţa celorlalţi numai prin teroarea pe care ştiau să o răspîndească în rîndul a cît mai mulţi oameni.

În Mexic, chiar şi astăzi, fiii de familii nobile nu cred că este o abatere să fie agresori de stradă, ca în 1400 la Paris.

Sub Carol al VI-lea, în Franţa, *mazzuolatorii, borgognomii, zingarii, armagnachii* erau adevărate grupuri de briganzi, compuse din foşti soldaţi aventurieri, din vagabonzi care, pe măsură ce societatea se rafina iar străzile se transformau în mari centre ale Parisului, se retrăgeau în pădurile de la Rouvray şi Estrellere unde fugarii din războiul civil le îngroşau rîndurile.

În secolul al XIV-lea, în Germania, în timpul luptelor continue dintre Biserică şi Imperiu, toate oraşele, în special cele libere, furnicau de asasini eroici, raubritter, care trăiau furînd şi asasinînd. Cîntecul lui Eppelein le celebrează încă legenda printre popoare şi mulţi dintre suveranii actuali sînt descendenţi din vechii raubritter.

În intervalul 1600-1644, în Italia existau numeroşi briganzi nobili cărora nu le era ruşine să devină hoţi comuni. Mancina a început ca hoţ şi asasin comun, a demonstrat un mare curaj şi a devenit şeful unei bande de tîlhari în Gargano pe care apoi l-a ocupat după toate regulile războiului, fiind făcut colonel în Piemonte. Pezzola, în 1640, a început ca asasin şi jupuitor de preoţi şi, totuşi, a fost primit cu onoruri regale la Roma, a răpit pentru Spania pe contele de Sans şi a oferit marelui duce din Toscana 1500 de soldaţi.

Piccolomini, infractor avînd la activ 370 de omucideri, a fost primit cu toate onorurile de nobilii din Roma care au organizat în onoarea lui un mare turnir cavaleresc.

În 1680, o campanie de piraţi englezi a declarat război lumii, înălţînd un steag pe care era pictată moartea în formă de schelet care străpunge o inimă sîngerîndă. Răspîndind teroarea în Belgia şi chiar în Anglia şi dispunînd chiar de 500 de nave, aceştia au reuşit să-şi întemeieze o republică în Insula Providenţei cu emblema: "Amici cu noi înşine, duşmani ai întregii lumi". Numai în 1720 Anglia a reuşit să-i distrugă.

În timpul domniei lui George al III-lea, Londra (Duran, *London in the Jacobite Time*) apărea ca un regat african; mii de spînzuraţi răspîndeau în jur o duhoare insuportabilă şi, totuşi, drumurile mişunau de tîlhari. Cei atîrnaţi în streang, cu sutele pe lună, nu făceau nici o impresie; adeseori, poporul ucidea cu pietre pe infractorii expuşi oprobiului public iar studenţii înşişi, înarmaţi cu bastoane, ucideau pe călători.

În epoca lui Iacob al II-lea hoţii erau atît de numeroşi pe drumurile publice încît călătoriile deveneau periculoase. Dintre aceşti hoţi, unii erau de familie bună, precum Kind, spînzurat în 1688, care era fiu de preot şi educat la Cambridge. Nevison a impus un tribut de patru ori pe an văcarilor din Nord, în schimbul protejării lor de ceilalţi hoţi.

Despre un oarecare Biss, spînzurat în 1695, se cînta o baladă în care se spunea:

"Am făcut eu rău vreodată?
Sufletist şi liberal
Ură eu nu am avut
Decît pentru bogaţii avari".

Un oarecare Duval, şeful unei bande de tîlhari, fusese pajul ducelui de Richmond (Macaulay, *Storia d'Inghilterra*, cap. III).

15. **Vestigii ale pedepselor.** Tot astfel se spune despre ideile primitive de justiţie şi chiar de procedură penală la sălbatici.

Duelul, care a fost unul din primii paşi spre pedeapsă şi spre răzbunarea legală, spre lupte, persistă totuşi, deşi este redus la forme mai puţin sîngeroase şi, adeseori, la nimic altceva decît la un rit ridicol. Este probabil că persistenţa sa, chiar la popoarele mai civilizate, se datorează nu numai unei diminuări mai puţin ignobile şi mai temperate a pasiunilor excitate dar şi unei influenţe atavice a epocilor antice, însăşi aceea care ne-a determinat să considerăm necesare, poate adesea şi la scară mare, actele de cruzime împotriva debililor legali care sînt ucigaşi.

Instinctul răzbunării, care a prezidat o atît de mare parte a delictelor şi pedepselor, a rămas încă foarte viu în clasele mai puţin elevate ale societăţii noastre dar se strecoară, involuntar, nu numai în sufletul dar chiar şi, ca *lapsus linguae*, în discursurile acelora care sînt numiţi în administrarea justiţiei sau, mai rău, a colegiului de juraţi. Chiar şi în zilele noastre, ca la sălbatici, cine a lovit un rege declanşează o reacţie foarte diferită şi este pasibil de o pedeapsă foarte diferită de a celui care prejudiciază pe un cetăţean oarecare. Condamnările sînt întotdeauna mult mai crude cu cît este mai aproape momentul infracţiunii.

O influenţă a vechii amenzi sacre pentru delicte a persistat multe secole în lume iar abuzurile legate de ea au fost una din cauzele clare ale reformei lui Luther. Şi nu sîntem prea mult depărtaţi în timp de epoca în care se cereau în mod public taxe pentru orice delict. Era prevăzut un tarif detaliat* care, în ciuda minuţiozităţii sale, nu se deosebea de morala celui mai crud sălbatic.

Astfel era acea bulă de împăcare (*composizione*) sau *componenda*, al cărei text l-am publicat în lucrarea mea *Incremento del delitto*,

---

* *Les taxes de la S. Penitencerie Apostolique*, traducere nouă în privinţa textului latin de D. Saint-André etc., despre ediţia aprobată de superiori şi prevăzută cu privilegiul drepturilor, pe trei ani, acordat la Paris de Toussains Dénis. Paris, Fischbacher editor, 1870.

bulă care a fost în vigoare în Sicilia pînă în anul 1860. Au fost necesare decretele lui Crispi și ale lui Tajani pentru a o aboli*.

O influență a justiției primitive cum este furia populației, chiar a celei zoologice (vezi cap. 1), există la curțile de juraţi care şi acum, mai ales în țările calde, achită omuciderile chiar atunci cînd condamnă furtul - exact ca în primele epoci ale justiției.

Ulterior, această justiție criminală se reproduce pur și simplu în America, odată cu legea Lynch, pe care un publicist a definit-o ca o explozie a mîniei populare sub forma justiției și care se exercită foarte diferit împotriva negrilor și a albilor și care este practicată adeseori, ca și canibalismul juridic, pentru o satisfacție barbară, pentru plăcerea de a asista la o execuție.

Și în zilele noastre, această plăcere pe care publicul o simte chiar pentru condamnarea unui alienat mintal care a comis acte de cruzime etc. este o influență a simțului antic pentru răzbunare care, la rîndul său, după cum vom vedea, este cauza celui mai mare număr de delicte și de aceea el persistă într-o proporție mult mai mare la delincventul înnăscut.

Opoziția îndîrjită pe care o întîlnește noua școală juridică antropologică se manifestă în faptul că deși îi consideră pe acești alienați ca bolnavi vrea, tocmai de aceea, să-i priveze permanent de libertate. Lucru care provine tocmai din acest sentiment care zace latent în fiecare, inclusiv în cei care se declară mult mai imuni la el, și care nu este destul de satisfăcut de simpla privare de libertate ci vrea *compensația* crudă de a vedea suferind, la rîndul lor, pe cei care fac să sufere, adică talionul, schimbîndu-i, totuși, din pudoare, fața da și numele.

16. **Răspîndirea universală a delictului,** pe care noi am localizat-o într-o anumită epocă, și dispariția sa începtul cu începtul grație unor

* Vezi *Incremento del delitto in Italia*, ediția a II-a, p. 148-149.

noi delicte, lăsîndu-și urmele originii sale pînă în timpurile noastre, chiar în pedeapsă, poate mult mai bine decît delictul zoologic să ne facă să ne îndoim de pretinsa justiție eternă a metafizicienilor și să începem să înțelegem adevărata cauză a comiterii continue a crimei prin atavism, chiar la rasele mai culte.

Această origine pură a justiției ne poate ajuta la explicarea distribuirii sale inegale de la popor la popor și, ceea ce este și mai rău, de la clasă la clasă. Iată de ce, în timp ce de la tribună sau de la catedră se proclamă justiția eternă, egală pentru toți, se poate spune că săracul nu are parte, decît cu unele excepții sau din milă, de o adevărată justiție, față de cel bogat care are mult mai multe mijloace decît acesta să evite sau să diminueze pedeapsa.

În sfîrșit, amintirea că justiția era adeseori emanația capriciului unui despot sau a unui preot sau a furiei populare ne explică de ce multe popoare nu sînt încă eliberate de dreptul de *grație*, absurd dar atavic, și de acea instituție atît de contrară scopului securității sociale, atît de coruptibilă și incertă dar, totuși, complet atavică, și anume curtea cu juri (corpul de juraţi).

CAPITOLUL III

NEBUNIA MORALĂ ȘI DELICTUL LA COPII

Este un fapt trecut cu vederea, probabil de cei mai mulți dintre observatori, tocmai datorită simplității și frecvenței sale și de-abia acum perceput cu claritate de către Moreau, Perez și Bain, că germenii nebuniei morale și ai delincventei se găsesc, nu prin excepție ci în mod normal, în primele vîrste ale omului, așa cum în foetus se găsesc constant anumite forme care la adult sînt monstruozități. Astfel încît copilul ar

fi considerat drept o ființă lipsită de simț moral, exact ceea ce ar spune despre psihiatri un nebun mintal iar despre noi un delincvent înnăscut. Și acestea cu o pasiune totală.

1. **Mînia.** Perez* a demonstrat frecvența și precocitatea mîniei la copii.

"În primele două luni el trădează prin mișcările mîinilor și ale sprîncenelor adevărate accese de mînie cînd trebuie să fie îmbăiat sau cînd trebuie să i se taie un obiect. La vîrsta de un an, mînia sa ajunge pînă la a bate persoanele, a sparge farfuriile și a le arunca împotriva celor care îi displac, exact ca sălbaticii Dakota care cînd devin mînioși ucid bizoni, ca și fidjienii care cad în emoții foarte excitabile dar puțin intense" (Perez). El a observat că accesele de mînie care se manifestă mai tîrziu, în perioada de la trei la șapte ani, sînt urmate adeseori de o amnezie completă**.

Copilul devine furios cînd suferă din cauza durerii sau cînd trebuie să doarmă sau să se miște, cînd nu se poate face înțeles și atunci cînd i se întrerupe una din deprinderile sale sau cînd este împiedicat să plîngă și să iasă afară; cînd este obligat să placă străinilor sau cînd este pedepsit de servitori, cînd vede doi copii bătîndu-se și vrea să se interpună între ei. Dar cel mai adesea cauza este absurdă, deoarece în el domină încăpățînarea și impulsivitatea, care sînt observate de către cel care îl spală, îl îmbracă, îl așează în pat. Și atunci mînia capătă expresia acută a capriciului, a geloziei, a răzbunării, dăunează dezvoltării lui și atinge proporții înspăimîntătoare mai ales în predispozițiile spre maladiile convulsive.

Unii băieți, spune Morcau (*De l'hommicide chez les enfants*, 1882), nu pot un moment să stea locului, în așteptarea unei critici pro-

* *Psychologie de l'enfant*, ediția a II-a, 1882.

** Perez, *L'enfant de trois à sept ans*, 1885.

babile, fără să cadă într-o stranie mînie. El a cunoscut un copil de opt ani, foarte inteligent, care la cea mai mică observație a părinților sau iar a străinilor devenea foarte violent, transformînd în armă tot ceea e îi cădea la îndemînă, iar cînd vedea că-i neputincios distrugea toate obiectele pe care putea să le apuce.

O fetiță care, de altfel, era violentă, după vîrsta de doi ani s-a potolit (Perez, *op. cit.*).

"Am văzut, continuă el, o fetiță de 11 luni devenind furioasă pentru că nu putea să apuce nasul bunicului; pe o alta, de doi ani pentru că a văzut un copil care avea o suzetă asemănătoare cu a sa. A încercat să-l muște și s-a îmbolnăvit timp de trei zile.

O alta, în vîrstă de doi ani, avea asemenea accese de mînie cînd trebuia să fie culcată încît trebuiau să vină vecinii să o calmeze.

Un băiețel de 15 luni își mușca mama cînd aceasta voia să-i facă baie. Un altul, de trei ani, fiind dat afară din sufragerie s-a aruncat la pămînt chiar în dreptul ușii, scoțînd strigăte cumplite".

La șapte ani, copilul Bixio (*Vita*, Guerzoni, 1880), fiindcă învățătorul a rîs de el deoarece își scrisese tema pe o hîrtie de birou, a aruncat în el cu călimara. Despre acel copil se spunea că, literalmente, este *teroarea școlii*, întrucît reacționa la cea mai mică insultă.

Prin urmare, la om mînia este un sentiment elementar care trebuie dirijat dar care nu poate fi extirpat.

2. **Răzbunarea.** Aceste cazuri ne arată deja frecvența și precocitatea sentimentului de răzbunare la copii. Încă la șapte sau opt luni se pot vedea copii zgîrîind-o pe doică atunci cînd aceasta încearcă să le oprească suptul și căutînd să-i răspundă la tratamentul aplicat. Am cunoscut un copil, ușor hidrocefalic, cu dezvoltare și înțelegere retardată, care se irita la cea mai ușoară admonestare sau atingere și aceasta pînă la vîrsta de șase ani. Dacă îl putea lovi pe cel care îl iritase se liniștea; dacă nu, continua să strige, mușcîndu-și mîinile cu un gest pe

care l-am văzut repetîndu-se la urșii din menajerii cînd aceștia nu puteau să se răzbune împotriva amenințărilor la adresa lor. El reacționa la mai multe ore după iritarea subită și căuta întotdeauna să-l lovească pe celălalt în regiunea corporală în care fusese lovit sau amenințat el însuși. Era foarte violent, mai ales cînd se credea pedepsit pe nedrept sua din cauza unor resentimente presupuse; destul de puțin, dacă nu deloc, din glumă. Starea lui s-a ameliorat la zece ani.

Un alt copil, care la vîrsta de patru ani era foarte crud, ajungînd să-și bată și mama pe stradă, la unsprezece ani a devenit bun și ascultător.

3. **Gelozia.** Este comună tuturor animalelor și se manifestă și la oamenii cei mai calmi; cînd izbucnește ca un incendiu, cînd mocnește sub cenușă. Poate avea ca excitant dragostea, dar și posesia; este violentă la băieți. Perez a văzut un băiat care era gelos nu numai pe cine se apropia de doică, dar și de biberonul lui. Adeseori, copiii rup un obiect mai degrabă decît să-l cedeze celorlalți.

Fénelon (*Education des enfants*, cap. V) scrie: "La copii, gelozia este mai violentă decît ne imaginăm și unii din ei suferă în tăcere pentru că se simt mai puțin iubiți decît alții".

Tiedemann a observat la un copil al său de 22 de luni că voia să fie lăudat cînd sora lui era lăudată, pe care o bătea dacă nu îi ceda imediat ceea ce i se dădea acesteia de către adulți.

Un băiat de trei ani care vorbea cu mare plăcere despre viitoarea lui soră, cînd a văzut-o sosită pe lume și iubită a întrebat imediat "dacă nu trebuia să moară curînd".

Am văzut acest sentiment dezvoltat în prima lună, chiar în primele zile după naștere, la o fetiță care nu mai vrea lapte cînd o vedea pe surioara ei geamănă la celălalt sîn al mamei, astfel încît au trebuit să le separe imediat. La patru ani ea nu mai mînca dacă de la fereastră ea vedea pe stradă un copil îmbrăcat asemenea ei. La 14-15 ani a sfîrșit prin a deveni bună; însă mai tîrziu, la 25 de ani, era mai mult ipocrită

decît bună, cu craniul hidrocefalic și hipersensibilitate isterică. Era fiica unui nebun moral.

Valbust (Moreau, p. 57) povestește despre un copil de șase ani atît de gelos pe fratele său mai mic încît adeseori arăta cuțitul propriilor săi părinți ca să-i ucidă.

4. **Minciunile.** Montaigne a spus că minciuna și încăpățînarea se dezvoltă la copil odată cu corpul lor.

Perez acceptă această idee și aduce în sprijinul ei drept cauză primă facilitatea pe care o avem noi de a-i înșela pe copii, încă din primele luni, pentru a-i liniști, a-i spăla etc. Ei mint pentru a obține ceea ce le-a fost interzis, de multe ori pentru a evita o dojană, pentru a nu da impresia că o merită. Astfel, un copil i-a spus mamei sale, care îl spăla, *mojică*. Întrebat pe cine a vrut să insulte a răspuns: "I-am zis așa *apei*". Alteori mint pentru a căpăta o bomboană, prefăcîndu-se că nu au mîncat o alta mai înainte, sau sub impresia unei puternice dureri după o cădere sau pentru a se arăta puternici sau pentru că ar dori să-și imagineze că nu se află în poziția înjositoare în care sînt sau din gelozie (astfel, o fetiță, văzînd pe fratele ei mai mic iubit mai mult de mama lor, a mințit că acesta a bătut papagalul, cu scopul de a-l îndepărta de afecțiunea maternă) sau din lașitate (de exemplu, nevoind să meargă într-o pădure, se prefac că sînt bolnavi). Eu însumi îmi amintesc că printr-un asemenea pretext am evitat, într-o perioadă asemănătoare a vieții mele, o lecție plicticoasă de aritmetică - aveam 5 sau 6 ani - înșelîndu-i chiar și pe medici.

După trei, patru ani, copiii mint din teama de a nu fi pedepsiți și la aceasta sînt provocați de maniera în care îi interogăm și de poziția pe care o luăm în așteptarea răspunsului lor.

Și adesea mint din joacă sau pentru a-și satisface vanitatea.

"*Fallebam*, spune Sfîntul Augustin despre sine însuși, *innumerabilibus mendaciis pedagogas, amore, ludendi etc.*" (Înșiram nenumărate minciuni pedagogilor din plăcere, din joacă etc.).

Există unii care, pentru a-și satisface vanitatea lor, își conferă premii imaginare; unei fete îi plăcea să povestească despre ea însăși întîmplări în care devenea regină și rămînea prizoniera propriei sale imaginații întreaga zi.

Darwin, care este unul din oamenii cei mai sinceri, povestește despre minciunile stranii pe care le depăna tovarășilor de joacă (*Darwin's Life*, 1889).

Una dintre cauzele minciunii lor frecvente este impulsivitatea și sentimentul mai puțin complet, mai puțin profund al adevărului, deoarece îi costă mai puțin decît pe ceilalți să îl disimuleze, să îl schimbe în fața unui scop, oricît de ușor, care trebuia atins, întocmai ca la sălbatici și la delincvenți.

Prin urmare, sînt puse în aplicare disimulări de care, adeseori, îi credem incapabili chiar și pe indivizii mai maturi.

Astfel, am avut posibilitatea să cunosc o fetiță care, la patru ani, fura zahărul cu atîta îndemînare încît nu putea fi surprinsă și apoi lăsa să se creadă că hoața fusese servitoarea.

Într-un alt caz vedem o fetiță care, numai pentru a face zgomot în jurul ei, mințea că scoate oase din vagin, înșelînd, timp de ani, pe medici experimentați. O altă fetiță, de 5 sau 6 ani, a auzit pe mama ei adoptivă citind într-un ziar despre un proces scandalos: la puține zile după aceea a inventat că a fost ultragiată obscen de tatăl și bunicul ei. S-a declanșat un proces grav, ocazie cu care examinarea obiectivă a stabilit că toate acestea erau închipuiri, al căror ultim și unic mobil era să se vorbească despre sine în ziare (Bourdin, *op. cit.*).

Bourdin a fost și el șocat de minciunile foarte frecvente în rîndul copiilor, astfel încît el a scris o operă specială în acest sens (*Les enfants menteurs*, Paris, 1883). El relatează: într-un colegiu, pentru a fi trimis acasă, un băiat și-a introdus un bob de mazăre în ureche și scotea astfel de strigăte încît mulți l-au crezut. În același scop, un altul a simulat că are în ureche o insectă înrudită cu ploșnița, foarte complicată. Doi copii, de 5 sau 6 ani, au venit la masă înțeleși între ei să ascundă mamei lor a mică infracțiune comisă de unul dintre ei (răsturnarea vinului pe fața de masă) și prin care voiau să facă nerealizabil proiectul mamei lor de a împiedica pe unul dintre ei să meargă la teatru, așa cum ea promisese anterior.

O fetiță de numai trei ani, a cărei mamă îi interzisese să cerșească alimente, îi spunea unei doamne: "Numai dacă-mi dați ceva ați obliga-o pe mama să accepte". Este ambițioasă și dorind să fie elegantă îi spune mamei: "Doamna de mai înainte mi-a reproșat că sînt indecentă", ceea ce nu era adevărat. Ulterior, cînd a fost certată pentru această nouă minciună, ea a negat categoric că ar fi mințit. Aceeași fetiță a negat într-o zi că ar fi luat micul dejun, pentru a-l servi din nou. Și acest caz este frecvent la copii.

Adeseori, aceste minciuni, după cum a explicat Motet (*Accademia di Medicina di Parigi*, aprilie 1887), sînt efectul unei stări mentale foarte singulare de automatism, asemănător celui al somnambulismului, în care imaginația creează o fabulă, printr-o adevărată autosugestie.

Astfel, un băiat deținut la școala de corecție, cu imaginație și obiceiuri deja pervertite, confundă sub teroarea nocturnă inflamația anusului său, cauzată de *oxiuri*, cu acte obscene iar umbra gardianului cu un om, acuzînd, prin urmare, sincer, pe un gardian de acte obscene comise la adresa persoanei sale, cu toate că nimeni nu intrase în camera sa.

Tot printr-un proces analog de autosugestie, prin asimilare inconștientă, mai ales datorită influenței mediului ambiant, unii copii se acuză de delicte pe care nu le-au comis.

Uneori se întîmplă chiar ca unii copii, încolțiți de nevoie sau terorizați, să-și formuleze calomniile lor cu o precizie înspăimîntătoare. Astfel, la Tiszla, un copil de 13 ani, terorizat de bătăile unui polițist, își acuza tatăl de a fi sugrumat în plină zi, într-o sinagogă, o tînără de 16

ani, acuzație în care persista cu o stranie energie, în ciuda faptului că, pînă la urmă, ea nu s-a dovedit a fi decît o scorneală, obligat fiind să o inventeze, ceea ce probabil, a făcut ca el însuși să o creadă adevărată (*Idem*).

Lasegue narează despre un negustor chemat să răspundă în fața judecătorului la acuzația de atentat la bunele moravuri, comis în dauna unui copil. Acesta lipsise de la școală și se întorsese acasă tîrziu. Mama lui, suspectîndu-l că a fost victima unui atentat la bunele moravuri, l-a copleșit cu întrebări în această direcție și el a răspuns afirmativ la toate. A sosit și tatăl și ea i-a expus întîmplarea. Copilul reține varianta mamei, o învață și desemnează pe presupusul atentator în negustorul care a fost audiat dar care, om cu moravuri fără de prihană, a putut, fără greutate, să demonstreze cît de nefondată era acuzarea.

Motet a cules patru observații de acest gen.

Albert Morin, de exemplu, de șapte ani și jumătate, acuză pe un oarecare C. de a fi încercat să-l înece, aruncîndu-l în Sena; el a expus întîmplarea cu atîta minuțiozitate a faptelor particulare, cu asemenea convingere și aparență de sinceritate încît nimeni nu se îndoia de adevăr. Acuzatul a fost arestat dar a putut să probeze nevinovăția sa. Asupra calomniei au influențat: parțial mediul, întrucît mama copilului, vînzătoare de jurnale, îi povestea diferite întîmplări, exaltîndu-i fantezia, parțial o coincidență particulară, constînd în faptul că băiatul l-a auzit pe C., patronul unui muzeu de anatomie, adresîndu-se mulțimii: "Intrați, veți vedea capul lui Morin". Toate acestea au declanșat în sufletul său o serie de imagini terifiante care au dat naștere la o halucinație sau la iluzia că va cădea cu adevărat în Sena. El a povestit întîmplarea alor săi, care au exagerat-o și, astfel, s-au pus bazele acuzării.

Și astfel se întîmplă în majoritate cazurilor: interesul pentru victima presupusă atrage o mulțime enormă de curioși, a căror convingere o dublează pe aceea a naratorului care, de altfel, prin acea vanitate care îl domină pe copil, îl face mîndru că toți se ocupă de el.

Inteligența unui copil este întotdeauna gata să evidențieze latura miraculoasă a lucrurilor: înclinat spre ficțiuni, pe care le obiectivează activ, el reușește să dea corp, cu o ușurință miraculoasă , ficțiunilor imaginației sale pe care curiozitatea sa instinctivă, nevoia de a cunoaște, pe de o parte și, pe de alta, influența mediului îl determină să le accepte fără control; astfel încît el confundă ceea ce îi aparține la propriu cu ceea ce i-a fost sugerat.

Cînd medicul specialist, după mai multe vizite, aude întotdeauna din gura copilului aceleași fapte particulare, relatate în aceiași termeni, el poate să fie sigur că copilul nu spune adevărul și că înlocuiește fără știrea sa relatarea sinceră a evenimentelor cu datele sugerate (*Idem*).

Aceste stări prezintă analogii cu hipnoticii sugestionați. Astfel, Charcot a sugerat unei isterice aflată în stare hipnotică că a primit o sumă de bani de la un asistent al său. Această sugestie a ajuns să domine faptele ulterioare, astfel încît isterica și în stare de veghe credea că posedă o astfel de sumă iar în jurul acestei sugestii a construit o istorie verosimilă, dar absolut falsă.

5. **Simțul moral**. Simțul moral lipsește, desigur, copiilor în primele luni și chiar în primul an de viață. Pentru ei, binele și răul sînt ceea ce este permis sau interzis de tată sau mamă, dar nu de puține ori simt de la sine cînd un lucru este rău.

"Este trist, spunea un copil lui Perez, să minți și să nu asculți. Acest lucru nu-i face plăcere mamei". Dar el credea apoi drept obligație, prin urmare drept bine, tot ceea ce vedea că se face de obicei în jurul lui.

"Cînd plîng, spunea un copil, mama mă duce la culcare și atunci îmi aduce o pernă". Astfel ei înăbușă acțiunile morale și consideră un lucru bun ceea ce le aduce laude. Astfel, eu am văzut un copil educat care se ferea, ca de un delict, să-și facă nevoile în cameră.

La doi ani și cinci luni un băiat, care credea că a procedat corect, spunea: "Lumea va spune despre mine: este un băiat bun" (Perez).

ani, acuzație în care persista cu o stranie energie, în ciuda faptului că, pînă la urmă, ea nu s-a dovedit a fi decît o scorneală, obligat fiind să o inventeze, ceea ce probabil, a făcut ca el însuși să o creadă adevărată (*Idem*).

Lasegue narează despre un negustor chemat să răspundă în fața judecătorului la acuzația de atentat la bunele moravuri, comis în dauna unui copil. Acesta lipsise de la școală și se întorsese acasă tîrziu. Mama lui, suspectîndu-l că a fost victima unui atentat la bunele moravuri, l-a copleșit cu întrebări în această direcție și el a răspuns afirmativ la toate. A sosit și tatăl și ea i-a expus întîmplarea. Copilul reține varianta mamei, o învață și desemnează pe presupusul atentator în negustorul care a fost audiat dar care, om cu moravuri fără de prihană, a putut, fără greutate, să demonstreze cît de nefondată era acuzarea.

Motet a cules patru observații de acest gen.

Albert Morin, de exemplu, de șapte ani și jumătate, acuză pe un oarecare C. de a fi încercat să-l înece, aruncîndu-l în Sena; el a expus întîmplarea cu atîta minuțiozitate a faptelor particulare, cu asemenea convingere și aparență de sinceritate încît nimeni nu se îndoia de adevăr. Acuzatul a fost arestat dar a putut să probeze nevinovăția sa. Asupra calomniei au influențat: parțial mediul, întrucît mama copilului, vînzătoare de jurnale, îi povestea diferite întîmplări, exaltîndu-i fantezia, parțial o coincidență particulară, constînd în faptul că băiatul l-a auzit pe C., patronul unui muzeu de anatomie, adresîndu-se mulțimii: "Intrați, veți vedea capul lui Morin". Toate acestea au declanșat în sufletul său o serie de imagini terifiante care au dat naștere la o halucinație sau la iluzia că va cădea cu adevărat în Sena. El a povestit întîmplarea alor săi, care au exagerat-o și, astfel, s-au pus bazele acuzării.

Și astfel se întîmplă în majoritate cazurilor: interesul pentru victima presupusă atrage o mulțime enormă de curioși, a căror convingere o dublează pe aceea a naratorului care, de altfel, prin acea vanitate care îl domină pe copil, îl face mîndru că toți se ocupă de el.

Inteligența unui copil este întotdeauna gata să evidențieze latura miraculoasă a lucrurilor: înclinat spre ficțiuni, pe care le obiectivează activ, el reușește să dea corp, cu o ușurință miraculoasă , ficțiunilor imaginației sale pe care curiozitatea sa instinctivă, nevoia de a cunoaște, pe de o parte și, pe de alta, influența mediului îl determină să le accepte fără control; astfel încît el confundă ceea ce îi aparține la propriu cu ceea ce i-a fost sugerat.

Cînd medicul specialist, după mai multe vizite, aude întotdeauna din gura copilului aceleași fapte particulare, relatate în aceiași termeni, el poate să fie sigur că copilul nu spune adevărul și că înlocuiește fără știrea sa relatarea sinceră a evenimentelor cu datele sugerate (*Idem*).

Aceste stări prezintă analogii cu hipnoticii sugestionați. Astfel, Charcot a sugerat unei isterice aflată în stare hipnotică că a primit o sumă de bani de la un asistent al său. Această sugestie a ajuns să domine faptele ulterioare, astfel încît isterica și în stare de veghe credea că posedă o astfel de sumă iar în jurul acestei sugestii a construit o istorie verosimilă, dar absolut falsă.

5. **Simțul moral.** Simțul moral lipsește, desigur, copiilor în primele luni și chiar în primul an de viață. Pentru ei, binele și răul sînt ceea ce este permis sau interzis de tată sau mamă, dar nu de puține ori simt de la sine cînd un lucru este rău.

"Este trist, spunea un copil lui Perez, să minți și să nu asculți. Acest lucru nu-i face plăcere mamei". Dar el credea apoi drept obligație, prin urmare drept bine, tot ceea ce vedea că se face de obicei în jurul lui.

"Cînd plîng, spunea un copil, mama mă duce la culcare și atunci îmi aduce o pernă". Astfel ei înăbușă acțiunile morale și consideră un lucru bun ceea ce le aduce laude. Astfel, eu am văzut un copil educat care se ferea, ca de un delict, să-și facă nevoile în cameră.

La doi ani și cinci luni un băiat, care credea că a procedat corect, spunea: "Lumea va spune despre mine: este un băiat bun" (Perez).

Odată, un copil de patru ani care spusese minciuni a fost pedepsit de mama lui să stea în pivniță. Strada fiind loc de supliciu, el îi spunea: "Dar eu merit și mai rău". În schimb, pedepsit de bunica sa cu simpla claustrare într-o cameră întunecată, el nu se adapta, considerînd-o o nedreptate și protestînd.

Prin urmare, durerea resimțită prin aplicarea pedepsei variază la copii după persoanele care aplică aceste pedepse și față de care s-au dovedit nedemni - după cum am văzut deja la sălbatici.

În fond, ideea de justiție, de proprietate apare la copil după ce a simțit durerea lipsei acelor bunuri și după ce a auzit spunîndu-i-se ceea ce este rău. În genere, copilul urăște nedreptatea, mai ales atunci cînd el suferă din cauza ei. Pentru el, ea constă dintr-un dezacord între modul obișnuit de tratament și cel accidental.

În condițiile noi el se află într-o nesiguranță deplină. Astfel, un copil dus de mama sa din casa lor la Perez și-a modificat obiceiurile sale după cele ale noii gazde: a început să comande cu furie și nu asculta decît de ea.

Prin urmare, simțul moral este una din facultățile cele mai susceptibile de a fi modificate de către mediul moral.

Noțiunile de bine și de rău, care la copil constituie germenele intelectual, nu se observă niciodată mai înainte de 6-7 luni. Prima manifestare a simțului moral este atunci cînd ei înțeleg anumite atitudini și intonații care au un scop represiv, atunci cînd încep să asculte din teamă sau din obișnuință.

Interesul, amorul propriu, pasiunea, dezvoltarea inteligenței și a reflecției precizează distincția dintre bine și rău și, probabil mai mult, simpatia, forța exemplului, teama de dezaprobare; din toate aceste elemente se formează conștiința morală. Copilul poate să fie mai mult sau mai puțin repede orientat, după trăsăturile caracterului și accidentele momentului (Perez, *op. cit.*).

Fiica lui Luigi Ferri îi spunea într-o zi: "Simt că astăzi nu pot să fiu bună".

6. **Afecțiunea.** La copii și afecțiunea este slabă. Ei arată simpatie mai ales față de obiectele frumoase sau pentru aceia care le oferă o plăcere, de exemplu pentru micile animale care se lasă prinse și chinuite de ei. Antipatiile lor sînt mai ales împotriva obiectelor noi care îi sperie, dar ei nu simt afecțiune. Și după șapte ani se văd copii uitîndu-și propria mamă de care păreau foarte atașați. Foarte des se văd copii de doi sau trei ani insultîndu-i inconștient pe cei mari cu cele mai grave jigniri. Perez, condus la culcare de o soră ulterior decedată, nu s-a gîndit, după moartea acesteia, la altceva decît la asemănarea dintre sora sa și o soră a unui prieten al său. El a alergat la mama acestuia pentru a o cere. Un alt copil, de patru ani, și-a pierdut cel mai scump prieten al său: tatăl acestuia l-a luat în brațe, plîngînd, dar el l-a întrebat imediat: "Și acum, că Pietro a murit, i-a spus, nu-i așa că îmi vei da calul și toba lui?"

Cînd credeți că sînteți iubit de ei, în fond, precum femeile venale, ei nu fac decît să fie atașați de dumneavoastră prin darurile care li se împart și prin speranța de a primi altele noi și nu vă vor mai iubi cînd speranța de a avea avantaje de pe urma dumneavoastră se va diminua.

Există și unele excepții: "Și tu erai printre aceia, îngerul meu, ai cărui ochi dulci, vii strălucesc încă din mormînt și care nu păreau să se bucure decît ca să placă celorlalți!" Dar raritatea cazurilor, ca și a puținilor sălbatici buni, wendașii, santalezii (vezi mai sus), confirmă regula, cu atît mai mult cu cît aproape întotdeauna, tocmai pentru că sînt excepții, tocmai pentru că acel exces precoce de sensibilitate nu poate permite o bună dezvoltare a organismului, ei sînt astfel, destul de frecvent, răpiți în mod precoce. Din păcate!

7. **Cruzimea.** "Această vîrstă este fără milă!", spunea despre copii Lafontaine, un pictor fidel al naturii. Într-adevăr, cruzimea este unul din caracterele cele mai comune ale copilului.

Aproape că nu există copil, spune Broussais (*Irritation et folie*, p. 20) care să nu abuzeze de forța sa asupra acelora care sînt mai slabi decît el. Aceasta este prima sa mișcare, dar lamentările victimei îl opresc cînd el nu este născut pentru cruzime, pînă cînd un nou impuls instinctiv îl determină să comită o nouă greșeală.

În general, el preferă răul binelui: este mai mult crud decît bun deoarece simte o mai mare emoție și poate să-și demonstreze puterea sa nelimitată și de aceea și distruge cu plăcere obiectele neînsuflețite. El se distrează cu chinuirea animalelor, cu înecarea muștelor, își bate cîinele său, sufocă păsările. Se văd unii copii îmbrăcînd cu ceară caldă cărăbușii, rădascele (*Lucanus cervus*) pentru a le da o formă de soldat, prelungind astfel agonia lor timp de luni de zile.

Copilul a inventat capcana de trestie și răchită, felurite alte capcane, plasele de prins fluturi și mii de alte mici instrumente de distrugere.

Am văzut, relatează doctorul Blatin, ștrengari ingenioși jucîndu-se cu mici cobai pe care îi trimiteau veseli unul altuia în zbor, cu lovituri de rachetă (Blatin, *Nos cruautes envers les animaux*, p. 414).

În luna iulie 1865, în arena de la Mont-de-Marsan s-au văzut copii de zece ani comițînd acte de cruzime asupra taurilor pe jumătate morți, pe care i-au și ucis cu lovituri de spadă.

La Murcia, în Spania, s-au văzut tinere coborînd în arenă ca să îndeplinească oficiul de *matador*.

8. **Indolența și lenevia.** Un alt caracter care îl face pe copil asemănător cu criminalul înnăscut este acea lenevie intelectuală care nu exclude activitatea pentru plăceri și jocuri. Ei se eschivează de la o muncă continuă și, mai ales, de la o nouă muncă față de care ei nu sînt adaptați. Cînd, obligați la studiu, realizează un prim efort, ei ar repeta întotdeauna acest efort, dar refuză un altul, din aceeași lege a inerției datorită căreia nu am dori să schimbăm apartamentul, nici să facem cu-

noștință cu noi fizionomii deoarece intelectul nostru suferă la orice senzație energică nouă, în timp ce se complace cu cele vechi sau cu cele noi, dar care sînt de puțină importanță. Uneori, la aceasta se adaugă o adevărată lenevie musculară, temîndu-ne să ne răsucim în pat pentru a nu ne mișca. Această tendință este contracarată, dar nu contrazisă, de aceea de a-și continua jocul, de a avea noi jucării, de a se găsi în tovărășia multor prieteni, indiferent dacă legăturile dintre ei sînt puțin afectuoase, făcînd împreună gălăgie, orgii și zbenguindu-se, în special, așa cum a fost observat de meteorologi, în prima zi de furtună, și nu de puține ori pe seama bătrînilor săraci, a cretinilor și a prietenilor mai slabi. Aceasta, ca și la delincvenți, nu contrastează cu lenevia: ei devin mai activi în fața unei plăceri facile urmărită la un moment dat și gustă inovațiile cînd acestea nu le obosesc creierul și cînd le satisfac acea plăcere a contactului reciproc, care nu are un raport direct cu intensitatea afectivității și care este, totuși, intensă la criminali (vezi mai sus).

9. **Jargonul.** Acest obicei a introdus chiar printre ei un fel de jargon, cu semne ale mîinii și mutații de silabe, pentru a se sustrage de la urmărirea superiorilor. Eu însumi am observat că acesta este folosit de mulți colegi, în școli publice și chiar în familiile numeroase, la băieții cuprinși între 7 și 12 ani.

10. **Vanitatea.** Și acel fundament al megalomaniei și al criminalității înnăscute care este vanitatea excesivă, preocuparea față de sine însuși, este foarte mare la copii. În două familii ale căror principii de egalitate sînt înnăscute la părinți, fiii, chiar și la frageda vîrstă de trei ani, avansau pretenții artificiale, diferențe de clase sociale, tratau de sus pe săraci, cu deferență în privința fiilor de bogați și intelectuali de aceeași vîrstă. Ceea ce, de altfel, se întrevede și la animale, de exemplu la cîinele de pază care se repede numai asupra persoanelor fără apărare.

O fetiță destul de taciturnă, cu o dezvoltare intelectuală mediocră, educată de o mamă foarte bună, lipsită cu totul de idei nobile, glu-

mind cu fiica servitoarei sale, îi impunea servicii pretenţioase şi o certa. Aici a existat puţină imitaţie, dar şi multe idei de măreţie.

Încă de la vîrsta de şapte sau opt luni, toţi copii sînt înnebuniţi după noile ghetuţe şi pălărioare care li se dau şi sînt nervoşi cînd părinţii vor să-i dezbrace. Am văzut asemenea copii, chiar din acei care apoi s-au dovedit foarte puţin ingenioşi şi foarte puţin precoci, la nouă sau la zece luni, plîngînd dacă nu erau îmbrăcaţi cu anumite costumaşe frumoase. Unul de douăzeci şi două de luni voia întotdeauna hăinuţe *bleu*; un altul zicea întotdeauna că voia *haine de mire*.

Totuşi, copii îşi doresc tată profesor, conte, proprietar etc.

Copiii mai ignoranţi nu admit niciodată că au fost pe drept cuvînt certaţi de către dascăli pentru incapacitatea lor; ei explică mustrările acestora cu false raţionamente, întotdeauna străine de greşelile lor.

Toţi speră să-i depăşească pe ceilalţi în micile lor întreprinderi. Astfel, Perez a observat un băiat care striga din răsputeri: "Oh! priviţi–mă cît de bine mă arunc, cît de bine îmi păstrez echilibrul neajutat; nimeni nu ar putea să procedeze ca mine!" Şi, totuşi, prietenilor săi le reuşeau tot atît de bine exerciţiile. Iată, după cum bine spune Perez, o iluzie comandată de amorul propriu.

Personalitatea micului copil merge pînă la egoism, la prezumţie, chiar la pedantism, adeseori cu tendinţe de simpatie, de tandreţe şi de credulitate, ceea ce contribuie ulterior la dezvoltarea simţului moral.

Ideea de personalitate este de abia conturată în primul an, ca şi la animale. Între doi şi patru ani, sentimentul personal se afirmă pînă la exagerare. Un băiat de douăzeci şi şase de luni urla pentru orice mică zgîrietură. Cuprins de amor propriu, comportamentul lui s-a modificat; chiar lovit, el nu se mai văita şi lua lucrul în glumă. Într-o zi, el nu a vrut să înveţe să citească în faţa unor fetiţe, spunînd: "Ele rîd de mine".

11. **Alcoolismul şi jocul.** Cine trăieşte în înalta societate nu are idee despre pasiunea pe care o au copiii pentru băuturile alcoolice, dar

în clasele sociale inferioare este foarte uşor de văzut chiar şi copii sugari bînd vin şi lichioruri cu o voluptate cu totul specială, iar pe părinţi bucurîndu-se că îi văd căzuţi în beţie (Moreau, p. 115). De multe ori, încarceraţii mi-au povestit că au fost îmbătaţi de către părinţii lor încă de pe cînd erau copii.

Pasiunea pentru joc este o caracteristică atît de cunoscută a vieţii infantile încît nu trebuie să mai zăbovim asupra ei.

12. **Tendinţele obscene.** Oricît de limitate ar fi de dezvoltarea incompletă, tendinţele obscene nu lipsesc încă de la prima vîrstă, chiar de la trei sau patru ani, după cum vom vedea.

În toate căminele de copii mi-au fost prezentaţi unul sau doi băieţi dedaţi onanismului iar, după cum vom vedea mai jos, toate amorurile monstruoase şi anormale au demarat, ca aproape toate tendinţele criminale, încă din prima vîrstă.

13. **Imitaţia.** Perez scrie că, la copii, chiar şi mersul şi vorbirea sînt în mare parte efectul imitaţiei; şi, firesc, se imită binele şi răul.

O fetiţă, care avea tatăl irascibil, a început la 15 luni să înerunte sprînceana după felul tatălui şi să strige ca el. La trei ani spunea unui copil cu care vorbea: "Dar taci, tu nu mă laşi să sfîrşesc fraza", exact ca tatăl ei. Prin urmare, există imitaţii morale mai înainte ca noi să intenţionăm a le inocula.

Prospero Lucas citează exemplul unui copil între şase şi opt ani care şi-a sufocat fratele mai mic. Cînd tatăl şi mama s-au reîntors acasă şi şi-au dat seama de nenorocire el s-a aruncat plîngînd în braţele lor şi le-a spus că a vrut să imite pe diavol, pe care îl văzuse strangulînd-o pe Pulcinella.

Marc relatează că un prieten de-al său din copilărie nu reuşea în jocul de-a lipiciul. Asistînd în oraşul Metz la un supliciu, el şi prietenii săi de joacă s-au gîndit să-l imite. El a fost ales drept pacient, un al doilea drept confesor şi alţi doi o făceau pe călăii. Ei l-au prins de ba-

lustrada unei scări, dar fiind deranjați din jocul lor au luat-o la sănătoasa, uitînd de nenorocit care ar fi murit dacă cîțiva cetățeni nu ar fi trecut pe acolo, nu l-ar fi dezlegat și readus la viață.

Cu sălbaticii și cu criminalii, copiii au în comun o totală lipsă de prevedere. Un viitor care nu este imediat sau nu pare ca atare, nu are nici o influență asupra imaginației lor. O plăcere după opt zile sau după un an este egală pentru ei.

14. Din cunoașterea acestor fapte reiese explicația naturală a felului în care nebunia morală se originează numai în lipsa oricărei reprimări a cruzimilor și în despotismul prezent încă din copilărie, ale cărui deprinderi, neîntrerupte de educație, nu ar fi decît o continuare.

Acești băieți, spune Campagne în a sa *Folie raisonnante*, vorbind de candidații la nebunia morală, sînt insensibili la laude și la pedepse. Nesimțind cît de dăunătoare este conduita lor celor apropiați, ei rămîn nedisciplinați, incurabili, certăreți.

Lenea, onanismul, orgiile, supraexcitările de orice fel sînt marile stații pe care ei le parcurg pentru a ajunge la acea exaltare specială, numită nebunie rațională, care îi mînă irezistibil la acțiune. Atunci, lenevici îi urmează un curaj nemărginit și la cea mai mică dezaprobare țipă, distrug tot ceea ce le iese în cale și lovesc persoanele care îi înconjoară.

Cruzimea a fost observată în prima tinerețe a lui Caracalla, Caligula, Commodus, care la 13 ani, pentru o vină ușoară, ordona aruncarea unui sclav într-un furnicar. Luis al XI-lea și Carol al IX-lea torturau animalele, iar Louis al XIII-lea strivea încet între două pietre capul unei privighetori și atît de tare s-a supărat pe unul dintre gentilomi, care îi era antipatic, încît pentru a-l potoli au trebuit să-l mintă că l-au ucis. Devenit rege, se bucura urmărind agonia protestanților condamnați la moarte.

Nebunia morală și tendințele criminale, fiind indisolubil legate, ne putem explica de ce aproape toți marii delincvenți și-au manifestat tendințele lor depravate încă din prima copilărie.

Încă de copil, Lafarge sugruma puii de găină cu mare plăcere, iar Fuurback vorbea de un paricid căruia îi făcea plăcere ca puii de găină, orbiți de el, să se învîrtă în jurul lui.

Dumbey, la șapte ani și jumătate, era hoț. Brigandul B., la nouă ani, era hoț și violator. Cartouche, la 11 ani, era hoț.

Crocco, la trei ani, jumulea păsări vii.

La 11 ani, Lasagna țintuia limbile boului (*Anchusa italica*) pe bănci.

Locatelli observase că tendința spre furt se manifestă la o vîrstă mai tînără, începe cu mici sustrageri domestice și se dezvoltă încetul cu încetul. În schimb, asasinii se relevă astfel dintr-odată și aceasta la o vîrstă foarte tînără.

Tot astfel, în grandioasa sa lucrare, *Inchiesta sui minorenni*, Roussel a observat că în ceea ce privește prostituția în Franța, ea cuprinde un foarte mare număr de minore: 1500 din cele 2582 de prostituate atestate în 1877. La Bordeaux s-a constatat, continuă el, că dacă 461 se prostituau din cauza mizeriei sau a corupției directe a părinților (32), numai 44 dintre ele deveniseră prostituate datorită pervertirii instinctelor lor - în rîndurile lor numărîndu-se, printre altele, fiica unui inginer și cea a unui bogat proprietar.

A. Cazuistica

Și iată de ce numărul delictelor săvîrșite de copii este departe de a fi redus.

1. Vimont (*Traité de phrénol.*, 1838) povestește despre un băiat de 11 ani care l-a invitat pe un copil de 5 ani să meargă cu el într-o mlaștină. Ajuns aici, l-a bătut, l-a violat, i-a introdus un băț în rect și apoi l-a înecat. Acuzat de acest fapt, el nu numai că nega dar îi acuza de acest lucru și pe alți băieți.

2. La 15 iunie 1834, în orașul Bellesme, dintr-un puț s-a scos cadavrul unui copil de doi ani. După două zile, din același puț, s-a scos cadavrul unui băiat de doi ani și jumătate. Un tînăr de 11 ani, cunoscut în împrejurimi pentru obiceiurile lui perverse, nu întîlnea niciodată copii mai mici decît el fără să-i bată sau să-i chinuie în mii de moduri crude. Acesta îi atrăsese succesiv pe cei doi băieți spre buza puțului, unde îi aruncase printr-o îmbrîncire (Moreau, *op. cit.*).

3. Curtea din Assisi del Doubs a judecat un copil de 8 ani care dădea foc la casele din satul său și aceasta, după cum se confesa el, numai pentru a se distra și a face lumină copiilor (Moreau).

4. Un brigand scoțian, condamnat pentru antropofagie, a lăsat în urma lui o fetiță care, la 12 ani, era un antropofag feroce. "Și de ce, se întreba ea, să simt repulsie? Dacă toți ar ști cît de bună este carnea de om, cu toții și-ar mînca propriii copii" (Moreau).

5. A.M., de 11 ani, arestat a opta oară pentru vagabondaj, declara că este bine hrănit și îngrijit de către părinți, dar că în ciuda acestui lucru el simte nevoia de a fi liber și că se va elibera întotdeauna de mama sa dacă va fi din nou dus la ea. Este în sîngele său; preferă să meargă chiar într-o casă de corecție decît să rămînă acasă.

6. La Lagny, doi băieți, unul de 13, celălalt de 10 ani, avînd ranchiună pe un prieten al lor în vîrstă de 7 ani, l-au invitat să se scalde în rîul Marna, într-un loc ferit. L-au aruncat unde apa era adîncă și cu lovituri de pietre și picioare i-au neutralizat încercările de a se salva. A doua zi, unul din ei, cel de 10 ani, a spus adevărul (Moreau).

Și în Italia au apărut cazuri, cu adevărat originale, de criminalitate la o vîrstă foarte precoce.

7. La 13 ani, un oarecare B.A., brahicefalic*, indice 87, oxi-

* Brahicefalie - conformație craniană datorată sinostozei precoce a suturii coronare, ceea ce face ca craniul să se dezvolte numai în diametrul lateral, rămînînd turtit în diametrul antero-posterior - *n.t.*

cefalic*, cu ochii oblici, pomeți proeminenți, maxilar foarte mare, urechi cu toartă, a rănit de moarte, cu o lovitură de cuțit în inimă, pe un prieten care nu îi dădea banii cîștigați la un joc de noroc. La 12 ani fusese deja în bordeluri. De 6 ori a fost condamnat pentru furt. A avut un frate hoț, o soră prostituată și o mamă criminală. Era religios, sau cel puțin frecventa bisericile; nu a spus însă nimic confesorului despre delictul comis.

8. Mainero, un băiat cu o fizionomie precoce și cu o dezvoltare întîrziată, la 12 ani arăta ca de 6. Avea o înălțime de 1,24 m, capacitatea craniană 1390 cm^3, indice 80, urechi cu toartă, pomeți proeminenți, ochii vii. La 8 ani a început să fure. Nepot al unui asasin, se lăuda că l-a urmat în acțiunile sale și că a organizat bande pentru a fura pomenile din biserici și păsări și că și-ar fi însușit adeseori partea care revenea micilor săi complici, ceea ce a constituit mobilul denunțării lui.

9. L.B. din Geneva, craniul mare, frunte îngustă, tatuat pe braț cu cuvintele: "Moarte trădătorilor, trăiască alianța" a început să fure încă de la 8 ani ca hoț de buzunare; are 7 frați, dintre care trei sînt în detenție.

10. Un oarecare G., din familie onestă, prognato-oxicefalic**, la șapte ani a început să fure în școală, jefuindu-i chiar pe profesori. A ajuns să simuleze la Chestură supunerea la rele tratamente din partea părinților, pentru a-i încarcera. Are o soră pusă pe scandal și suspectă de furt.

11. Un băiat, L.P., care la 19 ani s-a dovedit un pungaș foarte abil, hoț cu tentativă de omucidere, perfectă apatie morală, statură înaltă, cap mic, prelung, fără barbă, nas disproporționat și coroiat; fiul unui

* Oxicefalie (acrocefalie) - malformație din grupul craniostenozelor, datorată osificării precoce a suturii coronare și sagitale care împiedică dezvoltarea craniului în sens lateral și antero-posterior, permițînd ca extensiunea să se facă numai în înălțime - *n.t.*

** Prognatism - conformație a feței care constă în proeminența anterioară (în formă de bot) a maxilarelor sau a arcadelor dentare ale acestora - *n.t.*

alcoolic și al unei mame lascive, cu bunic matern sinucigaș. La vîrsta de trei ani, mergînd cu servitorii la piață, a început să fure de la aceștia bani, pește, fructe; a continuat să fure în casă, apoi în școală.

12. Brigandul antropofag F. Salvatore, din Catania, care de trei ori a simulat nebunia, mi-a relatat într-un memoriu manuscris cum încă de la vîrsta de 6 ani furase alimente din casă pe care le dădea prietenilor săi. Mai tîrziu, la 9 ani, fura din cîrciumă bucăți întregi de brînză. Pe plajă, jucîndu-se cu un prieten, i-a tăiat o ureche și aceasta în ciuda faptului că tatăl său fusese foarte cinstit și îl bătuse cu sfîntă mînie pentru a-l îndrepta pe calea cea bună. La 14 ani l-a rănit grav, cu o lovitură de cuțit, pe un prieten de joacă. Cu chei false a furat banii tatălui. La 19 ani a ucis un om.

13. Dintr-o mamă isterică foarte inteligentă și un tată așijderea, dar ciudat și lacom de muncă, cu doi unchi, unul foarte inteligent și un altul alienat, au rezultat patru copii: unul foarte cinstit; unul excesiv de lasciv, sinucis după un omor comis din pasiune; al treilea, foarte întreprinzător în afaceri, hoț de tînăr și refractar la orice fel de studiu; al patrulea, rahitic, cu fruntea teșită, a fost un hoț atît de tenace încît a furat chiar și ceasornicele și obiectele care se găseau în casa părinților, în ciuda unor pedepse foarte severe. La 16 ani a devenit cinstit, poate ca urmare a grijii materne foarte afectuoase. Apoi a ajuns un comerciant foarte slab.

14. Un băiețel, care deja la trei ani avea deprinderi onaniste și îi plăcea să sugrume animale, la 5 ani era foarte viclean în a face rău. Cînd a văzut că fratele său mai mic pierde sînge din nas a profitat repede de acest lucru, îmbrîncindu-l de pe scaun cu fața la pămînt, și-a ridicat cu plăcere mîinile și a început să strige: "*Vreau să-l ucid pe acest pici, vreau să văd sînge, este singurul lucru care-mi face plăcere*".

Întrebat dacă și-ar ucide mama, el a răspuns: "Desigur, și cum aș iubi-o dacă ea nu mă iubește! Vreau să o ucid și dacă nu pot acum, aștept pînă mă voi face mare" (*Encéphale*, 1883).

15. Verga (*Rendiconto Istituto Lombardo*, 1883) povestește despre un copil de peste 11 ani, cu tîmplele bombate, inteligent și instruit, deși era fiu de țăran, că amenințase cu moartea și îl rănise pe un prieten datorită urii ce i-o purta. Mai tîrziu l-a ucis, datorită unui conflict pentru puțină iarbă, cu lovituri repetate de seceră, din furia sa neoprindu-l decît dificultatea de a scoate din craniul victimei vîrful îndoit al instrumentului său. L-a aruncat apoi într-un rîu, unde s-a și spălat, inventînd că ambii fuseseră atacați de un paznic astfel încît, pentru a scăpa, au trebuit să se arunce în apă. Numai cînd a știut că, datorită vîrstei, nu va fi prea aspru pedepsit, a mărturisit adevărul.

16. C... B..., din M..., de 12 ani. Greutate 37,4 kg. Înălțime 1,39 m. Este fiul natural al unui văduv și al unei văduve. Tatăl, hangiu, cu un temperament mizantropic, a comis multe acte de cruzime împotriva soției sale. Pentru a nu cita decît una, se povestește că într-o zi i-a smuls soției sale tot părul de pe organele genitale. Mama este o femeie de proastă condiție. Nu a nutrit nici o afecțiune față de fiul ei care, de-abia venit pe lume, a fost dus la un leagăn de copii, de unde a fost scos de tatăl său în al doilea an de viață. În copilărie, C... B... a căzut într-un puț, de unde a fost imediat scos, datorită acestui accident stînd în pat o săptămînă. Încă din primii ani de viață a suferit de maladii convulsive, apoi, la vîrsta de 7 ani, a avut un accident cranian. A început să bea lichioruri foarte devreme; la șase ani ducea o viață de vagabond, fugind adeseori de acasă, fugind de la școală și mergînd cu plăcere să comită furturi de pe cîmp. Chiar și din casă sustrăgea bani din sertarul de economii. Cînd îi vedea pe prietenii lui jucîndu-se și distrîndu-se îi lovea pentru că, spunea el, turbează cînd îi vede mulțumiți și veseli. Cu un an mai înainte l-a rănit la cap, cu o sticlă, pe unul dintre prietenii săi, după ce l-a pîndit; astfel că, tocmai datorită acestei infracțiuni, fusese închis. Este un certăreț; nu trecea o zi ca să nu se încaiere cu cineva; de asemenea, în astfel de situații a fost pedepsit de Pretor cu privare de libertate.

alcoolic și al unei mame lascive, cu bunic matern sinucigaș. La vîrsta de trei ani, mergînd cu servitorii la piață, a început să fure de la aceștia bani, pește, fructe; a continuat să fure în casă, apoi în școală.

12. Brigandul antropofag F. Salvatore, din Catania, care de trei ori a simulat nebunia, mi-a relatat într-un memoriu manuscris cum încă de la vîrsta de 6 ani furase alimente din casă pe care le dădea prietenilor săi. Mai tîrziu, la 9 ani, fura din cîrciumă bucăți întregi de brînză. Pe plajă, jucîndu-se cu un prieten, i-a tăiat o ureche și aceasta în ciuda faptului că tatăl său fusese foarte cinstit și îl bătuse cu sfîntă mînie pentru a-l îndrepta pe calea cea bună. La 14 ani l-a rănit grav, cu o lovitură de cuțit, pe un prieten de joacă. Cu chei false a furat banii tatălui. La 19 ani a ucis un om.

13. Dintr-o mamă isterică foarte inteligentă și un tată așijderea, dar ciudat și lacom de muncă, cu doi unchi, unul foarte inteligent și un altul alienat, au rezultat patru copii: unul foarte cinstit; unul excesiv de lasciv, sinucis după un omor comis din pasiune; al treilea, foarte întreprinzător în afaceri, hoț de tînăr și refractar la orice fel de studiu; al patrulea, rahitic, cu fruntea teșită, a fost un hoț atît de tenace încît a furat chiar și ceasornicele și obiectele care se găseau în casa părinților, în ciuda unor pedepse foarte severe. La 16 ani a devenit cinstit, poate ca urmare a grijii materne foarte afectuoase. Apoi a ajuns un comerciant foarte slab.

14. Un băiețel, care deja la trei ani avea deprinderi onaniste și îi plăcea să sugrume animale, la 5 ani era foarte viclean în a face rău. Cînd a văzut că fratele său mai mic pierde sînge din nas a profitat repede de acest lucru, îmbrîncindu-l de pe scaun cu fața la pămînt, și-a ridicat cu plăcere mîinile și a început să strige: *"Vreau să-l ucid pe acest pici, vreau să văd sînge, este singurul lucru care-mi face plăcere"*.

Întrebat dacă și-ar ucide mama, el a răspuns: "Desigur, și cum aș iubi-o dacă ea nu mă iubește! Vreau să o ucid și dacă nu pot acum, aștept pînă mă voi face mare" (*Encéphale*, 1883).

15. Verga (*Rendiconto Istituto Lombardo*, 1883) povestește despre un copil de peste 11 ani, cu tîmplele bombate, inteligent și instruit, deși era fiu de țăran, că amenințase cu moartea și îl rănise pe un prieten datorită urii ce i-o purta. Mai tîrziu l-a ucis, datorită unui conflict pentru puțină iarbă, cu lovituri repetate de seceră, din furia sa neoprindu-l decît dificultatea de a scoate din craniul victimei vîrful îndoit al instrumentului său. L-a aruncat apoi într-un rîu, unde s-a și spălat, inventînd că ambii fuseseră atacați de un paznic astfel încît, pentru a scăpa, au trebuit să se arunce în apă. Numai cînd a știut că, datorită vîrstei, nu va fi prea aspru pedepsit, a mărturisit adevărul.

16. C... B..., din M..., de 12 ani. Greutate 37,4 kg. Înălțime 1,39 m. Este fiul natural al unui văduv și al unei văduve. Tatăl, hangiu, cu un temperament mizantropic, a comis multe acte de cruzime împotriva soției sale. Pentru a nu cita decît una, se povestește că într-o zi i-a smuls soției sale tot părul de pe organele genitale. Mama este o femeie de proastă condiție. Nu a nutrit nici o afecțiune față de fiul ei care, de-abia venit pe lume, a fost dus la un leagăn de copii, de unde a fost scos de tatăl său în al doilea an de viață. În copilărie, C... B... a căzut într-un puț, de unde a fost imediat scos, datorită acestui accident stînd în pat o săptămînă. Încă din primii ani de viață a suferit de maladii convulsive, apoi, la vîrsta de 7 ani, a avut un accident cranian. A început să bea lichioruri foarte devreme; la șase ani ducea o viață de vagabond, fugind adeseori de acasă, fugind de la școală și mergînd cu plăcere să comită furturi de pe cîmp. Chiar și din casă sustrăgea bani din sertarul de economii. Cînd îi vedea pe prietenii lui jucîndu-se și distrîndu-se îi lovea pentru că, spunea el, turbează cînd îi vede mulțumiți și veseli. Cu un an mai înainte l-a rănit la cap, cu o sticlă, pe unul dintre prietenii săi, după ce l-a pîndit; astfel că, tocmai datorită acestei infracțiuni, fusese închis. Este un certăreț; nu trecea o zi ca să nu se încaiere cu cineva; de asemenea, în astfel de situații a fost pedepsit de Pretor cu privare de libertate.

Examen antropologic. Cap: formă trohocefalică*, prezintă o platicefalie** posterioară pronunţată, suturile*** coronariene şi ale oaselor parietale complet sudate, unghiul orbital al frunţii foarte pronunţat, stîngul mai înclinat decît dreptul, păr pe frunte, urechi cu toartă, deplasarea lobului lui Darwin la dreapta, multiplu la stînga; indice cefalic 80; capacitate craniană 1477 cm^3.

Urechea stîngă măsoară 60 mm înălţime şi 32 lărgime; cea dreaptă 59 mm înălţime şi 30 lărgime; la dreapta are o acuitate acustică normală, la stînga cu 2 cm mai puţin decît la dreapta. Zigomul stîng este mai voluminos decît cel drept, ceea ce face ca partea stîngă a feţei să pară mai dezvoltată. Nasul cîrn şi diform, privirea feroce. Se observă o mişcare particulară a pleoapelor cînd fixează un obiect sau cînd este iritat. Se observă o confuzie în percepţia culorilor, dar nu pare să fie daltonism. Pupilele reacţionează la lumină; stînga însă pare mai dilatată.

Sternul este osos; mamelele au forme feminine, stînga fiind mai dezvoltată. Mîna are o formă de maimuţă: degetul arătător se deosebeşte însă de celelalte degete. Unghiile sînt pedunculate; dinţii sînt inegali, ascuţiţi şi încălecaţi.

Organele genitale sînt întrucîtva atrofiate. A început să se masturbeze de la vîrsta de 9 ani. Crede că simte tulburări de locomoţie.

Sensibilitate topografică. Privire încrucişată mai mult la stînga şi mai mult în vecinătatea degetului şi mai puţin la carp.

Sensibilitate electrică. Luînd ca termen de comparaţie un om sănătos: omul sănătos simte curentul la 46; criminalul simte curentul la 50 la stînga, la 46 la dreapta.

---

* Trohocefalie - malformaţie craniană caracterizată prin forma rotundă a capului - *n.t.*

** Platicefalie - diformitate a cutiei craniene, constînd din turtirea bolţii - *n.t.*

*** Sutură - articulaţie fixă de tipul simartrozei, în care oasele sînt strîns apropiate. Se disting: sutura coronară, sutura transversă, articulaţia frontalului cu oasele parietalului - *n.t.*

Sensibilitate electrică dolorofică. În spatele mîinii drepte, 14; a stîngii, 0; palma dreaptă, 23; palma stîngă, 0.

Esteziometria. La stînga, 2,2; la dreapta, 1,9; pe limbă: la dreapta, 2,2; la stînga, 1,9.

Dinamometria. La dreapta, 15; la stînga, 16. Reflexele tendoanelor sînt total abolite. Se observă *ticuri* particulare cu capul şi cu umărul, repetate din cînd în cînd. Privirea feroce este foarte evidentă.

Sensibilitate afectivă. Vorbeşte de rău satul său. Repetă de mai multe ori că tatăl său este un om rău; îşi urăşte mama pe care o numeşte *falsona.*

La hidrosfigmograf nu se observă nici o reacţie la vederea improvizată a unui pistol şi la focul de armă al acestuia. Dimpotrivă, reacţia îi este foarte evidentă cînd îi este înfăţişată fotografia unei femei goale sau cînd îi este stimulată printr-o ofensă uşoară şi improvizată a vanităţii.

Nitrat de amil: 3 picături nu au reuşit să-l înroşească; cu 5 el s-a înroşit după 30 de secunde, proces care i-a cuprins urechea dar nu şi fruntea*.

17. Acum cîteva luni, în faţa tribunalului din Berlin a apărut o asasină în vîrstă de 12 ani, Maria Schneider. Era foarte dezvoltată, palidă, cu părul îngrijit şi cu trăsăturile feţei obişnuite. Nu s-a arătat cu nimic speriată în sală şi a povestit în cele mai oribile detalii fărădelegea comisă de ea, fără să verse o singură lacrimă şi a răspuns cu multă răceală preşedintelui, ca şi cum ar fi fost vorba de un eveniment de minimă importanţă şi fără să trădeze nici cea mai mică emoţie.

Ea era inculpată că a furat-o, sub ameninţare, pe fetiţa Margareta Dietrichs şi a ucis-o apoi aruncînd-o de la o fereastră.

Dorind să punem în evidenţă caracterul lui Schneider, reproducem unele părţi din interogatoriul care i s-a luat la proces:

---

* Vezi *Archivio di psichiatria*, VII, p. 498.

Președintele (P): Este adevărat ceea ce ai făcut? *Acuzata (A)*: Da. *P.:* Cine sînt părinții tăi? *A.:* Am numai mamă, tatăl a murit. *P.:* Ai urmat cursurile școlii? *A.:* Da, școala comună, clasa a III-a doi ani. *P.:* Din ce motiv ai repetat această clasă? *A.:* Din lenevie (Faulheit). *P.:* Ai primit instrucție religioasă? *A.:* Da, de la șase ani. *P.:* Din ce motiv ești acum închisă? *A.:* Pentru că am aruncat de la etaj fetița pentru a-i lua cerceii. Am întîlnit-o pe coridor și am luat-o cu mine. *P.:* Te gîndisei mai înainte la cercei? *A.:* De cîteva zile. *P.:* Ce i-ai spus fetiței? *A.:* Să vină cu mine. *P.:* Cum ai convins-o să vină cu tine? *A.:* I-am cerut mamei cheia W.C.-ului și aceasta mi-a dat chiar o monedă pentru ca să merg să cumpăr ceva. Am așteptat fetița pe trepte: la reîntoarcere am sărit două scări pentru că am observat că fereastra de la palier era deschisă. *P.:* Cu ce scop ai observat toate acestea? *A.:* Pentru că eu voiam deja să arunc fetița. *P.:* Din ce motiv? *A.:* Pentru că ea nu mi-a spus ca eu să-i iau cerceii. *P.:* Putea copilul, care avea numai trei ani și jumătate, să spună toate acestea? *A.:* Ea însă mi-ar fi putut arăta prin semne. *P.:* Acum, după ce ai sărit scările, ce ai făcut? *A.:* Am deschis fereastra, care era întredeschisă, și am voit să sar asupra copilului; în același timp, pe scară a apărut un om și eu am închis în grabă fereastra la loc. Omul a ieșit fără să spună nimic; cînd a fost jos, am pus-o pe fetiță să stea pe marginea ferestrei și i-am smuls cerceii. *P.:* Cum sta fetița, cu fața la tine? *A.:* Nu, cu fața la fereastră deoarece nu îmi putea vedea fața. *P.:* Și te-a lăsat ea liniștită să-i smulgi cerceii? *A.:* Nu, ea plîngea și se văita că o doare. *P.:* Și tu ai amenințat-o? *A.:* I-am spus să stea liniștită că dacă nu o arunc pe fereastră. *P.:* Și după ce i-ai smuls cerceii, ce ai făcut? *A.:* I-am ascuns în pungă, apoi i-am făcut vînt ca să cadă. *P.:* Ai auzit zgomotul căderii? *A.:* Da. *P.:* Știai, deci, că fetița trebuia să moară din această cădere? *A.:* Sigur că știam. *P.:* Unde ai rămas apoi? *A.:* I-am dus mamei ceea ce îmi ceruse să-i cumpăr. *P.:* Ce voiai tu să faci, de fapt, cu cerceii? *A.:* Să-i vînd unui bijutier (în text *ferravecchio* - negustor de fier vechi - *n.t.*). *P.:* Cît credeai că obții pe ei?

A.: Circa 50 de soldi cu care voiam să-mi cumpăr dulciuri. *A.:* Îți plac mult delicatesele? *A.:* Da. *P.:* Cum ai ajuns să capeți acest obicei? *A.:* Unele doamne mi-au dat bani; o dată o marcă, altă dată 50 de soldi. *P.:* Cum ai reușit să obții bani de la acele doamne? *A.:* Le-am spus că sînt trimisă de o altă doamnă care nu avea în acel moment mărunțiș. *P.:* Cum se cheamă această acțiune? *A.:* Se numește escrocherie. *P.:* Cum se spune atunci cînd ucizi un alt om? *A.:* Se numește asasin. *P.:* Ce li se face asasinilor? *A.:* Sînt judecați. *P.:* Tu, prin urmare, care ai ucis-o cu bună știință pe micuța Margareta, ce ești? *A.:* O asasină. *P.:* Ce crezi că ți se va face? *A.:* Că voi fi judecată.

În acest mod a decurs întreg interogatoriul, fără ca întrebărilor să nu li se dea un răspuns prompt, precis și clar.

Din acest interogatoriu rezultă că Schneider dăduse deja dinainte semne clare de acea lipsă de simț moral care se relevă atît de evident din interogatoriul său. Neiubită în familie, indiferentă la moartea surioarei sale, deoarece aceasta era preferata mamei datorită bunelor sale calități. Corectată frecvent de mama sa pentru lipsurile ei, a fost văzută revoltîndu-se pe parcurs contra acesteia. Altădată a ucis un papagal al unei mătuși. Copil fiind, scosese ochii unui iepure de casă. Condusă la cimitir în prezența cadavrului victimei sale nu a trădat nici cea mai mică emoție, nici cea mai mică părere de rău. Oferindu-i-se pască, a luat-o și a mîncat-o ca și cum s-ar fi găsit într-o sală de mese.

Medicul închisorilor a afirmat că nu a întîlnit niciodată o persoană cu o lipsă atît de totală de simț moral. Apărarea a cerut ca ea să fie internată într-un ospiciu, ca fiind suspectă de nebunie morală. În schimb, Curtea a considerat-o responsabilă de infracțiune și a condamnat-o la opt ani închisoare. Numai cînd a auzit pronunțîndu-se propria-i condamnare, mica delincventă a început să plîngă*.

---

* *Archivio di psichiatria*, VIII, 1. Lindaus, *Appendice la Homo delinquente* de C.

18. **Obscenitatea.** Am afirmat deja mai sus că în rîndul copiilor nu lipsesc cazurile de obscenitate precoce. Deja de mult timp (*L'amore nei pazzi*, 1881) am observat că toate cazurile cu forme monstruoase de amor sexual (mai puțin cele determinate de decrepitudine) s-au declanșat în epoca prepuberală, împreună cu alte tendințe criminale.

Acesta era cazul lui Bor..., hoț, care la 9 ani era supus unor erecții continue și unor stimuli exagerați care îl conduceau la viol cînd vedea rufărie albă atîrnată și fîlfîind în vînt. El localiza acest straniu simptom în epoca primei copilării, între 3 și 4 ani, cînd mergînd la grădiniță, îi vedea pe ceilalți colegi ai săi cu șorțulețe albe; foșnetul rufăriei albe îi provoca o plăcere echivalentă contactului cu o femeie. Aceasta a fost cauza unor violuri asemănătoare și a unei nevoi continue de coit pentru a cărei satisfacere a sfîrșit prin a deveni hoț. Cînd era copil a fost lovit în cap și a suferit multă vreme de un puternic traumatism; descinde, ca de obicei, din părinți nevropați.

Nu am crezut imediat în veridicitatea mărturisirilor lui, deoarece este vorba de un criminal care putea să-și aibă interesele sale simulînd, dar am dat, fără să vreau, de o operă a lui Magnan și Charcot care mi-a oferit atîtea analogii cu ipoteza mea încît aceasta a devenit nu probabilă ci sigură.

19. Ei povestesc (*Archives de neurologie*, nr. 11, 1882) despre un oarecare C., țăran, în vîrstă de 37 de ani, cu tată alcoolic, unchi alienat, mamă și surori nervoase, melancolice, un frate nebun, el însuși plagiocefal*. La 15 ani, văzînd în rufăria albă care se usca la soare un șorț de bucătărie, l-a smuls de pe frînghie, s-a înfășurat cu el și s-a masturbat

---

Lombroso, Hamburg, 1888.

* Plagiocefalie - malformație craniană din grupul craniostenozelor, constînd din dezvoltarea asimetrică a craniului din cauza sinostozării precoce, unilaterale a suturii lambdoide sau coronare; porțiunea anterioară, de o parte și porțiunea posterioară, de partea opusă a cutiei craniene, dezvoltîndu-se mai mult decît părțile lor corespondente, lungimea maximă a cutiei craniene nu se mai află pe linia mediană ci pe diagonală - *n.t.*

la atingerea lui, în spatele unui gard de mărăcini. Din acea zi nu a mai putut vedea șorțuri albe fără să se folosească de ele într-un asemenea scop, după care să le arunce. Cînd vede pe cineva cu un șorț nu se uită la sexul proprietarului ci numai la acesta, încît este tentat să-l urmărească pe proprietar și să i-l fure.

În 1861, părinții, pentru a-l scăpa de această fixație, l-au înrolat în marină și, într-adevăr, nemaivăzînd șorțuri albe, s-a calmat. Dar în 1864, venit în concediu, strania tendință s-a repetat și a furat din nou șorțuri. Nopțile se gîndea la ele, iar ziua și le imaginează așa cum i-au apărut prima dată și este împins să fure din acestea și nu altele, diferite. Să fi existat mii de franci și i-ar fi lăsat pentru a lua numai șorțurile albe. De aceea, de patru ori a fost condamnat la pedepse scurte pentru furt.

20. Singular, totuși, este celălalt caz, al lui M. X., de 34 de ani, care are o fimoză, prepuțul cu cîțiva centimetri mai lung decît glandul, iar trunchiul organului sexual umflat la rădăcină. Născut din părinți neurotici, aproape nebuni, cu o inteligență precoce, știind să citească la 3 ani, dar cu o constituție fizică slabă, între șase și șapte ani era împins de un instinct ciudat de a privi picioarele femeilor pentru a se convinge dacă există cuie în pantofii lor. Vederea acestor cuie îl umplea de o plăcere extraordinară. Se încălța cu ghetele celor două verișoare ale sale pentru a le admira și readmira; seara, în pat, se gîndea continuu la cizmarul care le pingelea și la chinurile unei fete ale cărei cuie de la pantofi îi intraseră adînc în carnea de la picioare și, în același timp, se masturba. Acesta a fost punctul de plecare al unei idei dominante, obsesive, astfel încît, mai tîrziu, prefera vederea ghetelor feminine raporturilor sexuale și a fost arestat în timp ce se masturba în fața unui cizmar (*Archives de neurologie*, nr. 11, 1892).

La credința în adevărul acestor afecțiuni paradoxale trebuie să adăugăm analogia cu celelalte, deja descrise de mine, despre alienați (*L'amore nei pazzi*, 1881) și, ceea ce constituie un element suplimentar,

analogia reciprocă. Toate se observă la nevropatici şi multe la criminali, deveniţi în plus, irevocabil sau aproape irevocabil, masturbatori. La toţi se observă că, aşa cum se întîmplă în maniile impulsive şi în ideile sistematizate, o senzaţie dată care a pus stăpînire pe ei într-un moment al copilăriei - precum la cei mai precoce erecţia, ca inel secundar aici - se substituie prin asocierea de idei ideii-mamă şi încetul cu încetul acţionează ca anumiţi viruşi, nu numai fixîndu-se, dar invadînd tot mai mult organismul pînă pune stăpînire pe el, devine irezistibilă şi împinge la acte cel puţin criminale.

21. *Dragostea precoce*. Toate aceste iubiri se cristalizează, sau cel puţin germinează, în prima copilărie, prima, încă la 3-4 ani, fiind o precocitate deosebită a caracterelor lor.

Inversiunea simţului genital a fost fixată aproape invariabil la un nivel foarte precoce, la 8 ani de exemplu, în spitalul din Westphalia.

P. R. (*Archives de neurologie*, 1881) a început să simtă, la 6 ani, un impuls de a se bucura văzînd oameni goi, mai ales la vederea organelor genitale, şi încă de atunci încerca să se travestească în femeie şi tot de atunci manifesta tendinţa spre furt. De exemplu, într-o zi el a furat învăţătorului o călimară. Avusese un bunic excentric şi un tată bătrîn. Adult, era bărbos, prognat*, însă cu urechi foarte mari.

22. O fată, pe care eu am avut-o în îngrijire, foarte precoce fizionomic, fiică a unei femei cinstite, dar cu bunica lascivă, văr criminal şi bunic alcoolic, a manifestat încă de la trei ani tendinţa de a se masturba, necedînd nici la rugăminţi, nici la ameninţări, nici la îngrijirile medicale. Dimpotrivă, cu acelaşi instrument folosit la injecţiile anafrodisiace se servea pentru a se masturba.

23. Din tată convulsiv, herpetic şi dintr-o familie de nevropaţi s-a născut o fetiţă slabă, dolicocefală**, inteligentă, căreia la 12 ani i-a

---

* Prognat - caracterizat prin prognatism - *n.t.*

** Dolicocefalie - malformaţie a craniului, caracterizată prin lungimea diametrului său

venit ciclul menstrual. La 8 ani, sfătuită de o prietenă, a început să se masturbeze şi a continuat astfel chiar şi după căsătorie, mai ales atunci cînd era gravidă. A avut 12 copii, dintre care cinci au murit precoce iar patru au avut malformaţii craniene, semihidrocefali*, cu trăsături morale negative, impetuoşi, violenţi. Unul dintre aceştia, inteligent, la 7 ani se masturba cu o insistenţă extraordinară şi tot astfel un altul, subdezvoltat, începînd de la 4 ani şi jumătate.

24. Zambaco (*Encéphale*, nr. 1-2, 1882) ne descrie o fetiţă cuprinsă de o stranie pasiune onanistă şi criminală.

N. R., în vîrstă de 10 ani, cu mişcări şi fizionomie ce trădau o maturitate precoce, vanitoasă, orgolioasă, agresivă la jocuri, ierta violenţele în schimbul mîngîierilor şi amabilităţilor, în special pe cele ale micilor băieţi pe care le prefera. Încă de la 5 ani, a trădat tendinţe spre furt, chiar pentru obiecte care nu aveau nici o valoare; furîndu-le, ea nega cu încăpăţînare acest lucru. Cu o imaginaţie caldă, ea iubea frumosul, dar îşi bătea joc de Dumnezeu. La 7 ani a început să sufere de leucoree**, care a fost pusă pe seama oxiurilor şi, datorită acestei boli, a slăbit. Încă de atunci s-a observat că ea căuta să se izoleze cu copiii într-o cabană pentru a se juca acolo. În schimb, ea se masturba cu ei. La 9 ani, masturbarea excesivă a provocat umflarea vulvei. A fost biciuită pentru acest lucru. Dar ea a rămas prostită, prefăcută şi rea, fără ca tratamentul să-i folosească. Tot astfel, nu au dus la nimic bun cămaşa de forţă, nici apa rece cu care mai înainte ea încerca să se calmeze. Partea superioară a corpului slăbea, dar cea inferioară se dezvolta mai

---

antero-posterior - *n.t.*

* Hidrocefalie - sindrom caracterizat printr-o acumulare de lichid cefalorahidian aflat în stare de tensiune în cutia craniană. Poate să se producă în interiorul cavităţilor ventriculare cerebrale (hidrocefalie internă) sau între foiţele meningiene (hidrocefalie externă) cînd, adesea, este concomitentă cu procese de atrofie cerebrală - *n.t.*

** Leucoree - denumire generică dată oricărei scurgeri albe din vagin - *n.t.*

mult. Se atingea de toți: "Pentru ce să mă lipsesc de o plăcere atît de nevinovată?", spunea ea și apoi adăuga: "Știu că este obscen, dar nu pot să mă abțin". Uneori se căia, plîngea la vederea lacrimilor mamei sale, dar apoi era cuprinsă de noi accese. În timp ce un preot o sfătuia să se abțină, ea s-a masturbat de sutana lui. I s-a ars și clitorisul, dar în zadar. "Este oribil, spunea, să vreau să nu mai continui și să nu pot și să înnebunesc. Aș fi capabilă să-l ucid pe cel care m-ar împiedica. În acele momente sînt cuprinsă de o amețeală. Nu văd nimic, nu mă tem de nimic, numai ca să mă pot masturba".

Amintesc că în copilăria sa, un pedagog s-a masturbat în fața sa. Mai tîrziu, o altă învățătoare, interzicîndu-i să se atingă în zona pubisului, i-a stîrnit curiozitatea. De atunci încolo s-a atins fără plăcere ci din pură curiozitate, apoi și-a imaginat că este bolnavă și, aplicîndu-și cataplasme de ierburi și nisip, își freca cu bețe organul genital. Apoi dorințele au apărut la anumite ore.

Și-a corupt sora, în vîrstă de patru ani, dar care nu a simțit plăcerea decît la opt ani, după care s-a distrat cu băieții.

25. Esquirol povestește un caz foarte curios în care, pe lîngă tendințele obscene și în parte din cauza acestora, se manifestau impulsuri matricide - deși fetița era lucidă, cu o inteligență chiar precoce, dîndu-se astfel un exemplu complet de nebunie morală și de criminalitate în stare născîndă, cum ar spune chimiștii.

Fetița descrisă de el, cu un comportament sprinten, păr castaniu, nas cîrn, pînă la vîrsta de 5 ani s-a arătat preocupată să-și ucidă mama pentru a se putea încurca nestingherită cu băieții. Mama fiind înnebunită de durere, ea i-a mărturisit că moartea ei nu i-ar displace: "Astfel voi putea să-ți port rochiile tale. - Și după ce se vor rupe aceste rochii, ce vei face? - Cu banii lăsați de tine îmi voi cumpăra altele. - Și apoi? - Mă voi duce cu bărbații. - Tu nu știi ce este moartea; dacă aș muri în această seară, mîine aș învia. Domnul nu a murit și nu a înviat?

- Domnul a înviat pentru că era Dumnezeu, dar tu nu vei învia; surioara mea nu s-a mai întors. - Cum vei proceda ca să mă omori? - Dacă vei merge într-o pădure, mă voi ascunde într-un tufiș, sub frunze, și cînd vei fi în dreptul meu mă voi arunca asupra ta și îți voi înfige un pumnal în inimă. - Nu crezi că eu nu voi merge niciodată într-o pădure pentru a mă putea ucide? - Ah, mamă! acesta este un foarte mare necaz al meu; aș putea să te ucid la noapte cu un cuțit. - Și de ce nu ai făcut-o atunci cînd eram bolnavă? - Pentru că erai mereu supravegheată, mamă. - Și de ce nu ai făcut-o după aceea? - Pentru că ai somnul ușor și-mi era teamă să nu mă vezi cînd iau cuțitul. - Dar dacă mă ucizi nu poți să-mi iei rochiile, pentru că toate lucrurile vor reveni tatălui tău. - Oh! știu, din păcate, că tata m-ar trimite la închisoare, dar intenția mea este să îl ucid și pe el".

În timp ce un domn o întreba, ea nu putea să-și ridice ochii de la acul său de cravată. Întrebată de ce, ea a răspuns imediat că, dacă ar putea, l-ar ucide cu plăcere pe acest domn pentru a-i lua briliantul. Într—o zi, povestindu-se în casă despre o bucătăreasă însîngerată pe care o bătuse un băiat, ea a căzut dintr-o dată pe gînduri. Puțin după aceea a fost auzită spunînd că a găsit modalitatea de a ucide fără să se murdărească, cu arsenic, așa cum văzuse că se omoară puii de găină în crescătorii.

Stătea aproape întotdeauna jos, cu mîinile încrucișate și imediat ce se vedea singură se masturba. Totul a fost încercat pentru a o corija, de la admonestări simple la pedepse repetate și privațiuni de tot felul, dar în zadar. Îi răspundea invariabil tatălui ei că chiar dacă i-ar lua gîtul tot nu s-ar schimba.

În acest caz nu exista nici o cauză psihică în afară de faptul că ar fi auzit unele bîrfe împotriva mamei sale, de la o rudă în vîrstă. Era o inteligență clară, o mișcare evidentă spre crimă, premeditarea cea mai vicleană. Dacă nu ar fi fost vîrsta, cine s-ar fi putut îndoi să vadă în ea

o criminală și nu o alienată? Dacă ar fi existat mai multă forță în acei mușchi, mai multă energie în acele instincte ați avea cele mai crude forme ale așa-zișelor manii impulsive și raționale, întotdeauna prin intermediul celei mai lucide gîndiri.

26. Și, într-adevăr, Tamburini și Seppilli ne vorbesc despre astfel de ființe la care forța se unește cu reaua voință (*Rivista di freniatria*, 1882, fasc. II și III). Desigur, Sbro..., nepot și fiu de asasini și de violatori, cu craniul asimetric, analgezie totală, care pentru a putea să frecventeze casele de toleranță, spre care avea o înclinație precoce, avea nevoie de bani și pentru a nu fi obligat să se întoarcă la viața aspră de la țară și-a ucis tatăl, intenționînd să ucidă și o femeie care îl denunțase; apoi și-a ucis fratele; și toate acestea cu o asemenea abilitate încît nimeni nu l-ar fi suspectat dacă nu se trăda în unele din memoriile sale autobiografice; era un imbecil moral.

Este adevărat că acestea sînt cazuri de nebunie; că ele, observate la adulți, ar fi considerate drept absolut criminale; și, în orice caz, demonstrează, că nu poate surprinde în prima sa apariție deosebirea dintre delict și nebunia morală.

B. Statistica antropometrică și ezio-patologică

Numai cîteva istorii singulare nu ar fi suficiente pentru a demonstra existența unei criminalități la copii, asemănătoare cu aceea a adulților. De aceea, am voit să completăm cercetările efectuate la casele de corecție și la aziluri pentru a vedea dacă la criminalii tineri se întîlnesc anomaliile fizice pe care le-am întîlnit deja la adulți.

1. **Criminalii.** Din 79 de băieți sub 12 ani deținuți, dintre care 40 hoți, 27 incorigibili sau vagabonzi, 7 ucigași, 3 cu infracțiuni necunoscute, am găsit, în ordinea frecvenței, următoarele anomalii:

39	cu urechi cu toartă

21	cu frunte mică și îngustă
19	cu plagiocefalie
16	cu zigomi proeminenți
15	cu evidența suturilor
14	cu maxilare puternice
14	cu asimetrii faciale
10	cu păr pe frunte
10	cu fizionomie de cretin
9	cu gușă
9	cu nas diform
8	cu ochi mici și sticloși
7	cu sîni frontali
6	cu hidrocefalii
5	cu ochi oblici
5	cu strabism
5	cu întîrziere în dezvoltare
4	cu păr foarte des
4	cu fizionomie îmbătrînită
4	cu ultradolicocefalii
3	cu traume craniene
3	cu frunte proeminentă, cu unghi orbital mărit
3	cu urechi foarte mari sau lungi
2	cu ultrabrahicocefalii
2	cu gura diformă
2	cu prognatisme
2	cu nas cîrmit spre dreapta
2	cu minte arierată
2	cu privire întunecată
2	cu viciu cardiac

2	cu scrofule
2	cu sutură metopică conservată
1	cu platocefalie
1	cu oxicefalii
1	cu canitie precoce
1	cu fața voluminoasă
1	cu dinți încălecați
1	exoftalmic
1	nistagmatic*
1	cu pupile inegale.

Nu s-au luat în considerare, ca fiind normali din punct de vedere fizic, decît șapte (8,9%), dintre care unul, probabil necriminal, dar victimă a părinților care l-au trimis la casa de corecție pentru că nu voia să învețe; unul ucigaș involuntar; doi hoți, dintre care unul chiar epileptic; un altul incorigibil și alți trei vagabonzi.

Ei reuneau trei sau mai multe caractere morbide, apropiindu-se, prin urmare, de adevăratul tip criminal 47, dintre care 27 hoți, ceea ce din totalul de 40 de hoți reprezenta 67%. Dintre aceștia, la 25% prevala plagiocefalia, fruntea joasă și mică la 47%, zigomii proeminenți la 22%, maxilarele puternice la 20%, fața păroasă la 12%. Din 7 bătăuși, trei se apropiau mai mult de tipul criminal, prezentînd trei sau patru caractere morbide și tot astfel 17 din 27 de vagabonzi și incorigibili.

În ce privește ereditatea, numai la 59 dintre ei s-au strîns date.

La părinții sau la rudele apropiate ale unui număr de 27 dintre aceștia s-au găsit următoarele anomalii ale sistemului nervos:

- la 3, boli mintale; o dată la tată și de două ori la un unchi;
- o dată, ciudățenie la un unchi;

* Nistagmatic - ceea ce aparține de caracteristicile *nistagmusului* (mișcări involuntare ale globilor oculari sub formă de oscilații ritmice, orizontale, verticale sau giratorii - în sens orar sau antiorar) - *n.t.*

- la trei, stare violentă: una la mamă, două la tată, unite cu alcoolismul;
- la patru, nevropați, adică de trei ori la tată (un epileptic din cauza alcoolismului, un surd, un bolnav de saturnism - lunatic, o dată la mamă, cu cefalgie* obișnuită;
- la cinci tendințe criminale sau echivoce, la 4 tendințe spre tîlhării (de două ori la tată, unite cu alcoolismul, o dată la frate și o dată la un unchi), o dată prostituție (la o soră);
- la patru imoralitate fără o trăsătură specială: o dată în întreaga familie, o dată la mamă, de două ori la un frate.

În șapte cazuri exista beție, de șase ori la tată, o dată la frate, fără a mai lua în calcul alte patru cazuri deja amintite în categoriile precedente (din care 2 hoți, un violent și un epileptic), ceea ce ar urca la 11 numărul alcoolicilor.

Din acest studiu ar apare că tipul criminal, caracterizat prin urechi cu toartă, frunte joasă, plagiocefalie, maxilare puternice, asimetrie facială, păr pe frunte etc. poate să urce numărul infractorilor minori la 59% și la 67% în cazul celor 40 de hoți; el ar ajunge chiar la 91% dacă s-ar ține cont de una sau de alta din aceste anomalii, chiar și izolate, care coincid cu cele ale adulților. Iar influențele ereditare prevalează la acestea într-o proporție foarte asemănătoare; mai ales acelea ale alcoolismului, nebuniei și criminalității.

Întotdeauna rămîne însă o parte destul de numeroasă de criminali precoci care nu prezintă anomalii ereditare accentuate (54%).

Pentru a completa acest studiu prin răsturnarea probei, adică prin studierea tinerilor neincriminați, am făcut cercetări în diferite școli și aziluri.

Din examinarea a 160 de copii din azilurile comunale studiate de noi direct, unul cîte unul, am obținut următoarele rezultate:

* Cefalgie (cefalalgie) - dureri de cap - *n.t.*

Primul fapt care reiese din acest tabel este numărul foarte mare de anomalii morale care se întîlnesc la copii și care cu timpul vor trebui să dispară.

Mai puțin de jumătate din copiii examinați, 44%, prezenta tendințe morale anormale, precum irascibilitate excesivă, vagabondaj, minciună consecventă sau obiceiuri bizare caracterizate prin neastîmpăr, tendința de a-și sfîșia hainele, de a fi considerați pe jumătate nebuni de către profesorii lor care, astfel, ni i-au semnalat. La 17 dintre ei, 10%, s-au manifestat tendințele proprii delincvenților, furt, lascivitate precoce etc.

Din acest tabel rezultă, totuși, prevalența, mai mult decît numărul dublu al lor, 69%, a caracterelor fizice morbide la copiii cu caracter moral anormal față de cei cu caracter integru și la care anomaliile fizice se ridicau numai la 30%.

Același lucru se poate spune despre ereditatea morbidă la copiii imorali care s-a manifestat la 52%, în timp ce la copiii cu caracter integru numai la 15%. Diferența iese și mai mult în evidență dacă se consideră în special copiii pe care i-am numit semidelincvenți, adică masturbatorii și hoții, la care anomaliile fizice ating 72% și respectiv 83%, iar eredităților morbide se ridică la 70% și la 66%.

Dar studiul nu este decît la început; într-adevăr, numai de puțin timp cercetările lui Marro ne-au relevat o influență a vîrstei părinților.

În consecință, dintr-un prim studiu privind comportamentul și temperamentul băieților între 7 și 10 ani în raport cu vîrsta tatălui constatăm următoarele, după cum bine apare din acest tabel:

VÎRSTA TATĂLUI	COMPORTAMENTUL ŞCOLAR		
	BUN	MEDIU	RĂU
De la 18 la 25 ani	42 - 44 %	30 - 31 %	22 - 23 %
De la 26 la 40 ani	34 - 37 %	26 - 34 %	13 - 17 %
Peste 40 ani	97 - 51 %	60 - 31 %	32 - 16 %

VÎRSTA TATĂLUI			TEMPERAMENTUL COPIILOR
TÎNĂRĂ	MEDIE	ÎMBĂ-TRINITĂ	
83%	68%	66%	Vesel
16%	31%	33%	Melancolic

după care copiii rezultaţi din părinţi tineri deţin recordul comportamentului rău* în şcoală şi minimul de comportament bun, spre deosebire de felul în care se prezintă fiii rezultaţi din părinţi în etate; maximul conduitei mediocre este dat de copiii părinţilor de vîrstă medie. Aceasta înseamnă, pentru cine cunoaşte limbajul întrebuinţat în şcolile în care vioiciunea excesivă se traduce printr-o proastă conduită, fiii părinţilor tineri să fie excesiv de vioi, iar cei rezultaţi din părinţi în vîrstă foarte liniştiţi şi, Dumnezeu nu vrea, simulativi sau melancolici. Este important şi curios să observăm, ca atare, cum în cartea sa, *Il carattere dei delinquenti* (Torino, Bocca, 1887), Marro ne-a arătat că cei mai mulţi pungaşi provin din părinţi bătrîni, iar cel mai mare număr de bătăuşi din părinţi foarte tineri.

Într-adevăr, din aceleaşi cercetări reiese că fii tatălui bătrîn (vezi tabelul de mai sus) dau cel mai mare număr de melancolici şi cel

* Perversitatea devărată, minciuna nu s-au regăsit însă decît la 6,8%.

mai mic de copii veseli şi, invers, fiii rezultaţi din părinţi tineri sînt, în cel mai înalt grad, temperamental veseli.

O anumită diferenţă există în ceea ce priveşte vîrsta mamei. Fiii născuţi de o mamă în vîrstă* au avut minimum de comportament negativ, dar şi minimum de comportament pozitiv, însă maximum de comportament mediocru. Cei născuţi de o mamă tînără au cunoscut un maximum de comportament pozitiv, un minimum mai redus de comportament negativ, ceea ce depinde în mai mare măsură de dulceaţa şi bunătatea femeii tinere faţă de cea matură ca şi faţă de bărbatul de aceeaşi vîrstă.

Din toate acestea se poate trage concluzia că ereditatea morbidă are o mare influenţă în geneza caracterelor anormale deşi, pe de altă parte, cel puţin 15% nu împiedică dezvoltarea caracterelor normale.

În mod asemănător, caracterele fizice anormale se asociază cel mai frecvent la indivizii cu caracter imoral, deşi uneori pot să se găsească la cei morali şi să lipsească la cei imorali.

3. În ce priveşte caracterele morbide prezentate de părinţi, care şi-au transmis zestrea genetică negativă copiilor, la 11 a prelevat alcoolismul, la 7 irascibilitatea, starea convulsivă sau herpetică a tatălui şi imoralitatea mamei la 5, la 3 o stare aproape seminebună, caracter necinstit la 2, vîrstă avansată la 2, scrofulă la unul, surdomutism la altul şi imoralitate la un unchi.

În ce priveşte caracterele fizice morbide prevalente la copiii anormali din punct de vedere moral găsim:

* Comportamentul şcolar al elevilor în raport cu vîrsta mamei:

VÎRSTA MAMEI	BUN	MEDIOCRU	NEGATIV
De la 00 la 21 ani	53,9	28,3	17,7
De la 22 la 36 ani	48,3	33,2	18,4
Peste 37 ani	41,3	41,3	27,2

De 8 ori fizionomie îmbătrînită;
De 8 ori maxilare mari;
De 6 ori evidențierea suturilor;
De 6 ori plagiocefalie;
De 6 ori fața rahitică asimetrică;
De 6 ori sîni mari;
De 4 ori prognatism;
De 4 ori frunte îngustă, joasă sau teșită;
De 3 ori trococefalie;
De 3 ori păr pe frunte;
De 2 ori dezvoltare întîrziată;
De 2 ori privire sticloasă;
De 2 ori ureche cu toartă;
O dată zigomi proeminenți, cap mare, gură diformă.

De tot atîtea ori (8) s-au găsit trei din aceste caractere reunite la același copil, adică la 4 din aceștia plagiocefalie, privire încruntată, strabism; la 2 sîni mari, maxilare puternice și zigomi voluminoși; la unul fuziune a suturilor, trococefalie, frunte teșită - caractere pe care le vom observa la delincventul înnăscut.

Un studiu minuțios la un colegiu privat de băieți bogați, Colegiul Internațional din Torino, a arătat că din 100 de indivizi, 53 erau absolut normali fizic și moral, iar 44 prezentau unele caractere degenerative, astfel: de 10 ori evidența suturilor și de 10 ori urechi cu toartă; de 5 ori pilozitate; de 4 ori cefalonie și de 4 ori mandibule mari; de 3 ori fruntea teșită, zigomii proeminenți, fizionomie precoce, prognatism și asimetrie facială; de 2 ori plagiocefalie, de 2 ori sîni mari și frunte joasă; o dată aspect de cretin, strabism, platocefalie și dantură prost conformată.

Din aceștia 44, numai 6 manifestau oarecare tendințe imorale: violență, ceartă, neglijarea studiilor, minciună. Invers, doi dntre ei, în ciuda acelor caractere, erau foarte buni la suflet, iar 5, pe lîngă aceasta

(printre care un plagiocefal) erau de o inteligență deosebită, ceea ce demonstrează cum o anomalie nu include în mod constant o alta.

Dar raritatea anomaliilor psihice în acest colegiu nu infirmă observațiile noastre. Datorită intereselor sociale și pedagogice, fiind vorba de elevi plătitori, din înalta societate, aici a avut loc o adevărată selecție, ceea ce nu s-a întîmplat în alte școli, mai ales în aziluri, adică la cea mai mică abatere erau pedepsiți. Și, într-adevăr, ni s-a arătat portretul unui copil eliminat din școală cu un an înainte deoarece era hoț și avea toate caracterele descrise mai sus: urechi voluminoase cu toartă, oxicefalie, frunte mică, zigomii foarte proeminenți.

În sfîrșit, un studiu făcut asupra a 35 de născuți - orbi și 50 de surdo-muți ne-a arătat că toate aceste alterări fizice se găsesc într-o proporție care depășește 70 % din aceștia, chiar dacă sînt adulți sau sînt supuși unor selecții.

Acest studiu ne permite să conchidem că acele anomalii în caracterul moral, care ar constitui la adult delincvența, se manifestă la copil în proporții mult mai mari și cu aceiași indici, grație mai ales unor cauze ereditare. Mai tîrziu însă, acestea sînt menite să dispară, în parte și datorită unei educații adecvate fără de care ar rămîne inexplicabilă cea mai mică proporție a tipurilor criminale la adulți, ținînd cont și de diferențele impuse de mortalitate precum și de acea parte dintre ei care se eschivează din fața justiției legale.

La acești tineri imorali, anomaliile fizice s-au găsit în proporție mai mare decît dublu (69% față de 30% din normali) iar ereditatea se observă la ei în proporție mai mare de trei ori (adică 52 față de 15). Dar există și faptul că atît anomaliile fizice cît și ereditatea se pot găsi, deși într-un procent mai mic, și la cei mai integri, așa cum de mai multe ori putem observa la băieții foarte cinstiți, în ciuda răutății părinților. Aceste lucruri se manifestă și mai des chiar decît la criminali în anumite alte afecțiuni, legate probabil de întîrzierea în dezvoltare, precum născuții orbi și surdo-muții.

4. Acest fapt nu este reconfirmat de o cercetare care, firește, pentru a reuși trebuie să fie destul de restrînsă, pe 29 de copii, continuată pînă la vîrsta adultă.

Unsprezece din aceștia erau normali din punct de vedere fizic, 3 au fost răi de tineri, falși, violenți și cruzi, dar mai tîrziu s-au transformat în bine; 8 au fost buni de tineri și așa s-au păstrat pînă la vîrsta adultă. Anormalii, în număr de 18, aveau caractere fizice asemănătoare criminalilor. Dintre aceștia, 4 erau buni de tineri și așa s-au păstrat pînă la vîrsta adultă; în schimb doi, odată cu evoluția vîrstei, au devenit imorali. Anomaliile observate la primii patru au fost: de două ori prognatismul, o dată maxilarul proeminent, o dată capul asimetric și o dată sînii mari uniți cu prognatismul. La doi bărbați, reușiți la o vîrstă adultă, s-a observat mandibula mărită împreună cu sînii mari. Doisprezece prezentau în ansamblu anomalii fizice și morale; patru erau violenți, 3 masturbatori, 2 geloși, 1 răzbunător, 2 hoți; dintre aceștia, șase s-au corectat mai tîrziu.

Evident, și în acest caz apare că dacă anomalia fizică coincide mult mai adesea cu tendințele imorale, nu exclude însă posibilitatea unei transformări favorabile, cum vom vedea întîmplîndu-se la șase din cei 12. Însă cînd această anomalie fizică lipsește, caracterul tinde să se transforme mai ușor în bine, chiar dacă mai înainte era rău.

Nu pot însă să exclud că o ipocrizie rafinată, ascunsă sub masca virtuții, m-a făcut să înregistrez transformări care erau numai aparente.

C. Pedeapsa și mijloacele preventive ale crimei la copii

Prin urmare, rămîne demonstrat că o anumită parte din criminali își are originea încă din primii ani după naștere, fie că intervin sau nu cauzele ereditare sau, pentru a spune mai exect, chiar dacă unii dintre ei au fost influențați de o educație necorespunzătoare, în multe cazuri ea nu a influențat nici măcar partea cea bună.

Totuși, marea sa acțiune benefică se desprinde tocmai din faptul că tendințele criminale la copil sînt generale, astfel încît fără ea nu s-ar putea explica, am spune, metamorfoza lor normală care are loc în majoritatea cazurilor.

De altfel, prin educație înțelegem nu simpla instrucție teoretică, puțin utilă chiar și la adulți, pe care îi vedem atît de puțin ajutîndu-se de literatură, discursuri, artele așa-zis moralizatoare și mai puțin violențele, care cel mult dau naștere la ipocriți, transformînd viciul nu în virtute, ci viciul în alt viciu; ci o serie de impulsuri, mișcări reflexe, anterior înlocuite lent de alte mișcări care au fost cauze directe sau cel puțin favorabile pentru menținerea tendințelor nesănătoase, prin intermediul imitării, al obiceiurilor introduse treptat în societate de către persoane cinstite și cu precauții înțelepte, pentru a evita ca să apară, pe terenul pregătit proliferării, ideea fixă pe care o vedem devenind atît de fatală în copilărie (vezi mai sus).

Și în acest caz, pedeapsa în sine nu se arată atît de eficientă ca unele mijloace preventive, precum condițiile de aerisire, de lumină și de spațiu, de hrană mai ales, de exemplu hrană vegetală pentru temperamentele sangvine, privațiuni de băuturi alcoolice, abstinență completă și, în cazuri date (vezi p. 139-141), gimnastica sexuală înțeleaptă. Trebuie să evităm geloziile facile pentru a împiedica violențele impulsive, să diminuăm orgoliul precoce cu probele palpabile și atît de ușor de găsit și pus în evidență ale degradării umane, mai ales infantile, să cultivăm intelectul cu ajutorul simțurilor și sufletul cu ajutorul intelectului, cum atît de minunat procedează sistemul froebelian. Există copii triști, violenți, masturbatori, deoarece sînt bolnavi de rahitism, de oxiuri etc.; iar cura hematologică vermifugă devine singura bază pentru corecție*.

---

* Galavardin, în *Comment la traitement homeopathique peut améliorer le caractère*

A împiedica asocierea fecundă dintre alcoolici şi criminali, asociere care reprezintă o sursă atît de bogată pentru apariţia criminalilor precoci, ar constitui, prin urmare, unicul mijloc preventiv pentru împiedicarea apariţiei delincventului înnăscut care, aşa cum se vede din teoriile noastre, nu mai este susceptibil de îngrijire.

Prin urmare, dacă acum, cu Roussel, cu Barzilai şi cu Ferri, blamăm casele de corecţie, care printr-un trist joc de cuvinte ar putea fi numite corupţie oficială, în schimb credem că ar fi de un imens avantaj pentru ţară ospiciul criminal sau, mai bine chiar, un azil de recuperare perpetuu pentru minorii afectaţi de tendinţe criminale accentuate şi de nebunie morală. Prin aceasta, azilul criminal devine aproape tot atît de util şi, mai mult chiar, pentru adulţi, deoarece sufocă încă de la apariţia lor efectele acelor tendinţe pe care noi nu le luăm în considerare decît atunci cînd devin fatale.

Nici aceasta nu este o idee nouă sau revoluţionară. Sub o formă mai radicală şi mai puţin umanitară ea se găsea deja în Biblie, cînd tatălui i se ordona să permită molestarea cu pietre de către Sfatul Bătrînilor a fiului cel rău, neascultător la rugăminţile părinţilor şi imun la pedepsele lor, deoarece educaţia poate împiedica pe cei care se nasc buni să treacă de la criminalitatea infantilă tranzitorie la cea obişnuită şi nu ca cei care se nasc răi să se conserve ca atare.

(Paris, 1882), pretinde că a vindecat cu substanţe homeopatice tendinţe imorale; cu platină şi nucă a eliminat tendinţele lascive ale unei fete; cu *origanum maiorarum* o propensiune irezistibilă spre masturbare la trei fetiţe; şi cu clorură de sodiu răutatea unei fetiţe care ajunsese să-şi bată chiar propria mamă etc. Dar astfel de cazuri demonstrează lipsa de seriozitate a acestei afirmaţii, deoarece modificări de caracter, care sînt congenitale, nu ar putea fi obţinute decît printr-un tratament continuat în timp şi nu prin doze foarte mici, administrate o dată sau de cîteva ori.

CUPRINS

Partea întîia.	Embriologia delictului	p. 5
Cap. I.	Delictul şi organismele inferioare . . .	p. 7
Cap. II.	Delictul şi prostituţa la sălbatici . . .	p. 42
Cap. III.	Nebunia morală şi delictul la copii . .	p.116

Redactor: Nicolae Anghel
Tehnoredactor: Gheorghe Burghelea
Tehnoredactare computerizată: MATTEO S.R.L.

Bun de tipar : aprilie 1992
Apărut: 1992
Coli de tipar: 10

Tiparul executat sub comanda nr. 283
la Tipografia UNIVERSUL, str. Brezoianu nr. 23-25.

Bucureşti
ROMÂNIA